

Zgodnesrednjeveški zakladi železnih predmetov z Gorjancev, Starega gradu nad Uncem in Ljubične nad Zbelovsko Goro

Early medieval ironwork hoards from the Gorjanci Hills, Stari grad above Unec and Ljubična above Zbelovska Gora

Polona BITENC, Timotej KNIFIC

Izvleček

Prispevek obravnava zgodnesrednjeveške zaklade železnih predmetov s slovenskega ozemlja s podrobnejšo predstavitvijo štirih najdb (Camberk nad Cerovim Logom, Stari grad nad Uncem, Ljubična nad Zbelovsko Goro, Zidani gaber nad Mihovim). Predmeti so bili po prvotnem namenu povezani s tremi dejavnostmi – s poljedelstvom, obrtjo in bojevanjem. Po uporabnosti se delijo na poljedelsko orodje, orodje za obdelavo lesa, kovaško orodje, konjeniško in konjsko opravo, orožje, na predmete za raznovrstno rabo ter ingote in surovo železo. Po sestavi zakladne najdbe lahko razvrstimo v tri skupine, v zaklade z orodjem, zaklade z opravo za konja in konjenika ter zaklade z raznovrstnimi predmeti. Pomembna kriterija sta še ohranjenost predmetov (celi in poškodovani predmeti) in okoliščine najdbe (v naselbini, ob poteh). Presoja vseh teh lastnosti in dobre primerjave, predvsem na Slovaškem in Češkem, omogočajo umestitev zgodnesrednjeveških zakladov iz Slovenije v širši prostor jugovzhodne in dela srednje Evrope od konca 8. do prve polovice 10. stoletja.

Ključne besede: Slovenija, zgodnji srednji vek, zakladne najdbe, orodje, orožje, konjska oprema, konjeniška oprava, ingoti

Abstract

The article discusses the early medieval ironwork hoards from Slovenia, particularly the four hoard finds from Camberk above Cerov Log, Stari grad above Unec, Ljubična above Zbelovska Gora, and Zidani gaber above Mihovo. The objects in them were originally connected to three activities: farming, crafts, and warfare. In terms of function, we can distinguish between agricultural implements, woodworking tools, blacksmith's tools, riding and horse gear, weaponry, multipurpose tools, ingots and lumps of iron. In terms of composition, the hoards can be divided into three groups: tool hoards, horse gear hoards, and hoards of varied composition. The objects in them have survived in varied conditions (either complete or damaged objects). The hoards were buried at different locations (within a settlement, along communication routes). Taking into consideration all these criteria and close analogies, primarily from Slovakia and the Czech Republic, it can be observed that the hoards from Slovenia form part of a wider phenomenon in south-eastern and part of central Europe ranging from the late 8th to the first half of the 10th centuries.

Keywords: Slovenia, Early Middle Ages, hoard finds, tools, weapons, horse gear, riding gear, ingots

Sl. 1: Najdišča zgodnesrednjeveških zakladov železnih predmetov v Sloveniji.

Fig. 1: Findspots of the early medieval ironwork hoards from Slovenia.

Na ozemlju zdajšnje Slovenije so zakladi, ki vsebujejo železne predmete (orodje, uporabne predmete in v manjši meri tudi orožje), znani iz mlajše železne dobe, poznoantičnega obdobja in zgodnjega srednjega veka. Iz mlajše železne dobe sta dva zaklada,¹ največ jih je iz pozne antike, predvsem iz 4. in prve polovice 5. st.,² nekaj manj iz zgodnjega srednjega veka. Med slednjimi so bili

¹ Najdišči Modrej pri Mostu na Soči (Svoljšak 1967; Guštin 1991, 23, 24, 28, Taf. 45) in Vrhovlje pri Kojškem (Božič 2007).

² Najdišča: Unec (Müllner 1894; Gabrovec 1955, 10, t. 1; Božič 2005, 342, Abb. 50), Kincelj nad Trbinjcem (Božič 2005, 338, 342, Abb. 47), Gora nad Polhovim Gradcem, 3. zaklad (Božič 2005, 308–311, 334–353, Abb. 19), Merišče pri Povirju (Osmuk 1976, 73–78, 81–82, sl. 1, t. 4), Celje (Gaspari et al. 2000, 188–190, Fig. 6: 1–7; 7: 8–10), Ajdovska luknja pri Soteski v Bohinju (Valič 1985), Rudna pri Rudnici (Ciglenečki 1991, 225–232), Sv. Pavel nad Vrtovinom (Gaspari et al. 2000, 192–196, Fig. 10: 18–27; 11: 28–36), Ljubična nad Zbelovsko Goro (Bitenc, Knific 2001, 14, kat. št. 14), Limberk nad Veliko Račno (Bitenc, Knific 2001, 32–33, kat. št. 87), Puštal nad Trnjem pri Škofji Loki (Štukl 2004), Vodice pri Kalcah (Pflaum 2007), Grdavov hrib pri Radomljah (Sagadin 2015). Železna zaklada s Tinja nad Loko pri Žusmu (Ciglenečki 2000, 56–57, 173–174, t. 3; 4; 39: 6–21) in Ljubične (Gaspari et al. 2000, 191–192, Fig. 7: 11–14; 8: 15–17; Bitenc Knific 2001, 58, kat. št. 168) sta bila opredeljena kot poznoantični najdbi iz 6., drugi celo iz 7. st., vendar se tudi zanj predlaga zgodnejša datacija v poznorimsko obdobje pred sredino 5. st. (Božič 2005, 335, 353, 356). V poznoantičnih zakladih z Ajdovskega gradca nad Vranjem pri Sevnici (Riedl, Cuntz 1909, 3–5, Fig. 5; Knific 1979, 751–752, sl. C) ter prvem in drugem zakladu z Gore nad Polhovim Gradcem (Božič 2005) je železnih predmetov malo.

Sl. 2: Območje med Camberkom in Zidanim gabrom.

A – grobišče na Camberku; B – naselbina na Zidanem gabru.

Fig. 2: The area between Camberk and Zidani gaber.

A – location of the cemetery at Camberk; B – settlement at Zidani gaber.

(Vir / Source: lasersko skeniranje reliefa leta 2014 / laser scanning data from 2014 [©ARSO]. Izdelava / Elaborated by: V. Bitenc)

doslej deležni večje pozornosti zakladi iz Sebenj,³ Ljubljance,⁴ z Zidanega gabra⁵ in eden z Gradišča nad Bašljem⁶ (sl. 1). V prispevku podrobneje obravnavamo štiri zaklade, dva z Gorjancev, s sosednjih najdišč Zidani gaber nad Mihovim in Camberk nad Cerovim Logom (sl. 2), ter s Starega gradu nad Uncem in Ljubične nad Zbelovsko Goro.

ZIDANI GABER NAD MIHOVIM

Narodni muzej Slovenije je bil 19. maja 1999 obveščen o najdbi železnega predmeta na Zidanem gabru. Našla sta ga iskalca z detektorjem kovin in ga toliko odkrila, da sta videla, da gre za železno ponev, nista pa ga premaknila. Zavod za varstvo kulturne dediščine je odobril arheološki poseg, ki ga je opravila ekipa Dolenjskega muzeja in Narodnega muzeja Slovenije 24. in 31. maja istega leta.⁷

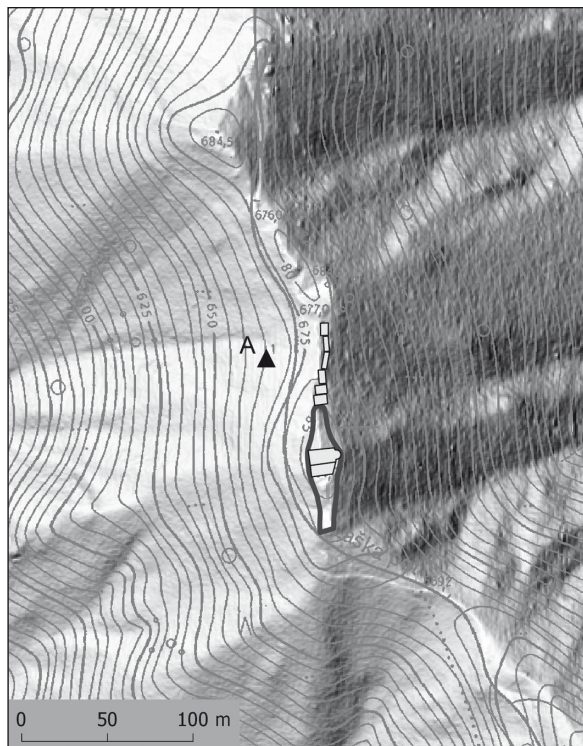
³ Pleterski 1987.

⁴ Knific 2004a; Knific 2009a, 124–125, kat. št. 90; Knific 2010, 85–86, 91, Pl. 2.

⁵ Knific 2010, 87, 89, Pl. 4.

⁶ Knific 2010, 91, Pl. 3.

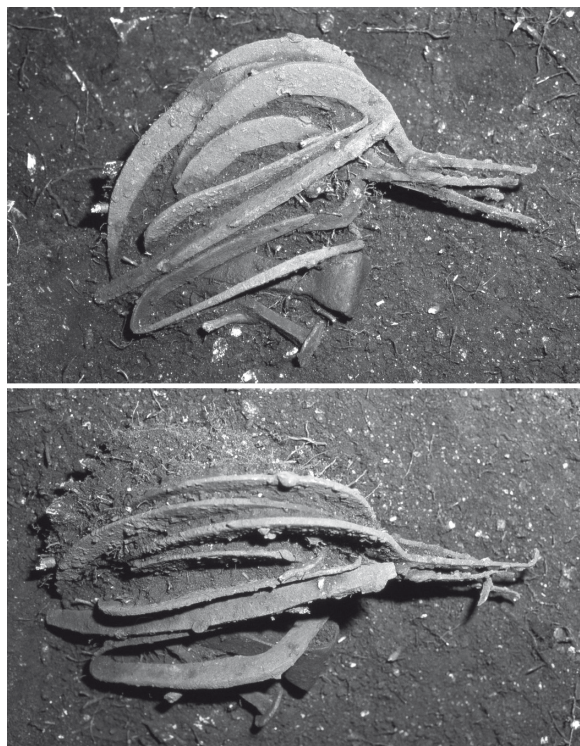
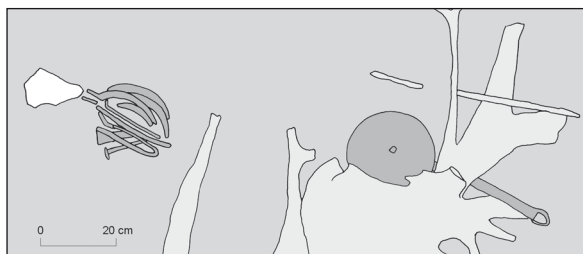
⁷ Bitenc, Knific 2001, 49, kat. št. 141; Križ 2009b, 192.

Sl. 3: Območje Zidanega gabra. A – najdišče ponve in zaklada železnih predmetov.

Fig. 3: Area of Zidani gaber. A – location of the iron pan and the ironwork hoard.

(Viri / Sources: lasersko skeniranje reliefa leta 2014 / laser scanning data from 2014; TTN 5 ©GURS; Ciglencečki 1990. Izdelava / Elaborated by: V. Bitenc)

Sl. 4: Zidani gaber. Zaklad železnih predmetov ob odkritju, od strani in z vrha (prim. sl. 14, t. 1). (Foto / Photo: J. Hanc)

Fig. 4: Zidani gaber. Ironwork hoard upon discovery, from the side and from the top (see Fig. 14, Pl. 1).

Sl. 5: Zidani gaber. Terenska risba najdišča ponve in zaklada železnih predmetov.

Fig. 5: Zidani gaber. Field drawing of the location of the pan and the ironwork hoard.

(Grafična obdelava / Graphics: I. Murgelj)

Ponev je ležala na strmim zahodnem pobočju, dobrih 30 m pod zahodnim delom grebena, na katerem so razvaline poznoantične naselbine (sl. 3).⁸ Odprli smo sondo v velikosti $0,85 \times 1,65$ m, ponev je bila na globini 0,35 do 0,4 m pod površino (sl. 6; t. 6: 1).⁹ Zemlja je bila črna, pomešana s kamni.

Pregled jame z iskalnikom kovin nas je opozoril na še eno najdbo ob robu izkopa, približno pol metra zahodno od najdišča ponve. Pod tenko plastjo humozne zemlje so bili najprej vidni drug ob drugim

Sl. 6: Zidani gaber. Železna ponev ob odkritju (prim. sl. 22: 4; t. 6: 1).

Fig. 6: Zidani gaber. Iron pan upon discovery (see Fig. 22: 4; Pl. 6: 1).

(Foto / Photo: J. Hanc)

⁸ Ciglencečki 1987; Ciglencečki 1990.

⁹ Predmeti so opisani v katalogu najdb na koncu prispevka.

zloženi trije železni predmeti, z izkopavanjem pa se je pokazalo, da gre za zakladno najdbo desetih železnih predmetov.¹⁰ Najdbe so ležale do 0,32 m globoko v enotni humozni plasti, sledi morebitnega vkopa niso bile vidne (sl. 4; 5; 14; t. 1).

CAMBERK NAD CEROVIM LOGOM

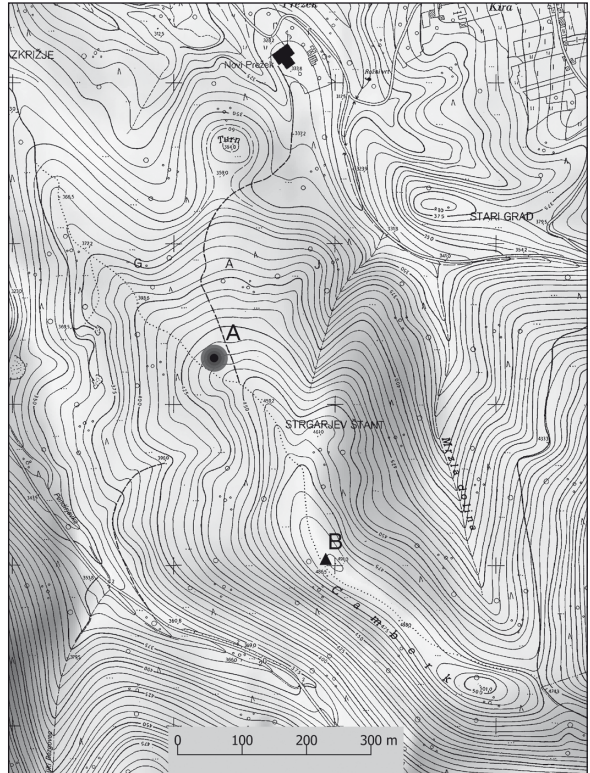
Ekipa Zavoda za varstvo kulturne dediščine OE Novo mesto, Dolenjskega muzeja in Narodnega muzeja Slovenije je 24. maja 2011 raziskala del zemljišča tik nad robom kamnoloma v Cerovem Logu, slabih 400 m jugovzhodno od območja, kjer je bilo leta 2001 raziskano zgodnjemedijevo grobišče (sl. 7; 8).¹¹ Predhodno smo bili obveščeni o močnem signalu, ki ga zaznava iskalnik kovin. Zaradi širitve kamnoloma je bilo najdišče ogroženo, zato je bil poseg nujen.¹²

Na območju, kjer je iskalnik kovin zaznal najdbe, smo zakoličili sondo 4 × 1,5 m. Signal je bil močnejši na dveh mestih. Na prvem smo takoj pod površino v gozdnem humusu našli železno sekuro in železne kleščče, nekoliko pozneje v istem sklopu še eno sekuro in železno dleto (sl. 9; 15: 1–4; t. 2: 1–4). Na drugem mestu, približno 2,5 m zahodneje, je bilo v humozni plasti 10 cm pod površino najdeno majhno železno ralo (sl. 20: 5; t. 2: 6). Ob najdbah na prvem mestu signala so

¹⁰ Bitenc, Knific 2001, 49, kat. št. 140; Križ 2009a, 189–190.

¹¹ Breščak 2002.

¹² Križ 2011.

Sl. 7: Območje Camberka nad Cerovim Logom. Stanje pred odprtjem kamnoloma.

A – zgodnjemedijevo grobišče;

B – najdišče orodja.

Fig. 7: Area of Camberk above Cerov Log. Situation before the quarry opened.

A – Early medieval cemetery;

B – findspot of tools.

(Rekonstrukcija na podlagi TTN iz leta 1976 / Reconstructed on the basis of the 1976 topographic map. ©GURS. Izdelava / Elaborated by: V. Bitenc)

Sl. 8: Območje Camberka maja 2011. Zakladna najdba železnih predmetov je bila odkrita v gozdu približno 5 m za ograjo kamnoloma (označeno s puščico).

Fig. 8: Camberk area in May 2011. The ironwork hoard was found in a forest, roughly 5m behind the fence of the quarry (marked with an arrow).

Sl. 9: Camberk, zaklad železnih predmetov ob odkritju (prim sl. 15; t. 2).

Fig. 9: Ironwork hoard from Camberk upon discovery (see Fig. 15; Pl. 2).

(Foto / Photo: B. Križ).

Sl. 10: Zaklad železnih predmetov s Starega gradu nad Uncem pred konservatorskim posegom (prim. sl. 16; t. 3).

Fig. 10: Ironwork hoard from Stari grad prior to conservation (see Fig. 16; Pl. 3).

(Foto / Photo: T. Lauko)

bili številni odlomki lončenine, zato smo sondo na vzhodni strani povečali z izkopom površine 0,5 × 1 m. V podaljšku je bilo še veliko odlomkov posode, tudi odlomki ustja, ležali so precej strnjeno (sl. 15: 5; t. 2: 5). Keramika je ležala na isti globini kot skupina orodja, približno 20 cm pod površino, v enotni humozni plasti nad dolomitno osnovo.

STARI GRAD NAD UNCEM

Narodni muzej Slovenije je julija 2010 evidencialno predmete, najdene pod zahodnim pobočjem Starega gradu. Zakladna najdba železnih predmetov je bila odkrita z iskalnikom kovin in nestrokovno izkopana. V času, ko so najdbe prišle v muzej, je bila zemlja na njih še precej sveža, sekiri sta bili takrat sprijeti, kar potrjuje navedbe hranitelja predmetov, da so bili predmeti najdeni pred kratkim in da so bili najdeni skupaj (sl. 10).¹³ Predmeti so bili zakopani na ledini Dolga njiva v zatrepu doline ob poti, ki še zdaj vodi

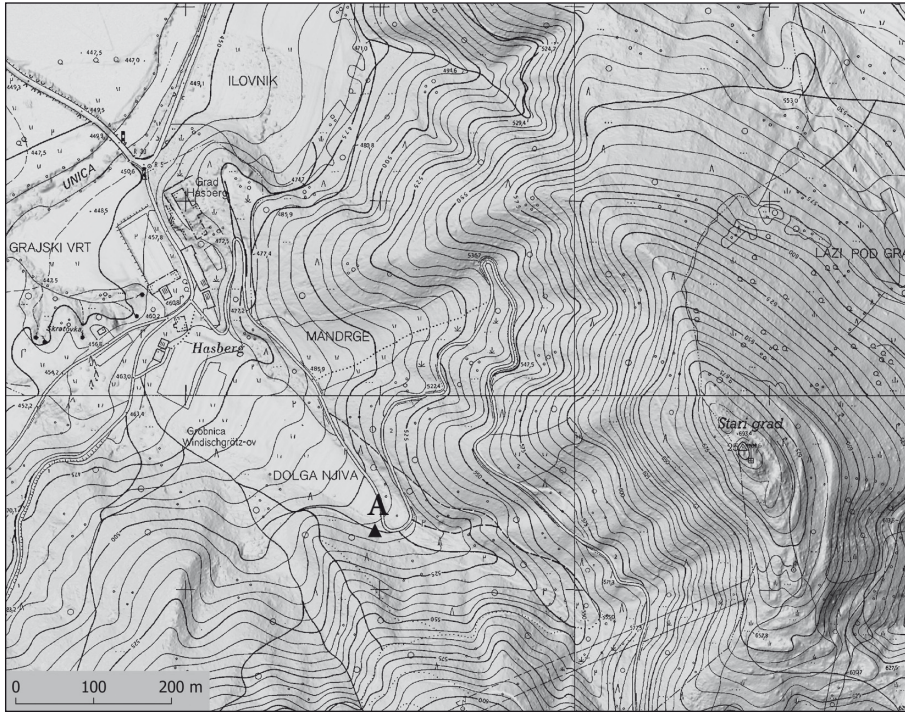
¹³ Švajncer 2010.

od Planine prek prevala južno pod Starim gradom proti Uncu (sl. 11). Ležali so 30–40 cm globoko, položeni drug na drugega, kose so bile skupaj in obrnjene v isto smer, druga na drugo sta bili položeni tudi sekiri. Na predmetih je ležal razmeroma velik kamen, ki ga na površini ni bilo videti.¹⁴ Najdbe so bile konservirane v Narodnem muzeju Slovenije in registrirane pod številkami ZN 307/1–8 (sl. 16; t. 3).

LJUBIČNA NAD ZBELOVSKO GORO

Oktober 2010 je najditelj predal v hrambo Narodnemu muzeju Slovenije štiri železne predmete, najdene skupaj na Ljubični nad Zbelovsko Goro. Zakopani so bili na severnem pobočju južnega grebena, pod potjo, ki vodi proti vrhu Ljubične gore. Odkriti so bili z iskalnikom kovin in nestrokovno izkopani (sl. 12; 13; 17; t. 4). Po besedah najditelja so ležali do 30 cm globoko v humozni zemlji.

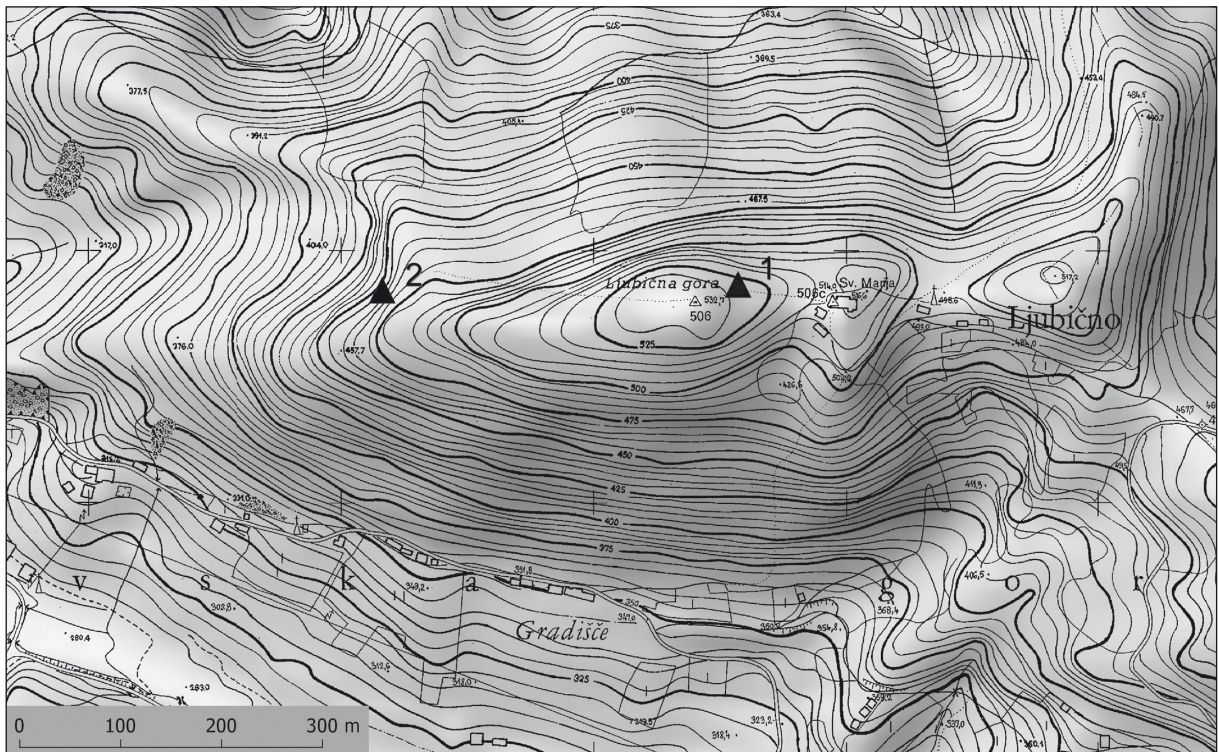
¹⁴ Švajncer 2010, 5.

Sl. 11: Območje Starega gradu nad Uncem. A – verjetno mesto najdbe zaklada železnih predmetov.

Fig. 11: Area of Stari grad above Uncem. A – probable findspot of the ironwork hoard.

(Viri / Sources: lasersko skeniranje reliefa leta 2014 / the laser scanning data from 2014, ©ARSO; TTN 5 ©GURS.)
(Izdelava / Elaborated by: V. Bitenc)

Sl. 12: Območje Ljubične nad Zbelovsko Goro. Mesti najdbe zakladov: 1 – zaklad s konjeniško opravo; 2 – zaklad z orodjem.

Fig. 12: The area of the Ljubična above Zbelovska Gora. Hoard findspots: 1 – riding gear hoard; 2 – tool hoard.

(Vir / Source: TTN 5 ©GURS. Izdelava / Elaborated by: V. Bitenc)

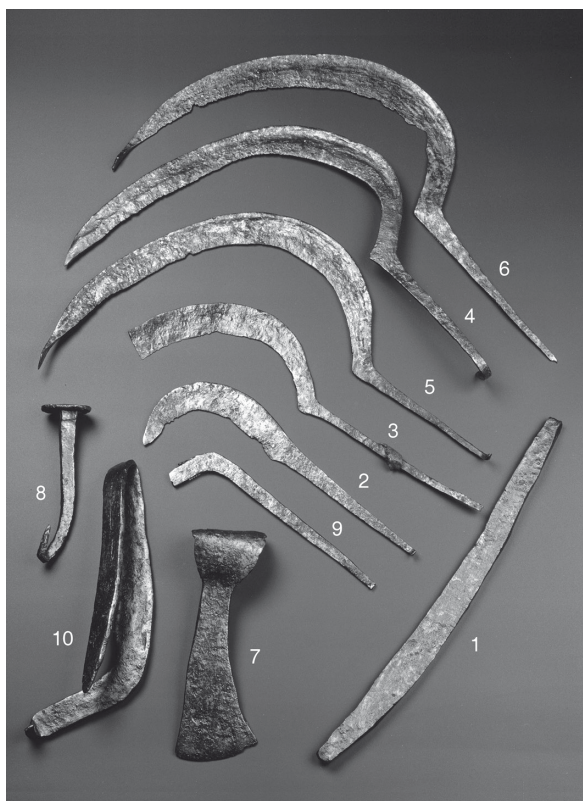

Sl. 13: Ljubična nad Zbelovsko Goro. Zaklad železnih predmetov ob izkopu (prim. sl. 17; t. 4).

Fig. 13: Ljubična gora above Zbelovska Gora. Ironwork hoard upon discovery (see Fig. 17; Pl. 4).

OPREDELITEV

Železni zakladi praviloma vsebujejo velik delež kronološko neobčutljivih predmetov, razširjenih na večjih območjih. Dodatna težava pri oprede-

Sl. 14: Zakladna najdba železnih predmetov z Zidanega gabra (prim. t. 1).

Fig. 14: Ironwork hoard from Zidani gaber (see Pl. 1).
(Foto / Photo: T. Lauko)

ljevanju so mnogokrat pomanjkljivi podatki o okoliščinah najdb. Le nekaj slovenskih depojev je bilo odkritih med arheološkimi raziskavami, večina je bila nestrokovno izkopana. Pri opredeljevanju se tako lahko najpogosteje opremo na sestavo zakladov in posamezne časovno prepoznavne predmete. Nesporna prednost najdb v zakladih je dobra ohranjenost uporabnih predmetov, kar je v naselbinskih plasteh redko, kot pridatki v grobovih pa se na slovenskih najdiščih skoraj ne najdejo.

Do zdaj znani zgodnj srednjeveški depoji železnih predmetov s slovenskih arheoloških najdišč so po sestavi primerljivi s sočasnimi najdbami z ozemlja severovzhodno, vzhodno in jugovzhodno od zdajšnje Slovenije.¹⁵ Zaklada z Gradišča nad Bašljem¹⁶ in Ljubične nad Zbelovsko Goro¹⁷ vsebujeta izključno dele konjeniške in konjske oprave,

¹⁵ Curta 2011.

¹⁶ Knific 2010, 91, Pl. 3.

¹⁷ Bitenc, Knific 2001, 103, kat. št. 338. Streme in pasne spone so bili najdeni skupaj, brzda je ležala po besedah najditelja približno meter stran od drugih predmetov (Š. Karo in T. Knific 2015, *Die frühmittelalterlichen Militärfunde*

Sl. 15: Zakladna najdba železnih predmetov in odlomki lonca s Camberka nad Cerovim Logom (prim. t. 2).

Fig. 15: Hoard find of iron objects and a jar from Camberk above Cerov Log (see Pl. 2). (Foto / Photo: T. Lauko)

Sl. 16: Zakladna najdba železnih predmetov s Starega gradu nad Uncem (prim. t. 3).
 Fig. 16: Ironwork hoard from Stari grad above Usec (see Pl. 3). (Foto / Photo: T. Lauko)

Sl. 17: Zakladna najdba železnih predmetov z Ljubične nad Zbelovsko Goro (prim. t. 4).
 Fig. 17: Ironwork hoard from Ljubična above Zbelovska Gora (see Pl. 4). (Foto / Photo: T. Lauko)

Sl. 18: Železni predmeti, odkriti med izkopavanji Narodnega muzeja Slovenije na Gradišču nad Bašljem leta 1998.
 Fig. 18: Iron objects unearthed during the 1998 excavations by the Narodni muzej Slovenije at Gradišče above Bašelj. (Foto / Photo: J. Hanc)

zakladi z Zidanega gabra (*sl. 14; t. 1*), Camberka (*sl. 15; t. 2: 1–5*), Starega gradu nad Uncem (*sl. 16; t. 3*) in drugi zaklad z Ljubične gore (*sl. 17; t. 4*) orodje, v zakladni (?) najdbi iz Ljubljane je poleg orodja še sekirasti ingot,¹⁸ v depoju z Zidanega gabra pa paličast predmet, ki bi lahko bil tudi ingot (*sl. 14: 1; t. 1: 1*).¹⁹ Najbolj raznolika je sestava sebenjskega zaklada,²⁰ ki vsebuje orožje, dele konjeniške oprave in orodje, tako poljedelsko kot orodje za obdelavo lesa. Posebnost med zakladi železnih predmetov s slovenskega ozemlja je drugi zaklad z Gradišča nad Bašljem (*sl. 18*), najden med arheološkimi raziskavami leta 1998, v katerem so križni razdelilnik za jermene, jermenska zaključka, pasna spona, odlomek noža, ročaj vedra, železen trak (verjetno del obroča vedra) in brezoblični košček železa.²¹

Sekire

V zakladih z orodjem s slovenskih najdišč, razen v sebenjskem, je vsaj po ena sekira. Sekire s podaljšanim čelom in zaobljeno pravokotno luknjo za toporišče so v zakladih s Camberka (*sl. 15: 3; t. 2: 3*), Starega gradu (*sl. 16: 4; t. 3: 4*) in Ljubične (*sl. 17: 1; t. 4: 1*) ter iz Ljubljane.²² Razlikujemo lahko dva tipa teh sekir; razlika je najočitnejša v prehodu iz čela v uho, ki je pri sekirah s Camberka in iz Ljubljane zaobljen, pri sekirah s Starega gradu in Ljubične pa podaljšano čelo in stena ušesa oklepata pravi kot. Slednja vrsta sekir je masivnejša od prve. Prva različica je datirana v 9. st. s sekirastim ingotom v zakladu (?) iz Ljubljane,²³ primerjave za drugo pa so iz Ljubljane²⁴ in z Gradišča nad Bašljem (*t. 5: 7,8*),²⁵

tako da je časovna opredelitev v zgodnji srednji vek verjetna, ni pa zanesljiva. Zanimiva je široka sekira z izbočenim podaljšanim čelom in trikotnimi krilci iz zaklada s Starega gradu (*sl. 16: 5; t. 3: 5*). Primerjav iz Slovenije ne poznamo, skoraj enaka sekira pa je del zaklada z najdišča Žitavská Tůň na Slovaškem, datiranega v sredino 9. st.; sekira je glede na velikost, obliko in premer luknje za toporišče opredeljena kot bojna (tip IIICb).²⁶ Podobni sekiri sta znani tudi iz severovzhodne Bolgarije; datirani sta v 10. in 11. st. in uvrščeni v skupino majhnih in lahkih sekir (tip 6), ki so glede na težo opredeljene kot bojne.²⁷

Sekiro z neizrazitimi zaobljenimi krilci z Zidanega gabra (*sl. 14: 7; t. 1: 7*) lahko primerjamo z mlajšimi oblikami ozkih sekir s krilci, datiranimi v zgodnji srednji vek.²⁸

Sekire iz zgodnjesrednjeveških železnih zakladov iz Slovenije lahko na podlagi tipoloških primerjav razdelimo v tri skupine. V prvi je en sam primerek, in sicer sekira s krilci s Starega gradu (*sl. 16: 5; t. 3: 5*). Najdišča te značilne vrste sekir (*Bartäxte mit Helmdach*), večinoma opredeljenih kot bojne, so bila odkrita na širokem območju od Skandinavije prek srednje Evrope do Bolgarije, sekire so datirane od 9. do začetka 12. st.²⁹ V drugi skupini so sekire iz zakladov z Zidanega gabra (*sl. 14: 7; t. 1: 7*), Camberka (*sl. 15: 3; t. 3: 3*) in iz Ljubljane,³⁰ ki v glavnih potezah sledijo oblikam široko razširjenih zgodnjesrednjeveških sekir, tipološko pa jih težko natančneje opredelimo.³¹ Lahko prepoznavna je tretja skupina težkih sekir s podaljšanim čelom, značilna za slovenska najdišča. Opredeljujejo jo ravno ali rahlo izbočeno podaljšano čelo, debele stene ušesa in zaobljeno pravokotna luknja za

von *Höhensiedlungen in Slowenien*, Zbornik srečanja v Wildonu, Dunaj 2015, v tisku).

¹⁸ Knific 2010, 91, Pl. 2.

¹⁹ Paličasti predmet (Knific 2010, 92) je kot ingot opredelil F. Curta (2011, 318, 332, kat. št. 94).

²⁰ Pleterski 1987; Knific 2010, 91–93.

²¹ Najdba bo podrobneje predstavljena v članku Š. Karo in T. Knifica, *Cross Strap Dividers from Gradišče above Bašelj (Slovenia)*, Zbornik srečanja v Bojni, Nitra 2015 (v tisku).

²² Knific 2009a, 124, kat. št. 90; Knific 2010, 91, Pl. 2: 2,3.

²³ Knific 2004a, 191, 193, sl. 2: 3.

²⁴ Bitenc et al. 2009a, 306–307, kat. št. 92.

²⁵ Bitenc, Knific 2001, 100, kat. št. 326. Sekiri je kronološko težko opredeliti, najdeni sta bili kot posamični najdbi z iskalnikom kovin med topografskim pregledom najdišča, ki ga je opravil Inštitut za arheologijo ZRC SAZU julija 1991 in novembra 1992.

²⁶ Bartošková 1986, 61, 64, 79–80, obr. 1, 19C: 9. Eden od kriterijev za delitev sekir na delovne in bojne je tudi premer luknje za toporišče, ki je pri bojnih sekirah med 2,3 in 3 cm.

²⁷ Iotov 2004, 99–100, 206, tabl. 16, obr. 55, t. 51: 589,590. Avtor je sekire po teži razdelil na lahke (do 330 g) in težke (nad 330 g). Lahke sekire naj bi bile bojne, težke pa delovne, uporaba slednjih za boj ni izključena.

²⁸ Heindel 1992, 29–30, Abb. 13a. – F. Curta (2011, 332) sekiro z Zidanega gabra opredeljuje kot tip IIB po Bartoškovi.

²⁹ Bartošková 1986, 80; Heindel 1992, 44, Abb. 23f; Iotov 2004, 99–100, 206.

³⁰ Knific 2004a, 193, sl. 2: 2,3.

³¹ Sekiro z Zidanega gabra lahko uvrstimo med mlajše oblike ozkih sekir s krilci po I. Heindlu (1992, 29–30, Abb. 13a), sekire iz Ljubljane in s Camberka pa lahko primerjamo s sekirami tipa IVCa po A. Bartoškovi (1986, 7, obr. 1).

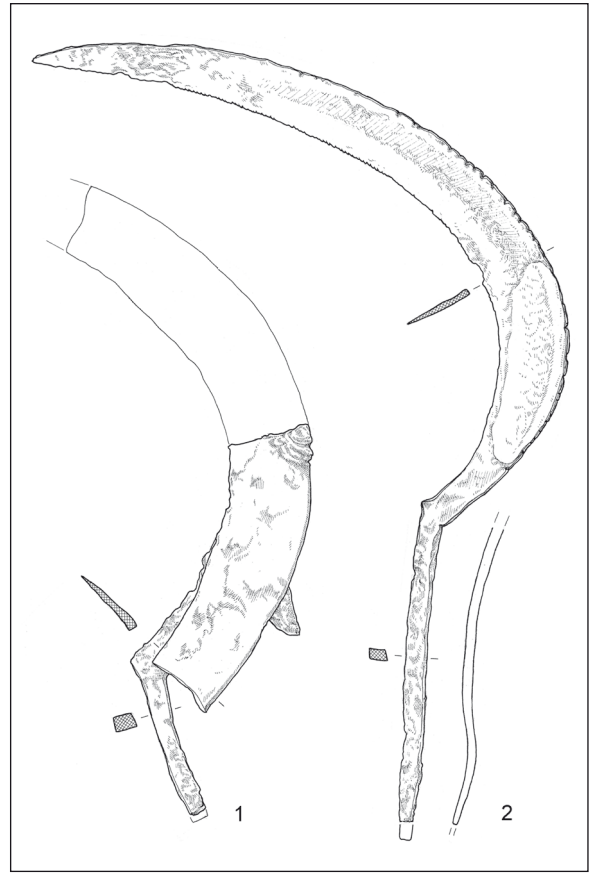
toporišče, stene ušesa in čelo oklepajo pravi kot. Najdene so bile v zakladih s Starega gradu (sl. 16: 4; t. 3: 4) in Ljubične (sl. 17: 1; t. 4: 1) ter kot posamične najdbe na Gradišču nad Bašljem (t. 5: 7,8) in v Ljubljani pri Podpeči.³² Sekire so težke od 580 do 1438 g, najlažji sta sekiri iz Ljubljane (580 in 660 g), najtežji z Gradišča nad Bašljem (1240 in 1438 g), sekiri iz zakladov pa 820 g (Stari grad) in 1008 g (Ljubična). Visoke so od 15,4 do 21,5 cm. Zelo pomembna značilnost je luknja za toporišče, ki je pri vseh primerkih visoka (od 4 do 4,7 cm) in ozka (širina od 2,1 do 2,7 cm), narejena za močen držaj. Vse te lastnosti kažejo, da so bile to delovne sekire. Svojevrstna oblika ušesa ni omejena zgolj na sekire, tako oblikovan je tudi zgornji del rovnice iz zaklada s Starega gradu (sl. 16: 8; t. 3: 8).

Rovnici

Ob sekirah, ki so večnamensko orodje, včasih tudi orožje, je v zgodnjeredneveških železnih zakladih iz Slovenije največ poljedelskega orodja. Sem lahko uvrstimo rovnice iz zakladne najdbe s Starega gradu (sl. 16: 7,8; t. 3: 7,8). Masivnejša s podaljšanim čelom, pravokotno luknjo za toporišče in debelimi stenami ušesa (sl. 16: 8; t. 3: 8) ima zgornji del oblikovan kot težke sekire s podaljšanim čelom (glej zgoraj). Z njimi se ujema tudi po obliki in velikosti luknje za toporišče (4,7 × 2,3 cm). Rovnica z zaobljenim ušesom (sl. 16: 7; t. 3: 7) je zelo podobna rovnici iz sebenjskega zaklada, le da je nekoliko manjša in skoraj pol lažja, čelo pa ni podaljšano kot pri sebenjski. Umestimo jo lahko med lahke ozke rovnice tipov K₉/K₁₀/K₁₁ po J. Henningu, ki so pogoste najdbe na najdiščih iz 8. do 10. st. v jugovzhodni Evropi.³³ Dobro primerjavo za rovnico s Starega gradu, tako po obliki kot tudi po velikosti in teži, najdemo v Mikulčicah.³⁴

Srpi

V najdbi z Zidanega gabra so trije celi srpi (sl. 14: 4–6; t. 1: 4–6) in še dva, ohranjena le delno (sl. 14:

Sl. 19: Gradišče nad Bašljem, železna srpa. 1 – NMS (inv. št. S 2568); 2 – NMS (inv. št. S 2565). M. = 1:3.

Fig. 19: Gradišče above Bašelj, iron sickles. 1 – NMS (Inv. No. S 2568); 2 – NMS (Inv. No. S 2565). Scale = 1:3. (Risba / Drawing: D. Knific Lunder)

3,9; t. 1: 3,9), ki sta bila verjetno enake vrste. Rezilo je pri ohranjenih srpih nazobčano, pri dveh je konica skovana v trikotno ploščico, konec ploščatega trna za nasaditev ročaja je pri dveh zapognjen. Odlomka srpov v sebenjskem zakladu³⁵ imata nazobčano rezilo, konica pa ni sploščena. Takšni srpi so bili najdeni kot posamične najdbe še na Gradišču nad Bašljem (sl. 19)³⁶ ter na območju zgodnjeredneveških grobišč na Ptujskem gradu³⁷ in na Pristavi na Bledu.³⁸ Srpe lahko uvrstimo v tip H₂ po Henningu, srpi te vrste so na najdiščih jugovzhodne Evrope

³⁵ Pleterski 1987, 284–285, sl. 39.

³⁶ Srpa sta bila najdena z iskalnikom kovin na zahodnem robu naselbine, pred letom 1986. Bolje ohranjeni srp ima nazobčano rezilo (sl. 19: 2; dol. 34 cm, šir. rezila do 2,82 cm, teža 132 g), pri skrivljenem srpu ni videti zobcev (sl. 19: 1; šir. rezila do 3,42 cm, teža 131,3 g; konica srpa manjka).

³⁷ Korošec 1950, 214, sl. 117; Korošec 1999, 29, 44, 109, t. 47: 1.

³⁸ Belac, Pleterski, Knific 2008, 180, t. 30: 13.

³² Bitenc et al. 2009a, 306, kat. št. 92.

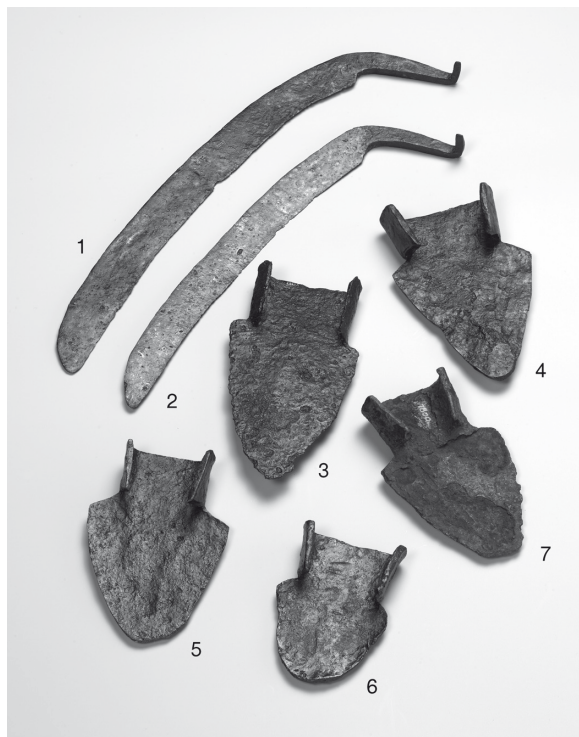
³³ Henning 1987, 81–83, Abb. 38. V okviru tega tipa se rovnice v podrobnostih precej razlikujejo, predvsem v obliki čela in ušesa. Rovnic s preprostim zaobljenim ušesom Henning ne navaja.

³⁴ Poláček 2003, 605–606, Abb. 12: 5.

najpogosteje datirani v obdobje od 8. do 10. st.³⁹ Takšni srpi so najdeni tudi v zakladnih najdbah, mnogokrat po več skupaj, kot na primer v zakladih iz druge polovice 8. in prve polovice 9. st. z Bojne na Slovaškem⁴⁰ ali iz Semic na Češkem⁴¹ ter v šestih zakladih iz Mikulčic iz poznega 9. ali prve polovice 10. st.⁴² Številni srpi so tudi v zakladih, odkritih na najdišču Klač'ov na Češkem, na primer v depoju D3 kar devet razmeroma dobro ohranjenih in še več odlomkov, šest v depoju D5 in šest v depoju D6. Zakladi so bili odkriti z arheološkimi raziskavami in so zelo dobro datirani z značilnimi najdbami v pozno 9. in zgodnje 10. st.⁴³ Primerjave najdemo tudi vzhodneje, na Madžarskem, v zakladih, datiranih v 8. in 9. st.⁴⁴ V nekoliko poznejši čas – druga polovica 10. in prva polovica 11. st. – sta postavljena zaklada Gamzigrad I in Gamzigrad III, v katerih so srpi enakega tipa.⁴⁵ Srpi z nazobčanimi rezili se ponekod, npr. v Romuniji, uporabljajo še zdaj za žetev enozrne pšenice; šopi stebel se odrežejo nizko pri tleh.⁴⁶

Kose

Podobno sliko kot srpi kažejo tudi kratke kose (*Kurzstielsense*).⁴⁷ V zakladu z Zidanega gabra je zvita kratka kosa (*sl. 14: 10; t. 1: 10*), še dve izvirata z istega najdišča, okoliščine najdbe pa niso natančneje znane (*sl. 20: 1,2; t. 5: 1,2*).⁴⁸ Tri kratke kose, pri dveh sta ohranjena tudi trakasta kosirja, so v zakladni najdbi s Starega gradu (*sl. 16: 1–3; t. 3: 1–3*). Vse imajo enakomerno široko rezilo, dolgo med 32 cm in 39,8 cm, ter ploščat trn, ki je na koncu zapognjen pod pravim kotom. Uvrstimo jih lahko v eno tipološko skupino, poimenovano različno – tip I₅ po Henningu, pogost element zgodnjesrednjeveških zakladnih najdb jugovzhodne

Sl. 20: Železni kosi z Zidanega gabra (1,2) in lemeži iz Ljubljani (3), s Sv. Lamberta pri Pristavi nad Stično (4), Camberka (5), Gradišča nad Bašljem (6) in z Zaplane (7).
Fig. 20: Iron scythes from Zidani gaber (1,2) and ploughshares from the Ljubljana (3), Sv. Lambert near Pristava nad Stično (4), Camberk (5), Gradišče above Bašelj (6) and Zaplana (7). (Foto / Photo: T. Lauko)

Evrope,⁴⁹ tip I po Beranovi (kratke kose z usločnim hrbtom rezila), značilen za območje Češke in Slovaške na koncu 8. in v začetku 9. st.,⁵⁰ ali tip 6c po Lumirju Poláčku, ki je obravnaval najdbe iz Mikulčic.⁵¹ Kose z Zidanega gabra, tako primerek iz zaklada kot obe posamični najdbi, se v vseh podrobnostih ujemajo z navedenimi tipi. Rezila vseh treh kos iz zaklada s Starega gradu z ročajnim trnom oklepajo pravi kot, kar pri kratkih kosah ni pogosto; takšne so npr. kratki kosi iz depojev Žabokreky I in II na Slovaškem⁵² ter kosa iz depoja D1 s Klač'ova na Češkem.⁵³ Na dveh kosah s Starega gradu sta ohranjena preprosta trakasta kosirja, precej takšnih je bilo najdenih npr. v

³⁹ Henning 1987, 86–91, Abb. 43; Taf. 40, 41.

⁴⁰ Turčan 2012, tab. 53, 54, 64, 69, 82, 86, 88.

⁴¹ Beranová 1972, 630–636, obr. 1.

⁴² Poláček 2003, 612; Abb. 15, 16, 19, 22, 23.

⁴³ Geisler, Kohoutek 2014, 37–43, 47–53; obr. 23–25, 30–31, 33–34, 106–107, 111. – Profantová 2014, 333–336, obr. 2, 3.

⁴⁴ Müller 1975, 79–80, Abb. 6.

⁴⁵ Bugarski, Ivanišević 2013, 136–139, sl. 4, 6.

⁴⁶ Hajnalová, Dreslerová 2010, 177, Figs. 10, 11.

⁴⁷ Prim. Takács 1971.

⁴⁸ Po navedbi najditelja sta bili kosi najdeni z iskalnikom kovin, blizu skupaj na zahodnem pobočju, približno 10 m stran od najdišča ponve v smeri proti jugu.

⁴⁹ Henning 1987, 92, Abb. 43; Taf. 45: 10–19; – Müller 1975, 84–85.

⁵⁰ Beranová 1957, 109–111.

⁵¹ Poláček 2003, 595, 615–618, 656–658; Abb. 1, 25–28. Kose so bile v Mikulčicah najdene tudi v zakladih, ki so datirani v 9. in predvsem v začetek 10. st.

⁵² Bartošková 1986, 60–62; obr. 19B: 2, 20: 19.

⁵³ Geisler, Kohoutek 2014, 31; obr. 17: D1/72.

Mikulčicah.⁵⁴ S kratkimi kosami so želi travo (za košnjo so se uporabljale dolge kose), ne pa tudi žita, ker bi bile izgube zrnja prevelike.⁵⁵

Lemeži

V dveh zgodnesrednjeveških zakladih železnih predmetov s slovenskih arheoloških najdišč sta velika lopatasta lemeža s tulastim nasadiščem, in sicer v depojih iz Sebenj⁵⁶ in z Ljubične (*sl.* 17: 2; *t.* 4: 2). Na Camberku je bil najden 2,5 m stran od skupine drugega orodja precej manjši lemež (*sl.* 20: 5; *t.* 2: 6). Majhni lemeži⁵⁷ so znani še iz Ljublanice (*sl.* 20: 3; *t.* 5: 3), s Sv. Lamberta pri Pristavi nad Stično (*sl.* 20: 4; *t.* 5: 4), Gradišča nad Bašljem (*sl.* 20: 6; *t.* 5: 5)⁵⁸ in Zaplane (*sl.* 20: 7; *t.* 5: 6).⁵⁹ Vsi pripadajo lemežem tipa Ic po Bartoškovi (trikotni lemeži z dobro vidnimi rameni), ki so zastopani v zakladnih najdbah 9. st. na Češkem in Slovaškem,⁶⁰ oziroma lemežem raznolikega tipa A₁ po Henningu (s širokim rezilom, z jasnim prehodom v tul), ki se sicer pojavi že v mlajši železni dobi, na območju jugovzhodne Evrope pa je posebno pogost v zgodnjem srednjem veku, od 8. do 10. st.⁶¹ V okviru tega tipa kažejo lemeži s slovenskih najdišč precej enotno podobo. Vsi so narejeni iz enega kosa kovine, plavuti tula so zapognjene pod ostrim kotom, rame trikotnega rezila so poševne. Tul je praviloma na zgornjem delu širši, razen pri lemežih iz sebenjskega zaklada in Ljublanice, kjer sta tula cilindrična. Manjša odstopanja od teh pravil so tudi pri lemežih s Camberka in Gradišča nad Bašljem, ki imata pravokotno zapognjene plavuti in (posebno slednji) tudi bolj zaobljeno rezilo. Lemež iz Sebenj se od drugih razlikuje predvsem po tem, da plavuti ne segata do spodnjega roba tula.⁶² Lemeža iz Sebenj in z Ljubične sta sestavna dela zakladov, konteksti, iz katerih izvirajo mali lemeži, pa so manj jasni. Na

Camberku je bil lemež najden blizu skupine orodja, na Gradišču nad Bašljem na območju naselbine z iskalnikom kovin, na Sv. Lambertu pri Pristavi nad Stično na zahodnem pobočju pod naselbino, prav tako z iskalnikom kovin, v Ljublanici na območju Ljubljane v okolici avtocestnega mostu ob športnem potapljanju, za enega pa je zanesljivo le, da je z Zaplane. Analogij za majhne lemeže s slovenskih najdišč ne manjka, med najboljšimi so najdbe iz Slovaške, tako iz zakladov kot tudi iz naselbin iz časa 9. st.,⁶³ ter s češkega najdišča Klač'ov.⁶⁴ Dobro objavo nekaterih slovaških zakladov železnega orodja iz 9. st. smo izkoristili za primerjavo velikosti z lemeži s slovenskih najdišč, za merilo smo vzeli težo (*sl.* 21). Mali lemeži s slovenskih najdišč se vklapljajo v sliko, ki jo kažejo najdbe iz Slovaške (teža od 220 do 773 g), lemeža iz obeh depojev, iz Sebenj in z Ljubične gore, pa krepko presejata ta okvir (1850 in 1942 g), kar morda kaže na poznoantično tradicijo na ozemlju nekdanje rimske države.

Črtali za plug

V zakladu z Ljubične sta železni črtali za plug (*sl.* 17: 3,4; *t.* 4: 3,4). Tako kot za lemeže tudi za črtala velja, da se skozi čas le malo spreminjajo in so v rabi na obsežnih območjih. Tip E₁ po Henningu (razmeroma kratka usločena črtala), v katerega lahko uvrstimo črtali z Ljubične gore, so pogoste najdbe na najdiščih jugovzhodne Evrope iz 8. do 10. st., mnogokrat v kombinaciji z lemeži.⁶⁵ Ustrezne primerjave najdemo v slovaških in čeških zakladnih najdbah iz 8. in 9. st.⁶⁶ ter

⁵⁴ Poláček 2003, 618, Abb. 29–31.

⁵⁵ Poláček 2003, 615.

⁵⁶ Pleterski 1987, 257, sl. 17.

⁵⁷ Izbor lemežev s slovenskih najdišč je zaradi najdbe s Camberka namenoma omejen na lemeže, ki ne presegaajo višine 20 cm.

⁵⁸ Knific 1999, 399–400, spodnja sl. na strani 399.

⁵⁹ Gabrovec 1955, 11, t. 2: 4; Horvat 1990, 305, t. 38: 5.

⁶⁰ Bartošková 1986, 7–8, obr. 2. Podobno opredelitev tipov predlaga tudi L. Poláček za lemeže iz Mikulčic (Poláček 2003, 599).

⁶¹ Henning 1987, 49–57; Müller 1975, 85–86.

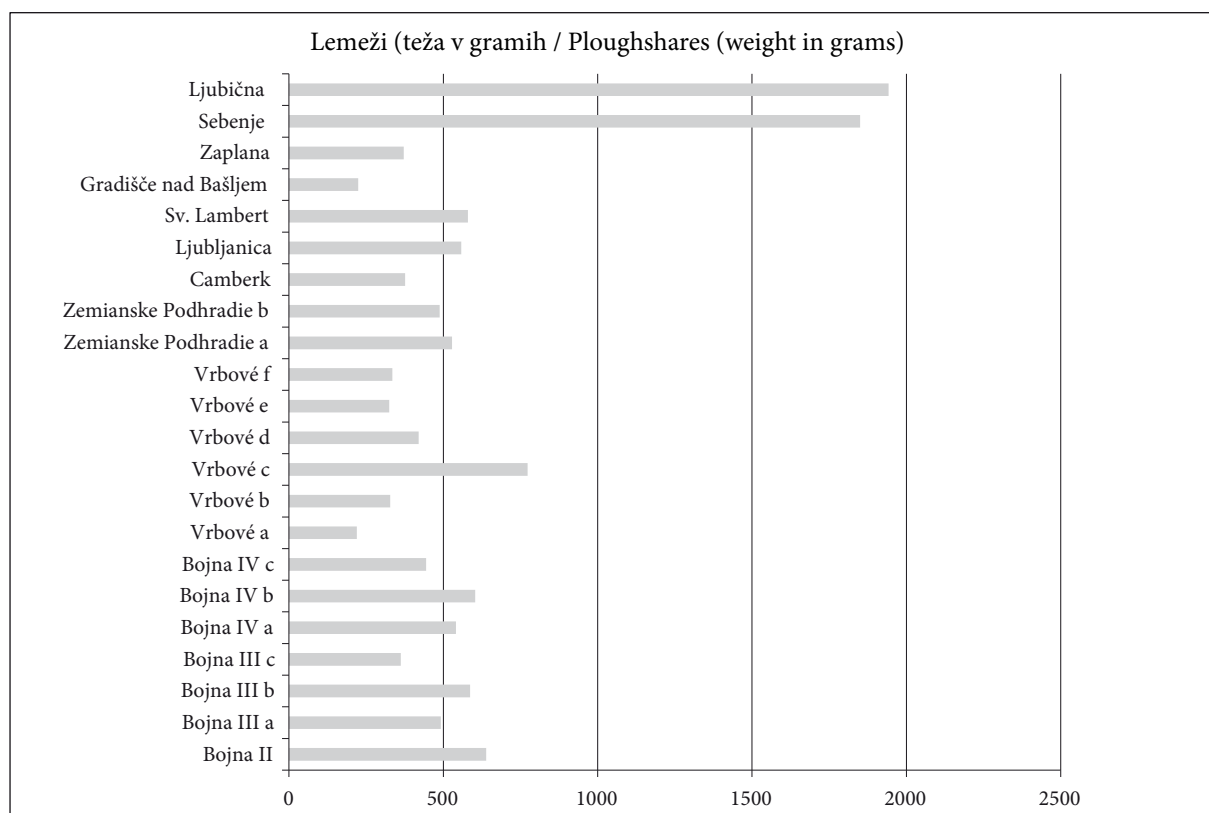
⁶² Ta oblika lemeža je zelo redka, primerjavo najdemo npr. na romunski zgodnesrednjeveški naselbini Capidava (9./10. st.; Henning 1987, 119, Taf. 16: 15).

⁶³ Prim. zakladne najdbe: Bartošková 1986, 10–11, obr. 3: 11 (Brankovice); 20, obr. 7B: 8 (Ivanovice); 22, obr. 8C: 3 (Kúty – Čepangát); 25–28, obr. 9: 14,15 (Mikulčice); 47–49, obr. 15A: 16–18 (Pohansko u Nejdku); 60–64, obr. 19B: 12, 20: 26,27 (Žabokreky). – Turčan 2012, 46–47, tab. 64: 4, 66: 1,2, 68: 1,2,4, 92: 3,7 (Bojna); 85: 1–5; 86: 6 (Vrbové); 92: 3,7 (Zemianske Podhradie). Prim. naselbinske najdbe: Poláček 2013, 596–600, Abb. 8: 5,7 (Mikulčice).

⁶⁴ Geisler, Kohoutek 2014, 17, 21, 47, 57; obr. 9: D1/19–20; 10: D1/21–22; 28: D4/2a; 38: D7/7.

⁶⁵ Henning 1987, 61, Abb. 21; Taf. 30, 31.

⁶⁶ Bartošková 1986, 13–16, obr. 5: 21,25 (Gajary – Pustatina Vrablicova II); 25–28, obr. 10A: 33,34 (Mikulčice I); 38–40, obr. 13C: 1 (Pobedim II); 53, obr. 16C: 1 (Smolnice); 58–60, obr. 18B: 12 (Vrštatecké Podhradie); 60–64, obr. 19B: 6; 19C: 1,3; 20: 12 (Žabokreky I in II, Žitavská Ton). – Turčan 2012, 21, 23, tab. 52: 1,2; 65: 1,2; 66: 3 (Bojna II in III); 31–32, tab. 81: 1–3; 82: 16 (Vel'ký Klíž); 35, tab. 86: 1 (Vrbové); 38, tab. 91: 1,3 (Zemianske Podhradie).

Sl. 21: Teža lemežev s slovenskih najdišč in iz izbranih slovaških zakladnih najdb 9. stoletja (po Turčan 2012). V nekaterih slovaških zakladih je po več lemežev, v preglednici so označeni z zaporednimi črkami v okviru najdbe. Upoštevani so le lemeži z izrazitim prehodom v tul, ki tipološko ustrezajo slovenskim najdbam.

Fig. 21: Weight of the ploughshares from Slovenia and of the select ploughshares from the 9th century hoard finds from Slovakia (after Turčan 2012). Some of the Slovak hoards contained more than one ploughshare, marked in the table with successive numbers. Only the ploughshares with a pronounced blade to socket transition are included, which typologically correspond with the ploughshares from Slovenia.

sočasnih slovanskih naselbinah,⁶⁷ v pozno 9. in zgodnje 10. st. pa so datirani zakladi s Klašt'ova s podobnimi črtali.⁶⁸

Pojav dveh črtal v zakladni najdbi, kot je to v zakladu z Ljubične, ni posebnost: v omenjenih čeških in slovaških zakladih so enakomerno zastopane najdbe z enim ali dvema črtaloma, izjemoma so v enem trije ali štirje.

Nož (vinjak)

Med poljedelsko orodje spada še nož z Zidanega gabra (sl. 14: 2; t. 1: 2). Uvrstimo ga lahko v skupino majhnih nožev G₅ po Henningu, ki naj bi

⁶⁷ Npr. v Mikulčicah (Poláček 2013, 604–605; Abb. 9: 1; 10: 1,2).

⁶⁸ Geisler, Kohoutek 2014, 31, 53, 57; obr. 19: D2/5; 32: D6/10–11; 36: D7/4.

se uporabljali v vinogradništvu. Noži imajo razmeroma ozko ukrivljeno rezilo in večinoma trnast nastavek za držaj. Posamezni primerki so znani že od 2. st., v večjem številu pa so bili najdeni na najdiščih 8.–10. st. Ta najdišča so zelo oddaljena od naših krajev, najbližji sta v zahodni Bolgariji in zahodni Romuniji, največ jih je ob zahodni obali Črnega morja in v njegovem zaledju.⁶⁹

Dleto

V zgodnj srednjeveških zakladih železnih predmetov iz Slovenije je obrtniškega orodja malo. Sem

⁶⁹ Henning 1987, 96, Abb. 44–46. F. Curta (2011, 311, Tab. 1) je obrezovalni nož z Zidanega gabra uvrstil v Henningovo skupino G_{1b}. Tako po velikosti kot tudi po širini rezila ter po razmerju med dolžino ročajnega trna in dolžino rezila je uvrstitev v skupino G₅ po našem mnenju ustrežnejša, kar pa ne spremeni bistveno opredelitve celotne najdbe.

spadajo klešče in dleto s Camberka (*sl. 15: 1,2; t. 2: 1,2*), dleto in svedra so v zakladu iz Sebenj.⁷⁰ Dleto s Camberka s stebлом pravokotnega preseka, ki ima na sredini posnete robove, in z zaobljenim rezilom (*sl. 15: 2; t. 2: 2*) so verjetno uporabljali za obdelavo lesa. Podobno dleto iz sebenskega zaklada je opredeljeno kot kovaško orodje.⁷¹ Na Češkem in Slovaškem je dlet v depojih več.⁷² Najboljši primerjavi za primerka s Camberka in iz Sebenj sta v zakladu s slovaškega najdišča Zemianske Podhradie, kjer sta bili dleti najdeni skupaj s tremi majhnimi lemeži, dvema črtaloma, tremi kratkimi kosami, ostrogo, stremenom, enajstimi sekirastimi ingoti in še nekaterimi železnimi predmeti, kar najdbo datira v 9. st.⁷³ Številna dleta so bila najdena tudi v naselbinah. Dleta iz naselbine v Mikulčicah so obravnavana med orodjem za obdelavo lesa, uporabljala pa so se tudi za obdelavo kosti, roževine in kamna. Večina je bila najdena v naselbinskih plasteh 9. st., trije primerki pa v zakladu, datiranem v začetek 10. st.⁷⁴ Po dolžini sta dleti s Camberka (dol. 26,5 cm) in iz Sebenj (dol. 23,1 cm) primerljivi z največjimi kosi iz Mikulčic (dol. do 26 cm).

Klešče

Klešče so le v zakladu s Camberka (*sl. 15: 1; t. 2: 1*), redke so tudi med najdbami z drugih slovenskih zgodnesrednjeveških najdišč.⁷⁵ Na enem kraku klešč z Ančnikovega gradišča pri Jurišni vasi je ohranjen podoben gumbast zaključek kot na krakih klešč s Camberka, čeljusti pa so drugačne. Klešče so opredeljene kot poznoantične, je pa na najdišču več elementov, ki dokazujejo poselitev tudi v zgodnjem srednjem veku, v 8. in 9. st.⁷⁶ Klešče so razmeroma redke tudi drugod v zgodnesrednjeveških zakladih, se pa večkrat pojavljajo v večjem številu v enem zakladu. Dvoje klešč je v depoju s Klač'ova,⁷⁷ datiranem v pozno

9. in zgodnje 10. st., kar štirje pari so v zakladu Vrštatecké Podhradie na Slovaškem.⁷⁸ Oddaljen primer zakladne najdbe s kleščami najdemo še v Gamzigradu, kjer je bilo v precej mlajšem depoju (11.–12. st.; zakladna najdba Gamzigrad II) devet parov klešč.⁷⁹

Lonec

Iz črepinj lončene posode, ki so bile odkrite ob orodju na Camberku, smo lahko sestavili precejšen del ustja in dna, tako da je bilo mogoče rekonstruirati podobo celega lonca (*sl. 15: 5; t. 2: 5*). Njegova oblika in izdelava ter okras vodoravnih vrezanih črt in lončarski znak na dnu kažejo na zgodnesrednjeveški čas. Podoben okras imajo lonci iz Prekmurja, najdeni na najdiščih, kot so Nova tabla⁸⁰ in Popava pri Lipovcih 1 in 2, kjer so datirani v 8. in 9. st., pa tudi na mlajšem najdišču Gorenje njive 2, kjer je takšna lončenina datirana od 10. st. dalje.⁸¹ Še pogostejše so tako okrašene posode v sklopu velikomoravske lončenine, med katero se je takšno posodje pojavilo v prvi polovici 9. st.⁸² Tudi posode z odtisnjanim lončarskim znakom na dnu, najdene na grobiščih in tudi v naselbinah v Sloveniji, npr. na Popavi pri Lipovcih 2, so datirane na konec 8. in v 9. st.⁸³

Ponev z dolgim ročajem

Ponev z dolgim ročajem ni del zaklada z Zidanega gabra, ker pa je bila najdena le pol metra stran od njega, smo jo vključili v prispevek (*sl. 5; 6; t. 6: 1*). Takšne poneve so v Sloveniji razmeroma pogoste najdbe: sedem celih in osem delov ponev so našli na sedmih najdiščih (*sl. 22–24; t. 6–8*). Vse so narejene na isti način, sestavljene so iz krožnika in dolgega ročaja, ki je na krožnik pritrdjen s kovico. Okrogel krožnik z luknjo na sredini ima nizek rob, ploščat ročaj se na prijemalnem koncu zaključuje z zanko, pod krožnikom je zaključek suličasto oblikovan in predrt za pritrditev s kovico. Dolžina ponev je od

⁷⁰ Pleterski 1987, 285, sl. 40b,c; 41a,b.

⁷¹ Pleterski 1987, 285, sl. 40a.

⁷² Bartošková 1986, 20, 25, 26, 47; obr. 7B: 1; 8E: 13; 10A: 38; 15A: 15. – Turčan 2012, 21, 26, 28, 34, 38; t. 53: 6; 69: 1; 70: 5; 87: 5; 90: 5,8.

⁷³ Turčan 2012, 36–38, 46–47, 72; obr. 10; t. 89–93.

⁷⁴ Poláček 2000, 320, 339, 340, Abb. 17–19.

⁷⁵ NMS hrani klešče z Gradišča nad Bašljem (inv. št. S 4185) in Gradišča nad Trebenčami (S 3438). Neobjavljeno.

⁷⁶ Strmčnik Gulič, Ciglencečki 2003, 23–25, 27, sl. 32, t. 2: 1; Knific 2008, 36, sl. 3: 2 (jagoda je na sliki označena z napačno številko 4).

⁷⁷ Geisler, Kohoutek 2014, 71, obr. 46: D10/1–2.

⁷⁸ Bartošková 1986, 58–60, obr. 18B: 18–21.

⁷⁹ Bugarski, Ivanišević 2013, 139, sl. 5.

⁸⁰ Guštin, Tiefengraber 2002, 56–57, 60, sl. 16, tip 8, različice b, c in e.

⁸¹ Šavel, Karo 2012, 67; Šavel, Knific 2013, 26, 30.

⁸² Poláček 1995, 143, tip 2; Macháček 2001, 261–262, 1. faza.

⁸³ Knific 2002, 123–125, 128, sl. 20, 22, 26; Šavel, Knific 2013, 36–37.

Sl. 22: Železne poneve z Gradišča nad Bašljem (1), Gradišča nad Trebenčami (2), Sv. Lamberta pri Pristavi nad Stično (3) in z Zidanega gabra (4).

Fig. 22: Iron pans from Gradišče above Bašelj (1), Gradišče above Trebenče (2), Sv. Lambert near Pristava nad Stično (3) and Zidani gaber (4). (Foto / Photo: T. Lauko)

50,8 do 68 cm, vendar so štiri od sedmih ponev dolge 62 do 63 cm. Premer krožnikov je od 21,5 do 25,5 cm. Najdeni primerki so si podobni v vseh podrobnostih. Takšne poneve so bile primerne za peko na odprtem ognjišču. Skoraj vse poneve in njihovi deli so bili nestrokovno izkopani, pozneje pa so bili pridobljeni za arheološko zbirko Narodnega muzeja Slovenije.⁸⁴

Zaradi pomanjkljivih podatkov o kontekstih, v katerih so bili ti predmeti najdeni, je njihova časovna opredelitev mogoča le v okviru datacije najdišč. Ponvi s Poštele (*t. 6: 4*) in Ljubične (*t. 6: 5*) bi tako lahko umestili v rimsko dobo ali zgodnji srednji vek,⁸⁵ poneve z Zidanega gabra (*sl. 22: 4; t.*

⁸⁴ Poleg omenjenih predmetov so v NMS tudi tisti, ki jih našla ekipa Inštituta za arheologijo ZRC SAZU med topografskim pregledom Gradišča nad Bašljem leta 1992: krožnik (*t. 8: 3*) in dva ročaja ponev (*t. 8: 4,5*), na Zidanem gabru pa smo med arheološkim posegom leta 1999 izkopali celo ponev (*t. 6: 1*).

⁸⁵ Poštela: Pahič 1985; 1986; Teržan 1990, 27–28, 30, 261; Bitenc, Knific 2001, 103–104, kat. št. 341. Ljubična

Sl. 23: Železna ponev z dolgim ročajem z Velikih bukev pri Logatcu, spodnja stran.

Fig. 23: Iron long-handled pan from Velike bukve near Logatec, bottom side.

(Foto / Photo: T. Lauko)

6: 1–3) in s Sv. Lamberta pri Pristavi nad Stično (*sl. 22: 3; t. 7: 3,5*) v rimsko dobo, poznoantično obdobje (pozno 5. in 6. st.) ali zgodnji srednji vek,⁸⁶ poneve z Gradišča nad Bašljem (*sl. 22: 1; t. 8*

gora: Ciglencečki 1994, 242–243, 250, Taf. 3; – Bitenc, Knific 2001, 14, 92, 102, 106, kat. št. 14, 294–295, 336–337, 353; – Bitenc, Pirkmajer 2001; – Ciglencečki 2001; – Ciglencečki 2007, 321, Taf. 1: 1–14; – Ciglencečki 2008, 487, 489, Abb. 3–4, 6; – Pflaum 2001, 26–27, 29, kat. št. 63–64, 76; – Karo 2004, 169–170, 172, Abb. 6; – Knific 2007, 320, 322, 324–325, sl. 2: 7–13; – Š. Karo in T. Knific 2015, *Die frühmittelalterlichen Militärfunde von Höhensiedlungen in Slowenien*, Zbornik srečanja v Wildonu (Dunaj 2015), v tisku. – Najdbe iz rimske dobe, ki jih hranita Dolenjski muzej Novo mesto in Narodni muzej Slovenije, so v obdelavi.

⁸⁶ Zidani gaber: Ciglencečki 1994, 246, 251, Taf. 12; – Bitenc, Knific 2001, 33, 47–49, kat. št. 88, 130, 135, 139–141, 215, 234–236, 263–264; – Klasinc 2001, 68–69, kat. št. 215; – Bitenc, Knific 2008, 99, 101, 103, Fig. 1: 3; 2: 9–13; 4: 5–6. – Sv. Lambert pri Pristavi nad Stično: Pflaum 2001, 25, 29 kat. št. 55, 75; – Bitenc, Knific 2001, 48, 72, 81, 92, 94, kat. št. 134, 230–231, 262, 297, 307; – Klasinc 2001, 68, kat. št. 213; – Karo 2004, 166, 171, Abb. 2; – Bitenc, Knific

Sl. 24: Najdišča železnih ponev z dolgim ročajem v Sloveniji.
Fig. 24: Findspots of the iron long-handled pans in Slovenia.
(Izdelava / Elaborated by: V. Bitenc)

v poznoantično obdobje ali zgodnji srednji vek,⁸⁷ ponvi z Gradišča nad Trebenčami (sl. 22: 2; t. 7: 1,2) pa v zgodnji srednji vek.⁸⁸ Velike Bukve pri Logatcu (ponev na t. 7: 4) so arheološko premalo poznane, da bi lahko sklepali o dataciji.

Dejstvo je, da v Sloveniji na izključno rimsko-dobnih in poznoantičnih najdiščih ni bila najdena niti ena ponev, vedno jih – dosledno na višinskih najdiščih – spremljajo tudi zgodnesrednjeveške najdbe. Tipološko enotne železne ponve z dolgimi ročaji (velikost, oblikovanost ročaja, sredinska pritrnitev krožnika na ročaj) lahko z vso previdnostjo datiramo v zgodnesrednjeveško obdobje, okvirno v čas od poznega 8. do 10. st.

Primerjave s ponvami drugje po Evropi so številne in so datirane v daljše časovno obdobje. V vseh primerih gre za ponve z dolgimi ročaji in sredinsko pritrditvijo krožnika na ročaj, se pa med seboj precej razlikujejo po razmerju med dolžino ročaja in premerom krožnika ter po oblikovanosti ročajev in zaključkov ročajev. Najstarejše so postavljene v mlajšo železno dobo⁸⁹ in rimsko obdobje,⁹⁰ več primerkov je časovno opredeljenih v obdobje zgodnjega preseljevanja ljudstev, v 4./5.

2008, 98–99, 101, 103, Fig. 1: 2; 2: 7; 4: 3–4 (na sliki 4 je pri št. 3 pomotoma navedeno napačno najdišče); – Karo, Knific, Lubšina-Tušek 2011, 134, 136, 138–139, t. 1: 5,16.

⁸⁷ Gradišče nad Bašljem: Bitenc, Knific 2001, 72, 96–101, kat. 226, 315–330; – Knific 2007, 317–320, 323–324; sl. 2: 1–5; – Karo, Knific, Lubšina-Tušek 2011, 132–133, 139, t. 1: 2; – Karo 2012.

⁸⁸ Karo 2004, 170, 172, Abb. 7. – NMS hrani sklop najdb z Gradišča nad Trebenčami, značilne predmete lahko umestimo v zgodnji srednji vek (9. in 10. st.).

⁸⁹ Čambal 2009, 158–161.

⁹⁰ Krause, Limpach, Spehar 1966, 182.

st.⁹¹ Zelo veliko ponev z dolgimi ročaji so našli na Norveškem; veliko jih izvira iz grobov (ženskih in moških), le nekaj je datiranih v merovinški čas okoli leta 600, večina pa je mlajših, iz 9. in 10. st.⁹² Dobra primerjava za slovenske ponve je v slovaškem zakladu Gajary – Pustatina Vrablicova (II) iz predvelikomoravskega obdobja, kjer so ob orodju, orožju, konjski opremi in delih veder tudi plitva krožnika z luknjo v sredini in odlomka enega ali dveh ročajev; zaključek enega odlomka je oblikovan suličasto, drugi se zaključuje z zanko.⁹³

ZAKLJUČEK

V Sloveniji je s sedmih najdišč znanih devet zgodnesrednjeveških zakladov z železnimi predmeti: po dva z Gradišča nad Bašljem in Ljubljane nad Zbelovsko Goro ter po eden iz Sebenj, Ljubljane, s Starega gradu nad Uncem, Camberka in z Zidanega gabra. Predmeti se po uporabnosti delijo na poljedelsko orodje, orodje za obdelavo lesa, kovaško orodje, konjeniško in konjsko opravo, orožje, na predmete za raznovrstno rabo ter na ingote in surovo železo. Izdelki, celi ali kot kovinski deli orodja, so bili po prvotnem namenu povezani s tremi dejavnostmi – s poljedelstvom, obrtjo in bojevanjem (sl. 25).

Največ je železnih zakladov s poljedelskim orodjem; najdemo ga v najdbah iz Sebenj (štirje koničasti lemeži, lopatasti lemež, trije kosirji, odlomka dveh srpov in rovnica),⁹⁴ Ljubljane (kosa), z Zidanega gabra (pet srpov, kosa in nož za obrezovanje), Starega gradu (tri kose in rovnici) ter Ljubljane (lemež in črtali za plug).

Nekaj je orodja za obdelavo lesa, žličasta svedra, kavljasto rezilo, morda tudi dleto med predmeti iz Sebenj in dleto s Camberka; če sem uvrstimo tudi sekire (po ena v najdbah z Zidanega gabra in Ljubljane, po dve v zakladih iz Ljubljane, s Camberka in Starega gradu), se zastopanost te vrste orodja v zakladih poveča. S kovaštvom je mogoče povezati zaklad s Camberka, kjer so bile najdene klešče in dleto, kot kovaško orodje je bilo opredeljeno tudi dleto iz Sebenj.

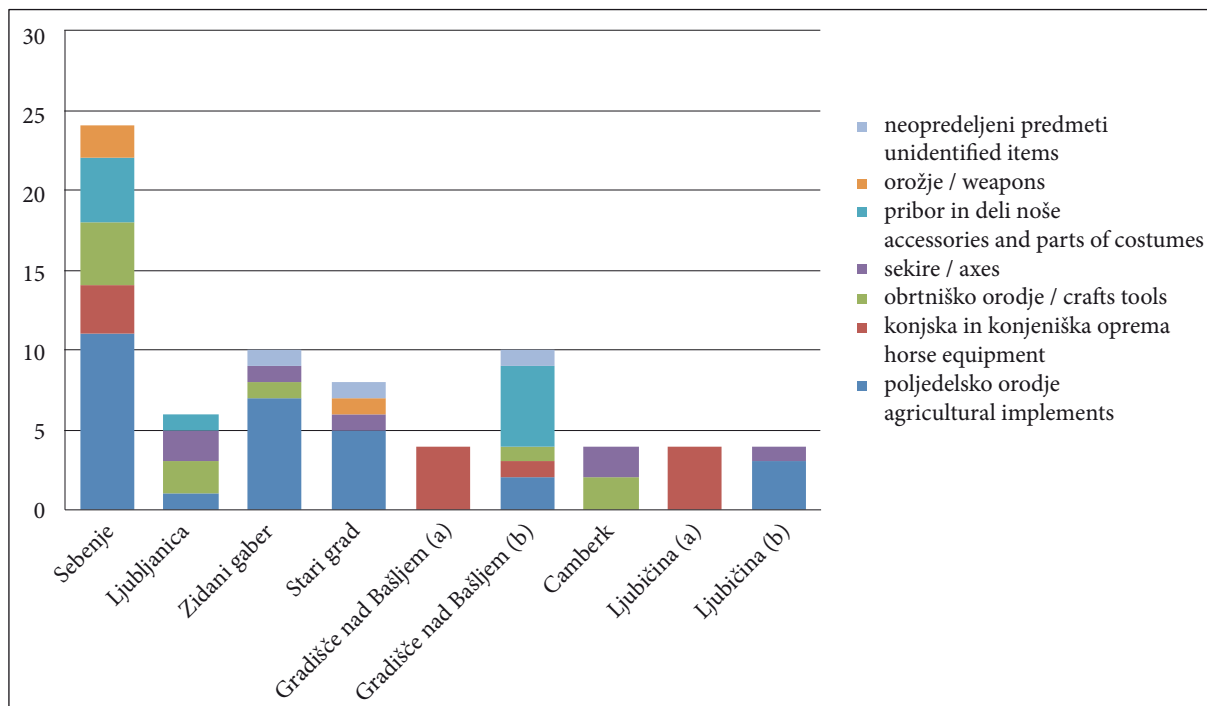
V štirih zakladih je bila konjeniška in konjska oprava. V dveh, z Gradišča nad Bašljem (ostrogi,

⁹¹ Henning, 1985, 589; Gerlach 1989–1990, 263.

⁹² Petersen 1951, 419–421, 529–530; Rabeen 2002, 43–44.

⁹³ Bartošková 1986, 16, 94, 105; obr. 5: 22,23; 6: 56,57.

⁹⁴ Pleterski 1987, 257–281, 283–285; Knific 2010, 85, 90; Curta 2011, 331, št. 66.

Sl. 25: Prvotni namen predmetov v zgodnjerednjeveških železnih zakladih v Sloveniji.
Fig. 25: Original use of the objects found in the early medieval ironwork hoards from Slovenia.

brzda in streme)⁹⁵ in Ljubične (streme, veliki pasni sponi s po dvema trnoma in manjša pasna spona, domnevno tudi brzda), so bile zgolj takšne najdbe, v drugem zakladu z Gradišča nad Bašljem (križni razdelilnik) in iz Sebenj (brzda in stremeni) pa so bili zraven še drugi predmeti. Najdbi z Gradišča nad Bašljem in Ljubične sicer ne vsebujeta orožja v ožjem pomenu besede, vendar ostrogi in dele konjske oprave povezujemo z zgodnjerednjeveškimi vojščaki. Sulici iz Sebenj sta edino orožje v slovenskih zakladih,⁹⁶ med orožje morda lahko uvrstimo še sekiro s Starega gradu (sl. 16: 5; t. 3: 5).

Nekaj je tudi predmetov, ki jih lahko povezujemo z različnimi dejavnostmi, pa tudi z nošo in drugo osebno lastnino. So v zakladih iz Sebenj (šilo, nož, ročaja veder), Ljubljane (šilo, cepin), Zidanega gabra (žebelj) in Gradišča nad Bašljem (drugi zaklad; nož, ročaj vedra, jermenska zaključka, pasna spona).

V dveh zakladih sta bila najdena železna polizdelka, pripravljena za nadaljnjo uporabo: iz Ljubljane je takšen predmet sekirast ingot,⁹⁷ z

Zidanega gabra pa paličast predmet, morda ingot. V drugem zakladu z Gradišča nad Bašljem je tudi manjši brezoblični kos surovega železa.

Med slovenskimi zgodnjerednjeveškimi zakladi je glede na različno uporabnost vsebovanih predmetov najbolj celovito sestavljen zaklad iz Sebenj, v katerem je bilo 24 predmetov, ki jih je mogoče povezati s kmečkim delom, obrtnimi opravili in vojskovanjem,⁹⁸ najbolj enoviti pa sta najdbi konjeniške in konjske oprave z Gradišča nad Bašljem in Ljubične.

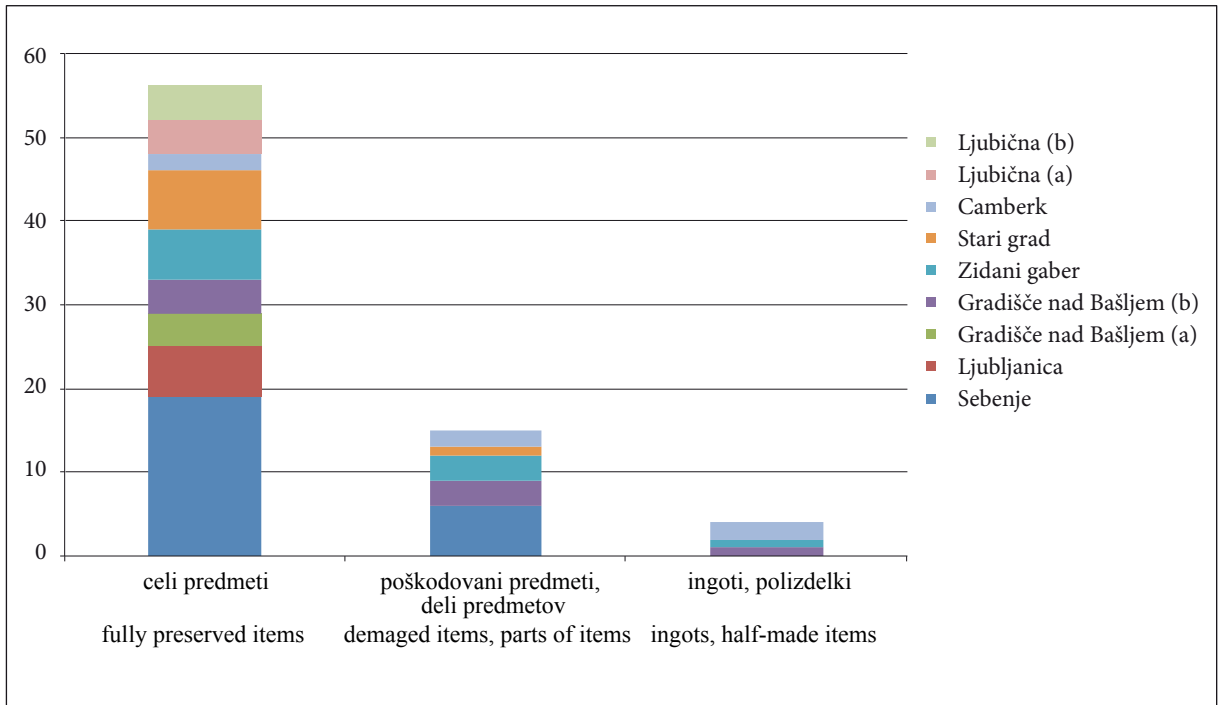
Predmete v zakladnih najdbah lahko razlikujemo tudi po ohranjenosti, ali so celi, še uporabni, ali poškodovani, potrebni popravila, ali pa so uničeni in uporabni le kot surovina za predelavo (sl. 26). Izključno cele predmete vsebujeta zaklad kmečkega orodja z Ljubične gore in najdba konjeniške in konjske oprave z Gradišča nad Bašljem, verjetno so bili celi tudi vsi predmeti v najdbi iz Ljubljane, saj poškodbe na kosi lahko pripišemo zobu časa. Zraven lahko prištejemo tudi najdbo konjske oprave z Ljubične gore, če upoštevamo, da je bila poškodovana brzda najdena približno meter stran od drugih predmetov. V teh primerih

⁹⁵ Knific 2010, 89–90; Karo 2012, 301–302, 305–309.

⁹⁶ Pleterski 1987, 241–248; Knific 2010, 88–89.

⁹⁷ Knific 2004a; 191–193, sl. 2: 1; Knific 2010, 85, Pl. 1: 1.

⁹⁸ Pleterski 1987, 289–291.

Sl. 26: Ohranjenost predmetov v zgodnesrednjeveških železnih zakladih v Sloveniji.
 Fig. 26: Condition of the objects found in the early medieval ironwork hoards from Slovenia.

bi bili predmeti lahko skriti z namenom, da bodo čez čas ponovno uporabljeni.

V drugih zakladih so bili poleg celih predmetov, pogosto močno obrabljenih, najdeni tudi poškodovani predmeti ali zgolj njihovi deli, tako v Sebenjah (odlomka srpov, del noža, stisnjena ročaja veder), na Zidanem gabru (delno ohranjena srpa, prepognjena kosa, poškodovana sekira), Camberku (pri ušesu odlomljeni sekiri), Starem gradu (poškodovana sekira, železen trak nekega predmeta) in Gradišču nad Bašljem (del noža, odlomljen ročaj in odlomek obroča vedra). Za našete poškodovane predmete bi lahko rekli, da spadajo med odpadne predmete, uporabne kot surovina za novo kovanje. Premišljevanje v tej smeri krepi dejstvo, da so bili v treh zakladih najdeni tudi predmeti, ki so že v osnovi namenjeni predelavi. To so sekirast ingot iz zaklada (?) v Ljubljani, brezoblični košček železa v zakladu z Gradišča nad Bašljem in morda paličast predmet z Zidanega gabra. Ne glede na to, za kaj so bili železni predmeti zbrani in čemu so bili namenjeni, ostaja nesporno, da so imeli v svojem času določeno vrednost in so bili za nekoga "železna rezerva".

Tretji kriterij za delitev železnih zakladov so okoliščine najdbe, po katerih skušamo sklepati, kako in zakaj so se predmeti znašli tam, kjer smo

jih odkrili. V osnovi lahko najdbe razdelimo na tiste, ki so bile namerno skrite (zakladi v ožjem pomenu besede), in druge, pri katerih so bili predmeti le shranjeni oziroma odloženi skupaj. V vseh primerih, naj so bili zakladi izkopani strokovno ali okoliščine poznamo le po pripovedovanju najditeljev, presenečajo majhne globine, do 30 cm, v katerih so predmeti ležali.⁹⁹ Izbrana mesta zanje so po zdajšnji presoji neznačilna, z izjemo zaklada v Sebenjah, ki je bil skrit na vrhu manjše ledeniške groblje (visoke 0,80 m, s premerom približno 5 m); predmeti so ležali 0,25 do 0,20 m in 0,50 m na široko, zloženi so bili drug ob drugem in prekriti z nekaj kamni.¹⁰⁰ Tesno skupaj so bili zloženi tudi predmeti v zakladu na Zidanem gabru (sl. 4), zdi se, da so bili ob zakopu povezani ali v nekaj zaviti.

Zgodnesrednjeveški zakladi železnih predmetov v ožjem pomenu besede so bili na ozemlju Slovenije skriti na območju sočasne naselbine (zaklad konjeniške in konjske oprave na Gradišču nad Bašljem),

⁹⁹ Enak pojav je bil zaznan tudi na češkem Klač'ovu, kjer sta bila le dva od osmih strokovno raziskanih zakladov vkopana nekoliko globlje (62 in 40 cm), drugi pa med 8 cm in 25 cm (Geisler, Kohoutek 2014, 37, 45, 47, 49, 53, 67, 71, obr. 4–5).

¹⁰⁰ Pleterski 1987, 238.

zunaj območij sočasnih naselbin, pogosto v njihovi bližini (Zidani gaber, Ljubična; *sl.* 3; 12);¹⁰¹ včasih okolica najdbe ni dovolj dobro raziskana, da bi zaklad lahko povezali z določenim arheološkim najdiščem (Sebenje, Ljubljana, Stari grad).

Za drugi zaklad z Gradišča nad Bašljem (s križnim razdelilnikom) smemo sklepati, da predmeti niso bili skriti, ampak le shranjeni ali odloženi na območju naselbine. Podobno lahko domnevamo tudi za zaklad s konjeniško opravo z Ljubične, kjer je sočasna naselbina na vrhu zaradi številnosti najdb verjetna, ni pa dokazana. Nekoliko drugače je z najdbo s Camberka: sledovi naselbine tam niso znani, sodeč po oblikovanosti terena in legi zgodnjesrednjeveškega grobišča bi jo lahko iskali blizu območja, kjer je bilo odkrito orodje (*sl.* 7). Lonec s Camberka (*t.* 2: 5) bi glede na položaj, v katerem so bile najdene črepinje, lahko povezali z orodjem. Lonec je bil dovolj velik (rekonstruirana višina približno 26 cm), da bi bili v njem lahko shranjeni klešče, dleto in obe sekiri (*t.* 2: 1–4).¹⁰² Ob raziskavah ni bilo videti, da bi bili predmeti, niti orodje niti lonec, zakopani. Morda je bil zaklad s Camberka osebna lastnina kovača, ki je predmete pospravil, a nikoli več uporabil.

Širše okolje zakladnih najdb je različno. Sebenjski zaklad je bil zakopan v odmaknjenem, pretežno ravninskem in rodovitnem svetu Blejskega kota z dolgotrajno naselitvijo. Naselitev je izpričana tudi za poznoantično obdobje, vse do zgodnjega 7. st. z grobiščem na Pristavi, ki je pripadalo še ne raziskani naselbini na grajskem griču. V zgodnjem srednjem veku je bil Bled še gosteje naseljen, kar dokazujejo številna arheološka najdišča, predvsem številna grobišča ob jezeru in v okolici ter naselbina na Pristavi.¹⁰³

Iz drugačnega okolja izvira zaklad (?) iz Ljubljane. Domnevno so bili predmeti zakopani na bregu, v vodo naj bi padli pozneje, ko je reka spodjedla breg. Ljubljana je že od davnine poznana plovna pot, izpričana v vseh arheoloških obdobjih.¹⁰⁴ Promet

po Ljubljani tudi v zgodnjem srednjem veku ni zamrl, kot je mogoče sklepati po številnih najdbah v reki iz 9. in 10. st. (sulične osti s krilci, ostroge, lončenina, nakit).¹⁰⁵ Na tej poti se je znašel tudi ingot v obliki sekire, edini primerek v tej smeri daleč od območja, kjer so bili takšni ingoti najdeni v zakladih v velikih količinah.¹⁰⁶

Prometne povezave so pomembne tudi v okoljih drugih zakladov. Gradišče nad Bašljem in Ljubična sta bili, kot je mogoče soditi po množici zgodnjesrednjeveških drobnih najdb, ki kažejo močan karolinški vpliv, pomembni naselbini na točkah, s katerih bi lahko nadzirali višinske prehode med Kranjsko in Koroško ter Celjsko kotlino in Dravskim poljem. Zgodnjesrednjeveško naselbino, čeprav je sledov malo, je mogoče domnevati tudi na območju poznoantičnih razvalin na Zidanem gabru, prek katerega vodi Laška pot, višinska povezava iz Krške kotline prek Gorjancev in Žumberka v Belo krajino in Karlovško kotlino. Zaklad železnih predmetov je bil skrit le nekaj metrov pod to potjo. Tudi zaklad z vznožja Starega gradu nad Uncem je bil najden v bližini prehoda, in sicer med Planinskim poljem in Uncem oziroma Cerkniskim poljem. V bližini zaklada na Camberku pa je mogoče domnevati neko (še neznano) naselbino, ki ji je pripadalo pred nekaj leti odkrito grobišče iz 9. st. (*sl.* 7). To in še zgodnje 10. st. pa je obdobje, v katero datiramo obravnavane zakladne najdbe železnih predmetov s slovenskih najdišč.

Zgodnjesrednjeveške zakladne najdbe iz Slovenije lahko primerjamo z množico podobnih zakladov v srednji in jugovzhodni Evropi.¹⁰⁷ Po uporabnosti predmetov se slovenski zakladi ujemajo s predlagano delitvijo na šest glavnih skupin predmetov, enako je tudi glede najštevilnejše skupine predmetov, tj. poljedelskega orodja in pripomočkov.¹⁰⁸ Prav tako tudi za slovenski prostor velja, da so sekire tisti predmet, ki se največkrat povezuje z drugimi najdbami v zakladih. Pomembno je tudi razmerje med ingoti in drugimi predmeti; v 27 zakladih z velikomoravskega ozemlja prevladuje poljedelsko orodje, na drugem mestu po številu so ingoti.¹⁰⁹ V tej zvezi sta pomembni zakladni najdbi z Zidanega gabra s paličastim predmetom, morda ingotom,

¹⁰¹ Z Ljubične so znane številne najdbe iz (okvirno) 9. st. (prim. Bitenc, Knific 2001, 102, 103, kat. št. 336–340), posamezni predmeti pa dokazujejo tudi obljudenost Zidanega gabra v tem obdobju (Knific, Langus, Milič 2003; Š. Karo in T. Knific 2015, *Die frühmittelalterlichen Militärfunde von Höhensiedlungen in Slowenien*, Zbornik srečanja v Wildonu, Dunaj 2015, v tisku).

¹⁰² Na Moravskem je znan le en primer shrambe orodja v posodi (Pohansko), je pa to značilno za bolgarske zaklade železnih predmetov (Curta 2011, 309).

¹⁰³ Knific 2004b.

¹⁰⁴ Turk et al. 2009a.

¹⁰⁵ Knific 2009a.

¹⁰⁶ Knific 2004a; Turčan 2012, 51–52, 73.

¹⁰⁷ Na seznam 96 zakladov z železnimi predmeti je F. Curta (2011, 327–332) uvrstil tudi tri s slovenskih najdišč, s Tinja nad Loko pri Žusmu (zaklad je sicer opredeljen v poznoantično obdobje) ter iz Sebenj in z Zidanega gabra.

¹⁰⁸ Curta 1997, 252–253.

¹⁰⁹ Curta 2011, 317, 318, Tab. 5.

in iz Ljubljane z ingotom v obliki sekire. Slednja najdba je ena redkih, v kateri je sploh takšen ingot zunaj "matičnega" ozemlja v srednji Evropi.

Za zdaj naših ugotovitev še ne moremo nadgraditi s tezami, za kakšne namene so bili predmeti zbrani – kot delovno orodje, trgovska zaloga, surovina za predelavo, plačilo, dajatve ali kultne daritve.¹¹⁰ Čeprav so v zbirkah le železni predmeti, pa zakladi predstavljajo premoženje – o vrednosti železa in železnega orodja v zgodnjem srednjem veku govorijo tudi zgodovinski viri.¹¹¹

KATALOG NAJDB

DM = Dolenjski muzej Novo mesto
NMS = Narodni muzej Slovenije

Zakladne najdbe

Tabla 1

Zidani gaber nad Mihovim

Zakladna najdba (skupna teža 1314 g).

1. Masiven železen podolgovat predmet pravokotnega preseka, morda ingot. Predmet je nekoliko usločen. Dol. 27,3 cm, šir. do 2 cm, teža 250 g. DM, inv. št. A 2721 (sl. 14: 1).

2. Železen nož (vinjak) s širokim ukrivljenim rezilom. Dolg ročajni trn je pravokotnega preseka in na koncu zakrivljen. Dol. 19,8 cm, dol. trna 10,5 cm, šir. rezila do 2,1 cm, teža 50 g. DM, inv. št. A 2724 (sl. 14: 2).

3. Del železnega srpa z nazobčanim rezilom in ploščatim trnom pravokotnega preseka. Dol. ohr. dela 26,5 cm, dol. trna 13 cm, šir. rezila do 2,23 cm, teža 52 g. DM, inv. št. A 2727 (sl. 14: 3).

4. Železen srp z nazobčanim rezilom. Skoraj po vsej dolžini rezila poteka plitev žleb. Trn za držaj je pravokotnega preseka in na koncu zakrivljen. Dol. 30,2 cm, dol. trna 10,5 cm, šir. rezila do 2,5 cm, teža 108 g. DM, inv. št. A 2730 (sl. 14: 4).

5. Železen srp z nazobčanim rezilom. Ploščat trn je pravokotnega preseka in na koncu zakrivljen. Konica rezila je skovana v trikotno ploščico. Dol. 30,4 cm, dol. trna 10 cm, šir. rezila do 2,5 cm, teža 116 g. DM, inv. št. A 2728 (sl. 14: 5).

6. Železen srp z nazobčanim rezilom in ploščatim trnom za držaj. Konica rezila je skovana v trikotno ploščico. Dol. 33,5 cm, dol. trna 13 cm, šir. rezila do 2,61 cm, teža 112 g. DM, inv. št. A 2729 (sl. 14: 6).

7. Ozka železna sekira, notranji rob rezila je nekoliko usločen. Čelo je podaljšano, luknja za toporišče je zaobljeno trikotna. Viš. 14,6 cm, šir. rezila do 6 cm, dol. čela 4,5 cm, teža 328 g. DM, inv. št. A 2726 (sl. 14: 7).

8. Železen žebelj z veliko ploščato skovano okroglo glavico. Trn kvadratnega preseka je spodaj skrivljen. Dol.

10,3 cm, pr. glavice 3,5 cm, teža 72 g. DM inv. št. A 2723 (sl. 14: 8).

9. Železen ploščat trn in del rezila srpa. Dol. 15 cm, šir. ohranjenega dela rezila do 1,35 cm, teža 34 g. DM, inv. št. A 2725 (sl. 14: 9).

10. Kratka železna kosa z ozkim rezilom. Široko ploščato nasadišče je pravokotnega preseka in na koncu skovano v trikotni trn, postavljen pravokotno na nasadišče. Kosa je namerno skrivljena. Dol. 35,5 cm, šir. rezila do 2,5 cm, dol. nasadišča 7,1 cm, teža 192 g. DM, inv. št. A 2722 (sl. 14: 10).

Tabla 2

Camberk nad Cerovim Logom

1–5: zakladna najdba (skupna teža železnih predmetov 2552 g), 6: posamična najdba.

1. Železne klešče z ozkimi trakastimi čeljustmi. Dolga ročaja okroglega preseka sta ob čeljustih sploščena in zakovičena, zaključka ročajev sta oblikovana v stožca s prisekanim vrhom. Dol. 32,5 cm, šir. čeljusti 4 cm, deb. ročaja ob zaključku 0,9 cm, teža 372 g. DM, inv. št. A 3739 (sl. 15: 1).

2. Železno dleto. Steblo pravokotnega preseka s prisekanimi vogali na spodnjem delu preide v rezilni del pravokotnega preseka. Zgornji del stebela je okroglega preseka, udarna ploskev je nekoliko obrabljena od udarcev. Dol. 26,5 cm, pr. udarne ploskve 2,27 cm, šir. rezila 1,8 cm, teža 472 g. DM, inv. št. A 3740 (sl. 15: 2).

3. Železna sekira s podaljšanim čelom. Sprednja stran ozkega rezila je ravna, zadnja usločena. Luknja za toporišče je trapezasta, stene ušesa so tenke. Uho in čelo sta nekoliko poškodovana. Viš. 21,5 cm, šir. rezila do 8,3 cm, dol. ohr. dela čela 7,1 cm, teža 976 g. DM, inv. št. A 3741 (sl. 15: 3).

4. Železna sekira. Ohranjena sta ozko masivno klinasto rezilo in del ušesa. Luknja za toporišče je bila zaobljeno pravokotna. Viš. 16,2 cm, šir. rezila 6,8 cm, šir. ušesa 3,8 cm, deb. stene ušesa 0,68 cm, teža 732 g. DM, inv. št. A 3742 (sl. 15: 4).

5. Odlomki keramičnega lonca. Ohranjen je velik del izvihane ustja z vratom in ramo posode ter približno polovica ravnega dna z delom ostenja. Rama je okrašena z nepravilno razporejenimi vrezanimi vodoravnimi črtami, na dnu je delno ohranjen reliefen znak – križ (?) v krogu. Porozna keramika je mešana z nekaj peska, barva prehaja od opečnato rdeče prek rjavordeče k temno sivi. Pr. ustja 22,6 cm, deb. roba ustja 0,95 cm, pr. dna 12,5 cm, deb. dna na sredini 0,9 cm, deb. ostenja na rami 0,6 cm. DM, inv. št. A 3743 (sl. 15: 5).

6. Železen lemež s trikotnim rezilom. Nesklenjeno nasadišče je v preseku ovalno. Viš. 14,5 cm, šir. 9,3 cm, šir. nasadišča 5,8 cm, teža 376 g. DM, inv. št. A 3744 (sl. 20: 5).

Tabla 3

Stari grad nad Uncem

Zakladna najdba (skupna teža 3614 g); hrani Vojni muzej v Logatcu, v NMS so predmeti registrirani pod številko ZN 307.

1. Železna kosa z rahlo usločenim rezilom trikotnega preseka in trnom pravokotnega preseka. Trn je bil na koncu

¹¹⁰ Barford 2001, 162; Jaworski 2005; Curta 2011; Turčan 2012, 72–73, 45–46; Geisler, Kohoutek 2014, 106–107, 111.

¹¹¹ Le Goff 1974, 248–250.

verjetno pravokotno zapognjen, a je zdaj izravnani (pri izravnavi je kovina počila). Konica rezila je odlomljena. V bližini trna je ostrina rezila zaradi košnje zavihana (v dolžini 6 cm). Kosa je bila narejena za desničarja. Dol. 38,4 cm, šir. rezila do 4,4 cm, dol. trna 9 cm, deb. rezila in trna 0,62 cm, teža 394 g. ZN 307/1 (sl. 10: 1; 16: 1).

2. Železna kosa z nekoliko usločenim rezilom klinastega preseka in trakastim trnom, ki je na koncu pravokotno zapognjen. Konica rezila je odlomljena. Ohranjen je trakast kosir. Kosa je bila narejena za desničarja. Dol. 36,45 cm, šir. rezila do 3,1 cm, dol. trna 9 cm, deb. trna 0,6 cm, pr. kosirja 4,1 cm, teža 264 g. ZN 307/2 (sl. 10: 2; 16: 2).

3. Železna kosa z rahlo usločenim rezilom klinastega preseka in trakastim trnom, ki je na koncu pravokotno zapognjen. Ohranjen je visoko polkrožno oblikovan trakast kosir. Kosa je bila narejena za desničarja. Dol. 32 cm, šir. rezila do 2,75 cm, dol. trna 7,6 cm, vel. kosirja 4,4 x 4,2 cm, šir. kosirja 1,6 cm, teža 204 g. NMS, ZN 307/3 (sl. 10: 3; 16: 3).

4. Ozka železna sekira, luknja za toporišče je zaobljeno pravokotna. Ščitasto podaljšano čelo je poškodovano, ohranjen je le del presegaajočega konca. Stene ušesa so debele. Viš. 16,15 cm, šir. rezila 7,7 cm, dol. ohr. dela čela 4,5 cm, šir. ušesa 2,1 cm, teža 820 g. ZN 307/5 (sl. 10: 4; 16: 4).

5. Železna sekira s širokim nesimetričnim rezilom in podaljšanim ščitasto oblikovanim čelom. Uho je okrepljeno s trikotnimi krilci, luknja za toporišče je nepravilno okrogla. Viš. 13 cm, dol. čela 6,44 cm, šir. rezila 8,85 cm, pr. ušesa 3 cm, teža 412 g. NMS, ZN 307/4 (sl. 10: 5; 16: 5).

6. Železen trak, en konec je zapognjen in razširjen. Na razširjenem koncu je ohranjena kovica, stranska robova sta nekoliko uvihana in zatolčena. Trak se proti drugemu koncu, kjer je odlomljen, rahlo zožuje. Sredi traku je železna kovica z masivno polkrožno glavico. Dol. 39,5 cm, šir. od 0,6 do 2,6 cm, deb. 0,42 cm, pr. glavice kovice 1,03 cm, teža 142 g. ZN 307/8 (sl. 10: 6; 16: 6).

7. Železna rovnica s trikotno oblikovanim rezilom in zaobljenim čelom. Stene ušesa so razmeroma debele, luknja za toporišče je ovalna. Viš. 19,4 cm, šir. rezila 8,3 cm, dol. čela 2,9 cm, viš. ušesa 4 cm, teža 614 g. NMS, ZN 307/7 (sl. 10: 7; 16: 7).

8. Železna rovnica s pravokotno oblikovanim podaljšanim čelom, luknja za toporišče je zaobljeno pravokotna. Stene ušesa so debele, v ušesu so ohranjeni ostanki lesa. Viš. 19,9 cm, dol. čela 5,9 cm, šir. rezila 7,4 cm, viš. ušesa 4,6 cm, teža 764 g. ZN 307/6 (sl. 10: 8; 16: 8).

Tabla 4

Ljubična nad Zbelovsko Goro

Zakladna najdba (skupna teža 8362 g).

1. Ozka železna sekira s simetrično podaljšanim ščitastim čelom, luknja za toporišče je zaobljeno pravokotna. Prehod iz ušesa v rezilo je v preseku izrazit. Sekira je bila v času uporabe popravljena. Viš. 19,2 cm, dol. čela 7,5 cm, šir. rezila do 7,3 cm, teža 1008 g. NMS, inv. št. S 7762 (sl. 17: 1).

2. Železen lemež z nesklenjenim tulastim nasadiščem in razmeroma visokim trikotnim rezilom. Viš. 23,7 cm, šir. rezila 13,8 cm, šir. tula do 10 cm, teža 1942 g. NMS, inv. št. S 7763 (sl. 17: 2).

3. Železno črtalo za plug, hrbet trikotnega rezila je usločen. Ob zgornjem robu pritrdišča pravokotnega preseka je luknja (namerno?). Dol. 46 cm, šir. rezila do 7,9 cm, teža 2368 g. NMS, inv. št. S 7764 (sl. 17: 3).

4. Železno črtalo za plug z nekoliko usločenim hrbtom. Pritrdišče pravokotnega preseka prehaja v rezilo v blagem loku. Rezilo je na koncu ravno zaključeno, morda se je konica poškodovala v času uporabe. Dol. 49,8 cm, šir. rezila do 8,4 cm, teža 3044 g. NMS, inv. št. S 7765 (sl. 17: 4).

Posamične najdbe

Tabla 5

1. Zidani gaber nad Mihovim.

Železna kosa z enakomerno širokim usločenim rezilom trikotnega preseka. Rezilo se zoži tik ob konici. Rezilo prehaja v nasadišče na hrbtni strani v blagem loku, na notranji pa stopničasto. Nasadišče pravokotnega preseka se zaključuje s pravokotno postavljenim zobom. Dol. 39,8 cm, šir. rezila 3,2 cm, dol. nasadišča 7,6 cm, teža 284 g. NMS, inv. št. S 3127 (sl. 20: 1).

2. Zidani gaber nad Mihovim.

Železna kosa z rahlo usločenim enakomerno širokim rezilom trikotnega preseka, ki so zoži tik ob konici. Prehod iz rezila v nasadišče za držaj je na hrbtni strani zaobljen, na notranji stopničast. Nasadišče pravokotnega preseka se zaključuje s pravokotno postavljenim zobom. Dol. 33,5 cm, dol. rezila 28,5 cm, šir. rezila do 3 cm, dol. nasadišča 6,4 cm, teža 200 g. NMS, inv. št. S 3126 (sl. 20: 2).

3. Ljubljani pri Ljubljani.

Železen lemež z ozkim trikotnim rezilom trikotnega preseka, plavuti cilindričnega tula sta zapognjeni pod ostrim kotom. Viš. 18 cm, šir. rezila do 9 cm, šir. tula 7,46 cm, teža 558 g. NMS, inv. št. V 1783 (sl. 20: 3).

4. Sv. Lambert pri Pristavi nad Stično.

Železen lemež s trikotnim rezilom. Plavuti široko odprtega tula za nasaditev sta zapognjeni pod ostrim kotom. Presek rezila ima obliko krožnega izseka. Viš. 16,3 cm, šir. rezila 10,1 cm, šir. tula 8,5 cm, teža 580 g. NMS, inv. št. S 2525 (sl. 20: 4).

5. Gradišče nad Bašljem.

Železen lemež z zaobljeno oblikovanim rezilom. Plavuti široko odprtega tula za nasaditev sta zapognjeni pod pravim kotom. Presek rezila ima obliko krožnega izseka. Viš. 11 cm, šir. rezila 7,6 cm, šir. tula 6,9 cm, teža 224 g. NMS, inv. št. S 2617 (sl. 20: 6).

6. Zaplana, morda Marinčev grič ali Špikelj.

Železen lemež s trikotnim rezilom, konica rezila je zaobljena. Tul za nasaditev je v preseku ovalen in zgoraj nekoliko širši kot ob rezilu. Presek rezila ima obliko krožnega izseka. Viš. 14,5 cm, šir. rezila do 8,8 cm, šir. tula na vrhu 6,6 cm, teža 372 g. NMS, inv. št. R 1890 (sl. 20: 7).

7. Gradišče nad Bašljem.

Ozka železna sekira s podaljšanim čelom. Luknja za toporišče je pravokotna, stene ušesa so debele. Viš. 21,5 cm, dol. čela 7,4 cm, šir. rezila do 8,15 cm, teža 1438 g. NMS, inv. št. S 2503.

8. Gradišče nad Bašljem.

Ozka železna sekira s podaljšanim čelom. Luknja za toporišče je pravokotna, stene ušesa so debele. Viš. 19 cm, dol. čela 9,05 cm, šir. rezila do 6,91 cm, teža 1240 g. NMS, inv. št. S 2600.

Tabla 6

1. Zidani gaber.

Železna okrogla ponev z nizkim robom. Na sredini je krožnik pritrjen s kovico na ročaj tako, da se vrti okrog svoje osi. Dolg trakast ročaj pravokotnega preseka je ob kovici nekoliko razširjen in se zaključuje suličasto. Drugi konec je oblikovan v zanko s spiralno uvitim zaključkom. Dol. 62,1 cm, pr. krožnika 25 cm, šir. ročaja na sredini 3,3 cm. DM, inv. št. A 2720.

2. Zidani gaber.

Železna okrogla ponev z nizkim robom. Na sredini je bil krožnik pritrjen s kovico na dolg trakast ročaj; kovica je razlomljena. Ročaj je na delu, kjer je bil pritrjen na krožnik, razširjen in se proti koncu suličasto zoži. Drugi konec ročaja je skovan v ploščato zanko s spiralastim zaključkom. Ročaj se od suličasto oblikovanega dela do zanke enakomerno širi. Dol. 62 cm, pr. krožnika 22,8 cm, dol. ročaja 54,5 cm, šir. ročaja od 2,33 do 4,6 cm, šir. zanke 4,97 cm, teža 1196 g. NMS, inv. št. S 5162 in S 5164 (sl. 22: 4).

3. Zidani gaber.

Krožnik železne ponve z nizkim robom. Na sredini je luknja za pritrnitev na ročaj. Krožnik je nekoliko poškodovan. Pr. 23,2 cm, deb. roba 0,3 cm (v povprečju), teža 768 g. NMS, inv. št. S 5163.

4. Poštela.

Dobra polovica okroglega krožnika železne ponve z neizrazitim robom. Na sredini je viden rob luknje za pritrnitev na ročaj, ob njej je kovica. Pr. 21,5 cm, deb. roba 0,3 cm (v povprečju), teža 468 g. NMS, inv. št. S 5092.

5. Ljubična nad Zbelovsko Goro.

Krožnik okrogle železne ponve z nizkim robom. Na sredini je luknja za pritrnitev na ročaj, ob njej – približno 2 cm stran – je ohranjena kovica (sled popravila v času uporabe?). Pr. 21,7 cm, deb. roba do 0,36 cm, teža 524 g. NMS, inv. št. S 2667.

Tabla 7

1. Gradišče nad Trebenčami.

Okrogla železna ponev z nizkim robom. Krožnik je na sredini s kovico pritrjen na ročaj tako, da se vrti okrog svoje osi. Dolg trakast ročaj je na delu, kjer je pritrjen na posodo, nekoliko razširjen, zaključuje se suličasto. Drugi konec ročaja je skovan v ploščato zanko. Dol. 50,8 cm, pr. krožnika 21,5 cm, dol. ročaja 43,7 cm, šir. ročaja na sredini 1,95 cm, šir. zanke 4,17 cm, teža 682 g. NMS, inv. št. S 3478 (sl. 22: 2).

2. Gradišče nad Trebenčami.

Odlomek trakastega ročaja železne ponve. Ohranjen je razširjeni del, kjer je bil pritrjen na krožnik, viden je del roba luknje za kovico. Ročaj se zaključuje suličasto. Dol. 6,5 cm, šir. 3,75 cm, teža 24 g. NMS, inv. št. S 3481.

3. Sv. Lambert pri Pristavi nad Stično.

Okrogla železna ponev z nizkim robom. Krožnik je na sredini s kovico pritrjen na ročaj, tako da se vrti okrog svoje osi. Dolg trakast ročaj je ob kovici razširjen, zaključuje se suličasto. Drugi konec ročaja je oblikovan v ploščato skovano zanko. Dol. 63 cm, pr. krožnika 22,7 cm, dol. ročaja 56,5 cm, šir. ročaja 2,35 cm, šir. zanke 3,65 cm, teža 850 g. NMS, inv. št. S 3344 (sl. 22: 3).

4. Velike bukve pri Logatcu.

Okrogla železna ponev z nizkim robom. Krožnik je na sredini s kovico pritrjen na ročaj. Dolg trakast ročaj je ob kovici nekoliko razširjen, zaključuje se suličasto. Drugi konec ročaja je oblikovan v ploščato zanko. Dol. 68 cm, pr. krožnika 25,5 cm, dol. ročaja 61 cm, šir. ročaja 2,3 cm, šir. zanke na ročaju 4,9 cm. Hrani Vojni muzej v Logatcu, registrirana v NMS pod št. ZN 365 (sl. 23).

5. Sv. Lambert pri Pristavi nad Stično.

Krožnik okrogle železne ponve z neizrazitim nizkim robom. Na sredini je ohranjena kovica, s katero je bila ponev pritrjena na ročaj. Krožnik je nekoliko poškodovan. Pr. 25,5 cm, deb. roba 0,4 cm, teža 1132 g. NMS, inv. št. S 6728.

Tabla 8

Gradišče nad Bašljem.

1. Okrogla železna ponev z nizkim robom. Dolg trakast ročaj je na delu, kjer je pritrjen s kovico na krožnik, nekoliko razširjen, zaključuje se suličasto. Drugi konec ročaja je oblikovan v ploščato zanko. Dol. 61,2 cm, pr. krožnika 24,2 cm, dol. ročaja 53,7 cm, šir. ročaja na sredini 2,6 cm, teža 984 g. NMS, inv. št. S 2596 (sl. 22: 1).

2. Okrogla železna ponev z nizkim robom. Krožnik je na sredini pritrjen z močno kovico na ročaj. Trakast ročaj je pri kovici nekoliko razširjen, konča se suličasto. Drugi konec je skovan v ploščato zanko s spiralastim zaključkom. Ročaj je razlomljen. Dol. 68 cm, pr. krožnika 22,4 cm, dol. ročaja 51,1 cm, šir. zanke 3,97 cm, teža 734 g. Hrani zasebnik, registrirano v NMS pod št. ZN 279/13.

3. Okrogel krožnik železne ponve z nizkim robom. V luknji na sredini je ohranjena kovica, s katero je bil krožnik pritrjen na ročaj. Pr. 25,2 cm, teža 616 g. NMS, inv. št. S 2573.

4. Dolg trakast ročaj železne ponve. Del, kjer je bil pritrjen na krožnik, je rahlo razširjen in se zaključuje suličasto, na najširšem delu je ohranjena kovica. Drugi konec ročaja se zaključuje s ploščato skovano zanko. Dol. 52,5 cm, šir. ročaja na sredini 2,13 cm, šir. zanke 3,8 cm, teža 270 g. NMS, inv. št. S 2597.

5. Dolg trakast ročaj železne ponve. Del, kjer je bil pritrjen na krožnik, je nekoliko razširjen in se zaključuje suličasto. Na najširšem delu je luknja za kovico. Drugi konec ročaja se zaključuje s ploščato skovano zanko. Dol. 60,1 cm, šir. na sredini 2,1 cm, šir. zanke 3,9 cm, teža 326 g. NMS inv. št. S 2598.

Zahvala

Zahvaljujeva se vsem, ki so pripomogli k nastanku članka: Urošu Bavcu za prispevek pri organizaciji izkopavanj, Borutu Križu in njegovi ekipi za sodelovanje pri izkopavanjih na Gorjancih, Žigi Šmitu in Tomislavu Drčarju za pomoč pri odkrivanju zakladnih najdb, Janezu J. Švajncerju za

vpogled v zaklad s Starega gradu in dovoljenje za objavo, Jožetu Hancu za fotografiranje na terenu, Dragici Knific Lunder za risbe predmetov, Idi Murgelj za risbe predmetov in grafično ureditev slikovnega gradiva, Vidi Bitenc za pripravo kart, Tomažu Lauku za fotografije najdb in Draganu Božiču za nasvete in posredovanje literature o zakladnih najdbah.

- BARFORD, P. M. 2001, *The Early Slavs. Culture and Society in Early Medieval Eastern Europe*. – London.
- BARTOŠKOVÁ, A. 1986, *Slovanské depoty železných předmětů v Československu*. – Studie Archeologického ústavu Československé akademie věd v Brně 13/2.
- BELAK, M., A. PLETERSKI, T. KNIFIC 2008, Katalog predmetov / Katalog der Gegenstände. – V / In: A. Pleterski, *Zgodnjesrednjeveška naselbina na blejski Pristavi. Najdbe / Frühmittelalterliche Siedlung Pristava in Bled. Funde*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 14, 171–188.
- BERANOVÁ, M. 1957, Slovanské žnove nástroje v 6.–12. století. – *Památky archeologické* 48, 99–117.
- BERANOVÁ, M. 1972, Slovanský hromadný nález ze Semic. – *Archeologické rozhledy* 24/5, 629–643.
- BITENC, P., T. KNIFIC (ur. / eds.) 2001, *Od Rimljanov do Slovanov. Predmeti*. – Ljubljana.
- BITENC, P., T. KNIFIC 2008, Oggetti di origine ostrogota e ceramiche domestiche di epoca gota rinvenute in Slovenia. – V / In: M. Buora, L. Villa (ur. / eds.), *Goti dall'oriente alle Alpi*, Archeologia di frontiera 7, 98–108.
- BITENC, P., D. PIRKMAJER 2001, Ljubična nad Zbelovsko Goro, kat. št. 338, 340. – V / In: Bitenc, Knific (ur. / eds.) 2001, 102–103.
- BITENC, P., T. KNIFIC, T. NABERGOJ, N. VERŠNIK 2009a, Srednji vek. – V / In: P. Turk, J. Istenič, T. Knific, T. Nabergoj (ur. / eds.), *Ljubljana – kulturna dediščina reke*, 295–347, Ljubljana.
- BITENC, P., T. KNIFIC, T. NABERGOJ, N. VERŠNIK 2009b, Middle Ages. – V / In: P. Turk, J. Istenič, T. Knific, T. Nabergoj (ur. / eds.), *The Ljubljana – a River and its Past*, 319–371, Ljubljana.
- BOŽIČ, D. 2005, Die spätromischen Hortfunde von der Gora oberhalb von Polhov Gradec. – *Arheološki vestnik* 56, 293–368.
- BOŽIČ, D. 2007, The reconstruction and analysis of the Late La Tène hoard of iron tools from Vrhovlje pri Kojskem above the Soča valley. – V / In: M. Chiabà, P. Maggi, C. Magrini (ur. / eds.), *Le valli del Natisone e dell'Isonzo tra Centroeuropa e Adriatico*, Studi e ricerche sulla Gallia Cisalpina 20, 225–135.
- BREŠČAK, D. 2002, Slovansko grobišče na Camberku nad Cerovim Logom / Slawisches Gräberfeld auf dem Camberk oberhalb von Cerov Log. – V / In: M. Guštin (ur. / ed.), *Zgodnji Slovani. Zgodnjesrednjeveška lončenina na obrobju vzhodnih Alp / Die frühen Slawen. Frühmittelalterliche Keramik am Rand der Ostalpen*, 104–110, Ljubljana.
- BUGARSKI, I., V. IVANIŠEVIĆ 2013, Ranosrednjovekovna ostava gvozdarih predmeta iz Rujkovca i slični nalazi sa područja centralnog Balkana (Early mediaeval hoard of iron objects from Rujkovac and similar finds from the central Balkans). – *Starinar* 63/2013, 131–152.
- CIGLENEČKI, S. 1987, Zidani gaber nad Mihovim. Poznoantična utrdba / Late Roman Fortified Settlement. – *Arheološki pregled* 28, 1987 (1989), 143.
- CIGLENEČKI, S. 1990, Zidani gaber. – V / In: *Arheo, Arheološka najdišča Dolenjske*, 113–116.
- CIGLENEČKI, S. 1991, Poznorimski depo z Rudne pri Rudnici / Der spätrömische Hortfund aus Rudna bei Rudnica. – *Arheološki vestnik* 42, 225–232.
- CIGLENEČKI, S. 1994, Höhenbefestigungen als Siedlungsgrundeinheit der Spätantike in Slowenien. – *Arheološki vestnik* 45, 239–266.
- CIGLENEČKI, S. 2000, *Tinje nad Loko pri Žusmu. Poznantična in zgodnjesrednjeveška naselbina / Tinje oberhalb von Loka pri Žusmu. Spätantike und frühmittelalterliche Siedlung*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 4.
- CIGLENEČKI, S. 2001, Ljubična nad Zbelovsko Goro, kat. št. 339. – V / In: Bitenc, Knific (ur. / eds.) 2001, 103.
- CIGLENEČKI, S. 2007, Zum Problem spätromischer militärischer Befestigungen im südlichen Teil von Noricum mediterraneum. – *Schild von Steier* 20, 317–328.
- CIGLENEČKI, S. 2008, Castra und Höhensiedlungen vom 3. bis 6. Jahrhundert in Slowenien. – V / In: H. Steuer, V. Bierbrauer (ur. / eds.), *Höhensiedlungen zwischen Antike und Mittelalter von den Ardennen bis zur Adria / Hilltop settlements between Antiquity and the Middle Ages from the Ardennes to the Adriatic*, Ergänzungsbände zum Reallexikon der germanischen Altertumskunde 58, 481–532, Berlin, New York.
- CIGLENEČKI, S. 2011, Von römischen Städten zu spätantiken Höhensiedlungen zentralörtlichen Charakters. – V / In: J. Macháček, Š. Ungerman (ur. / eds.), *Frühgeschichtliche Zentralorte in Mitteleuropa*, Studien zur Archäologie Europas 14, 183–195.
- CURTA, F. 1997, Blacksmiths, warriors, and tournaments of value: dating and interpreting Early Medieval hoards of iron implements in Eastern Europe. – *Ephemeris Napocensis* 7, 211–268.
- CURTA, F. 2011, New Remarks on Early Medieval Hoards of Iron Implements and Weapons. – V / In: J. Macháček, Š. Ungerman (ur. / eds.), *Frühgeschichtliche Zentralorte in Mitteleuropa*, Studien zur Archäologie Europas 14, 309–332.
- ČAMBAL, R. 2009, Nové nálezy z doby laténskej z Plaveckého Podhradia-Pohanskej. – *Zborník Slovenského národného múzea* 103, *Archeológia* 19, 153–162.
- GABROVEC, S. 1955, Prazgodovinsko-arheološko gradivo za proučevanje rala na Slovenskem. – *Slovenski etnograf* 8, 9–30.

- GASPARI, A., M. GUŠTIN, I. LAZAR, B. ŽBONA TRKMAN 2000, Late Roman tool finds from Celje, Gradišče at Zbelovska gora and S. Pavel above Vrtovin (Slovenia). – V / In: M. Feugère, M. Guštin (ur. / eds.), *Iron, Blacksmiths and Tools, Ancient European Crafts*, Monographies instrumentum 12, 187–203.
- GEISLER, M., J. KOHOUTEK 2014, *Vysoké Pole – Klášťov. Inventár hromadných nálezů železných předmětů a shrnutí terénních výzkumných sezon 2005–2007 / Vysoké Pole – Klášťov. Inventory of mass finds of metal items and summary of field surveys in 2005–2007*. – *Pravěk Supplementum* 28, Brno.
- GERLACH, S. 1989–1990, Ein völkerwanderungszeitliches Metalldepot aus Zell a. Main, Lkr. Würzburg, Unterfranken. – *Bericht der Bayerischen Bodendenkmalpflege* 30/31 (1994), 253–271.
- Le GOFF, J. 1974, *Srednjovekovna civilizacija zapadne Evrope*. – Beograd.
- GUŠTIN, M. 1991, *Posočje in der jüngeren Eisenzeit / Posočje v mlajši železni dobi*. – Katalogi in monografije 27.
- GUŠTIN, M., G. TIEFENGRABER 2002, Oblike in kronologija zgodnesrednjeveške lončenine na Novi tabli pri Murski Soboti / Formen und Chronologie frühmittelalterlicher Keramik in Nova tabla bei Murska Sobota. – V / In: M. Guštin (ur. / ed.), *Zgodnji Slovani. Zgodnesrednjeveška lončenina na obrobju vzhodnih Alp / Die Frühen Slawen. Frühmittelalterliche Keramik am Rand der Ostalpen*, 46–62, Ljubljana.
- HAJNALOVÁ, M., D. DRESLEROVÁ 2010, *Ethnobotany of einkorn and emmer in Romania and Slovakia: towards interpretation of archaeological evidence*. – *Památky archeologické* 101/2010, 169–202.
- HEINDL, I. 1992, Äxte des 8. bis 14. Jahrhunderts im westslawischen Siedlungsgebiet zwischen Elbe/Saale und Oder/Nieße. – *Zeitschrift für Archäologie* 26, 17–56.
- HENNING, J. 1985, Zur Datierung von Werkzeug- und Agrargerätfunden im germanischen Landnahmgebiet zwischen Rhein und oberer Donau (Der Hortfund von Osterburken). – *Jahrbuch des Römisch-germanischen Zentralmuseums Mainz* 32, 570–594.
- HENNING, J. 1987, *Südosteuropa zwischen Antike und Mittelalter. Archäologie Beiträge zur Landwirtschaft des 1. Jahrtausends u. Z.* – Schriften zur Ur- und Frühgeschichte 42.
- HORVAT, J. 1990, *Nauportus (Vrhnika)*. – Dela 1. razr. SAZU 33.
- IOTOV, V. 2004, *Vāorāženieto i snariaženieto ot bālgarskoto srednovekovie (VII–XI vek)*. – Varna.
- JAWORSKI, K. 2005, Die Eisenschatzfunde des 9. Jh. von den Burgwällen im süden Niederschlesiens. – V / In: P. Kouřil (ur. / ed.), *Die frühmittelalterliche Elite bei den Völkern des östlichen Mitteleuropas*, Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 25, 359–374.
- KARO, Š. 2004, Die Typologie der frühmittelalterlichen Steigbügel aus slowenischen Fundorten. – V / In: G. Fusek (ur. / ed.), *Zbornik na počest' Dariny Bialekovej*, Communicationes Instituti Archaeologici Nitriensis Academie Scientiarum Slovacae 7, 165–173.
- KARO, Š. 2012, Oprema jahača i konja s Gradišča nad Bašljem (Slovenija). – V / In: T. Šeparović (ur. / eds.), *Dani Stjepana Gunjača* 2, 297–315, Split.
- KARO, Š., T. KNIFIC, M. LUBŠINA-TUŠEK 2011, Predmeti avarskega izvora z arheoloških najdišč v Sloveniji (Items of Avar origin from archaeological sites in Slovenia). – *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 44, 131–159.
- KARO Š., T. KNIFIC, Z. MILIČ 2001, Pokositreni železni predmeti z Gradišča nad Bašljem. – *Argo* 44/2, 42–47.
- KLASINC, R. 2001, Sv. Lambert pri Pristavi nad Stično, kat št. 213; Zidani gaber nad Mihovim, kat. št. 215. – V / In: Bitenc, Knific (ur. / eds.) 2001, 68–69.
- KNIFIC, T. 1979, Vranje pri Sevnici. Drobne najdbe z Ajdovskega gradca (leto 1974) (Vranje bei Sevnica. Kleinfunde aus Ajdovski gradec [J. 1974]). – *Arheološki vestnik* 30, 732–763.
- KNIFIC, T. 1999, Gradišče nad Bašljem. – V / In: B. Aubelj, D. Božič, J. Dular (ur. / eds.), *Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*, 398–401, Ljubljana.
- KNIFIC, T. 2002, Lončenina v zgodnesrednjeveških grobovih na Slovenskem / Die Keramik in den frühmittelalterlichen Gräbern in Slowenien. – V / In: M. Guštin (ur. / ed.), *Zgodnji Slovani. Zgodnesrednjeveška lončenina na obrobju vzhodnih Alp / Die frühen Slawen. Frühmittelalterliche Keramik am Rand der Ostalpen*, 115–128, Ljubljana.
- KNIFIC, T. 2004a, *Sekerovitá hrvina iz reke Ljubljanice (Slovenija)*. – V / In: G. Fusek (ur. / ed.), *Zbornik na počest' Dariny Bialekovej*, 165–173, Nitra.
- KNIFIC, T. 2004b, Arheološki sledovi blejskih prebivalcev iz pozne antike in zgodnjega srednjega veka. – V / In: J. Dežman (ur. / ed.), *Bled tisoč let. Blejski zbornik 2004*, 93–117, Bled.
- KNIFIC, T. 2007, Zgodnesrednjeveški pozlačeni predmeti z Gradišča nad Bašljem (Slovenija) / Early Medieval Gilded Artifacts from Gradišče nad Bašljem (Slovenia). – *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 24, 317–326.
- KNIFIC, T. 2008, Predmeti orientalskega izvora z zgodnesrednjeveških najdišč v Sloveniji. – V / In: M. Guštin (ur. / ed.), *Srednji vek. Arheološke raziskave med Jadranskim morjem in Panonsko nižino / Mittelalter. Archäologische Forschungen zwischen der Adria und der Pannonischen Tiefebene*, 35–38, Ljubljana.
- KNIFIC, T. 2009a, Ljubljana po naselitvi Slovanov. – V: P. Turk, J. Istenič, T. Knific, T. Nabergoj (ur.), *Ljubljana – kulturna dediščina reke*, 123–127, Ljubljana.
- KNIFIC, T. 2009b, The Ljubljana and the early Slavs. – In: P. Turk, J. Istenič, T. Knific, T. Nabergoj (eds.), *The Ljubljana – a River and its Past*, 136–141, Ljubljana.
- KNIFIC, T. 2010, Early medieval hoards of iron items in Slovenia. – *Archaeologia Adriatica* 4 (2011), 85–99.
- KNIFIC T., I. LANGUS, Z. MILIČ 2003, Križ z Zidanega gabra nad Mihovim. – *Argo* 46/2, 14–19.
- KOROŠEČ, J. 1950, Staroslovansko grobišče na Ptujskem gradu / The old Slav burial place on the Castle-hill of Ptuj. – Dela SAZU, Razred za zgodovino in družbene vede 1, Ljubljana.
- KOROŠEČ, P. 1999, *Nekropola na ptujskem gradu. Turnirski prostor / Das Gräberfeld an dem Schloßberg von Ptuj. Turnierplatz*. – Ptuj.
- KRAUSE, G., R. LIMPACH, R. SPEHR 1966, Ein spät-kaiserzeitlich-völkerwanderungszeitlicher Hortfund mit Eisengeräten von Radeberg-Lotzdorf, Kreis Dresden. – *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege* 14/15, 159–219.

- KRIŽ, B. 2009a, Pozna antika. 4.–7. stoletje / The Late Roman period. 4th–7th century. – V / In: B. Križ, P. Stipančič, A. Škedelj Petrič, *Arheološka podoba Dolenjske / The archaeological image of Dolenjska*, 183–191, Novo mesto.
- KRIŽ, B. 2009b, Zgodnji srednji vek. 7.–10. stoletje / The early Middle Ages. 7th–10th century. – V / In: B. Križ, P. Stipančič, A. Škedelj Petrič, *Arheološka podoba Dolenjske / The archaeological image of Dolenjska*, 192–195, Novo mesto.
- KRIŽ, B. 2011, Cerov Log – Arheološko najdišče Camberk. – *Varstvo spomenikov* 48 (2013). Poročila, 41–42.
- MACHÁČEK, J. 2001, *Studie k velkomoravské keramice. Metody, analýzy a syntézy, modely.* – Brno.
- MÜLLNER, A. 1894, Antike Ackergeräte von Maunitz. – *Argo* 3, 158–159.
- MÜLLER, R. 1975, Die Datierung der mittelalterlichen Eisengerätfunde in Ungarn. – *Acta Archaeologica Academiae scientiarum Hungaricae* 27, 59–102.
- OSMUK, N. 1976, Nove antične najdbe v Povirju. – *Goriški letnik* 3, 70–87.
- PAHIČ, S. 1985, Poštela. – *Varstvo spomenikov* 27, 295.
- PAHIČ, S. 1986, Poštela. – *Varstvo spomenikov* 28, 253–254.
- PETERSEN, J. 1951, *Vikingetidens Redskaper.* – Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo, 2. Hist.-Filos. Klasse 1951, 4, Oslo.
- PFLAUM, V. 2001, Ljubična nad Zbelovsko Goro, kat. št. 63–64, 76; Sv. Lambert pri Pristavi nad Stično, kat. št. 55, 75. – V / In: Bitenc, Knific (ur. / eds.) 2001, 25–27, 29.
- PFLAUM, V. 2007, The supposed Late Roman hoard of tools and a steelyard from Vodice near Kalce / Domnevna poznorimska zakladna najdba orodja in hitre tehtnice z Vodice pri Kalcah. – *Arheološki vestnik* 58, 315–332.
- PLETERSKI, A. 1987, Sebenjski zaklad / Der Hortfund von Sebenje. – *Arheološki vestnik* 38, 237–330.
- POLÁČEK L. 1995, Altes Gliederungssystem der Mikulčicer Keramik. – V / In: L. Poláček, (ur. / ed.), *Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert. Terminologie und Beschreibung*, Internationale Tagungen in Mikulčice 2, 131–202, Brno.
- POLÁČEK, L. 2000, Holzbearbeitungswerzeug aus Mikulčice. – V / In: L. Poláček (ur. / ed.), *Studien zum Burgwall von Mikulčice* 4, Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 18, 303–361, Brno.
- POLÁČEK, L. 2003, Landwirtschaftliche Geräte aus Mikulčice. – V / In: L. Poláček (ur. / ed.), *Studien zum Burgwall von Mikulčice* 5, Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 21, 591–709, Brno.
- PROFANTOVÁ, N. 2015, Rané středověký depot Č. 11 z vrchu Klášťov, kat. Vysoké Pole, okr. Zlín. – *Pravěk NR* 22, 237–343.
- RABBEN, A. M. 2002, *Med vevsverd og stekepanne. Tekstilredskaper og kjøkkenredskaper i vestnorske mannsgrasver fra yngre jernalder.* – Neobjavljeno magistersko delo / Unpublished master thesis, Universitetet i Bergen. [<https://www.ub.uib.no/elpub/2002/h/508003/Hovedoppgave.pdf>].
- RIEDL, E., O. CUNTZ 1909, Uranje in Steiermark, Römische Bauten und Grabmäler. – *Jahrbuch für Altertumskunde* 3 (1910), 1–34.
- SAGADIN, M. 2015, Zakladna najdba z Grdavovega hriba pri Radomljah / Hoard find from Grdavov hrib near Radomlje, Slovenia. – *Arheološki vestnik* 66, xxx–xxx. (v tisku).
- STRMČNIK GULIČ, M., S. CIGLENEČKI 2003, *Ančnikovo gradišče pri Jurišni vasi. Poznoantična in zgodnj srednjeveška naselbina na Pohorju / Late antique and early medieval settlement on Pohorje.* – Slovenska Bistrica.
- SVOLJŠAK, D. 1967, Modrej pri Mostu na Soči. – *Varstvo spomenikov* 12 (1969), 85–86.
- ŠAVEL, I., Š. KARO et al. 2012, *Popava pri Lipovcih 1.* – Arheologija na avtocestah Slovenije 30 [<http://www.zvks.si/sl/kulturna-dediscina-slovenije/publikacije/kategorije/4/>].
- ŠAVEL, I., T. KNIFIC et al. 2013, *Popava pri Lipovcih 2.* – Arheologija na avtocestah Slovenije 41 [http://www.zvks.si/media/images/publications/41_Popava_pri_Lipovcih_2.pdf].
- ŠTUKL, J. 2004, Poznoantični depo s Puštala nad Trnjem (A hoard dating to late Antiquity from Puštala above Trnje). – *Arheološki vestnik* 55, 415–427.
- ŠVAJNCER, J. J. 2010, Hasberški zaklad. – *Vojnogodovinski zbornik* 41, 5–8.
- TAKÁCS, L. 1971, Zur Geschichte der Kurzstielsen in Ungarn. – *Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae* 20, 339–376.
- TERŽAN, B. 1990, *Starejša železna doba na Slovenskem Štajerskem / The Early Iron Age in Slovenian Styria.* – Katalogi in monografije 25.
- TURČAN, V. 2012, *Depoty z Bojneje a včasnostredovekové hromadné železných predmetov uložené v zbierkach SNM-Archeologického múzea.* – Zborník Slovenského národného múzea, Archeológia, Supplementum 6, Bratislava.
- TURK, P., J. ISTENIČ, T. KNIFIC, T. NABERGOJ (ur.) 2009a, *Ljubljana – kulturna dediščina reke.* – Ljubljana.
- TURK, P., J. ISTENIČ, T. KNIFIC, T. NABERGOJ (eds.) 2009b, *Ljubljana – a River and its Past.* – Ljubljana.
- VALIČ, A. 1985, Ajdovska luknja pri Soteski v Bohinju. – *Varstvo spomenikov* 27, 272–274.

Early medieval ironwork hoards from the Gorjanci Hills, Stari grad above Unec and Ljubična above Zbelovska Gora

Translation

On the territory of the present-day Slovenia, the known hoard finds containing iron objects – tools, utilitarian objects and also some weapons – date to the Late Iron Age, Late Antiquity and the Early Middle Ages. To be more precise, two are attributed to the Late Iron Age,¹ the majority to Late Antiquity, primarily to the 4th and the first half of the 5th century,² and some to the Early Middle Ages. Of the last group, most has been written on the hoards from Sebenje,³ the River Ljubljanica,⁴ Zidani gaber⁵ and on one of the hoards from Gradišče above Bašelj⁶ (Fig. 1). In this contribution, we will focus on four other early medieval hoards: two from the neighbouring sites of Zidani Gaber above Mihovo and Camberk above Cerov Log (Fig. 2), both from the Gorjanci Hills, one

from Stari grad above Unec and one hoard from Ljubična above Zbelovska Gora.

ZIDANI GABER ABOVE MIHOVO

On 19 May 1999, the *Narodni muzej Slovenije*, (NMS) received information on the find of an iron object at Zidani gaber. The object was discovered by two men using a metal detector, who uncovered it to the point of establishing that it was an iron pan, but did not proceed to move it. Shortly afterwards, the *Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije*, (ZVKDS) gave the consent for archaeological investigations at the findspot, which were carried out by a team from the *Dolenjski muzej* (DM), and the *Narodni muzej Slovenije* between 24 and 31 May of the same year.⁷

The pan was located on a steep slope, some 30m below the west part of the ridge that holds the ruins of a Late Antique settlement (Fig. 3).⁸ The trench measured 0.85 × 1.65m and revealed the pan at a depth of 0.35–0.4m (Fig. 6; Pl. 6: 1),⁹ in black earth mixed with stones.

After excavating, the trench was surveyed with a metal detector. This revealed another find at the edge of the trench, roughly half a metre west of the pan. Under a thin layer of humus, we first found three iron objects placed one next to the other, followed downwards by other objects; the hoard consisted of altogether ten iron objects.¹⁰ The finds were lying up to 0.32m deep in a uniform layer of humus, though we could not detect traces of a cut made for them (Figs. 4; 5; 14; Pl. 1).

CAMBERK ABOVE CEROV LOG

Prompted by a report on a strong metal-detector signal, a team of the *ZVKDS OE Novo mesto*,

¹ Modrej near Most na Soči (Svoljšak 1967; Guštin 1991, 23, 24, 28, Pl. 45) and Vrhovlje near Kojško (Božič 2007).

² Unec (Müllner 1894; Gabrovec 1955, 10, Pl. 1; Božič 2005, 342, Fig. 50), Kincelj above Trbinc (Božič 2005, 338, 342, Fig. 47), Gora above Polhov Gradec, Hoard 3 (Božič 2005, 308–311, 334–353, Fig. 19), Merišče near Povirje (Osmuk 1976, 73–78, 81–82, Fig. 1, Pl. 4), Celje (Gaspari *et al.* 2000, 188–190, Fig. 6: 1–7; 7: 8–10), Ajdovska luknja near Soteska in Bohinj (Valič 1985), Rudna near Rudnica (Ciglencečki 1991, 225–232), Sv. Pavel above Vrtovin (Gaspari *et al.* 2000, 192–196, Fig. 10: 18–27; 11: 28–36), Ljubična above Zbelovska Gora (Bitenc, Knific 2001, 14, Cat. No. 14), Limberk above Velika Račna (Bitenc, Knific 2001, 32–33, Cat. No. 87), Puštal above Trnje near Škofja Loka (Štukl 2004), Vodice near Kalce (Pflaum 2007), Grdovov hrib near Radomlje (Sagadin 2015). The iron hoards from Tinje above Loka pri Žusmu (Ciglencečki 2000, 56–57, 173–174, Pls. 3; 4; 39: 6–21) and Ljubična (Gaspari *et al.* 2000, 191–192, Fig. 7: 11–14; 8: 15–17; – Bitenc, Knific 2001, 58, Cat. No. 168) were interpreted as Late Antique finds from the 6th, the latter even the 7th century, but an earlier date has also been proposed, to the Late Roman period before the mid-5th century (Božič 2005, 335, 353, 356). The Late Antique hoards from Ajdovski gradec above Vranje near Sevnica (Riedl, Cuntz 1909, 3–5, Fig. 5; Knific 1979, 751–752, Fig. C) and the first and second hoards from Gora above Polhov Gradec (Božič 2005) contain very few iron objects.

³ Pleterski 1987.

⁴ Knific 2004a; Knific 2009a, 124–125, Cat. No. 90; Knific 2010, 85–86, 91, Pl. 2.

⁵ Knific 2010, 87, 89, Pl. 4.

⁶ Knific 2010, 91, Pl. 3.

⁷ Bitenc, Knific 2001, 49, Cat. No. 141; Križ 2009a, 192.

⁸ Ciglencečki 1987; Ciglencečki 1990.

⁹ The objects are described in the catalogue of finds at the end of the Slovenian text.

¹⁰ Bitenc, Knific 2001, 49, Cat. No. 140; Križ 2009, 189–190.

Dolenjski muzej and Narodni muzej Slovenije investigated, on 24 May 2011, the part of the site just above the edge of the quarry at Cerov log, some 400m southeast of the area where an early medieval cemetery was investigated in 2001 (Figs. 7; 8).¹¹ This investigation was of a rescue nature, as the site came under threat through quarry expansion.¹²

A trench measuring 4 × 1.5m was excavated in the area where the metal detector signalled metal finds. The signal was strongest in two spots. The first yielded an iron axe and iron tongs just under the surface and further down another axe and an iron chisel (Figs. 9; 15: 1–4; Pl. 2: 1–4). The second spot, located roughly 2.5m to the west, revealed a small iron ploughshare 10cm under the surface in a layer of humus (Fig. 20: 5; Pl. 2: 6). The finds from the first spot were found together with numerous pottery shards, which led us to enlarge the trench by a 0.5 × 1m large pit in the east. This extension revealed a concentration of pottery fragments, which included rim fragments (Fig. 15: 5; Pl. 2: 5). The pottery was unearthened at the same depth of roughly 20cm as the tools, in a uniform layer of humus above the dolomite bedrock.

STARI GRAD ABOVE UNEC

In July 2010, the Narodni muzej Slovenije documented a number of finds from Stari grad above Unec; they were discovered with a metal detector and unearthened unprofessionally below the west slope of Stari grad. The finds constitute an ironwork hoard. They were brought to the museum with the earth in them still fresh and with the two axes still bound by corrosion, which confirmed that the finds had been unearthened recently and together, as claimed by the person who keeps them (Fig. 10).¹³ The hoard was hidden at the upper end of a valley near the road that still leads from Planina across a pass south below Stari grad towards Unec (Fig. 11). It was found at a depth of 30–40cm and the objects were piled one on top of the other, the scythes together and facing the same way, the axes were also placed one on top of the other. The objects were covered by a fairly large stone, which was not visible on the surface.¹⁴ The finds were

conserved at the museum and documented under Nos. ZN 307/1–8 (Fig. 16; Pl. 3).

LJUBIČNA ABOVE ZBELOVSKA GORA

In October 2010, four iron objects found together at Ljubična above Zbelovska Gora were offered to the Narodni muzej Slovenije to be kept there. The objects constitute a hoard hidden on the northern slope of the south ridge, just below the road leading towards the top of the hill of Ljubična gora. They were found with the aid of a metal detector and excavated unprofessionally (Figs. 12; 13; 17; Pl. 4). According to the person who found them, they were located 30cm deep in a layer of humus.

CHRONOLOGICAL ATTRIBUTION

Ironwork hoards usually contain a high share of chronologically insensitive objects in use across wide areas. Their chronological attribution is thus always a challenge, further hindered by the often incomplete data on the context. Only a handful of hoards from Slovenia were unearthened during archaeological excavations, while the vast majority was excavated unprofessionally. In dating, we most often rely on the composition of a hoard and the few chronologically more sensitive items it contains. Hoards also have a positive side, in that the objects in them are usually in good condition, which is rarely the case for the finds from settlement contexts, while such types of finds in Slovenia practically never appear as grave goods.

In composition, the early medieval ironwork hoards from Slovenia are comparable with the contemporary finds from areas to the northeast, east and southeast of the present-day Slovenia.¹⁵ The hoards from Gradišče above Bašelj¹⁶ and Ljubična above Zbelovska Gora¹⁷ only contain riding and horse gear, the hoards from Zidani gaber (Fig. 14; Pl. 1), Camberk (Fig. 15; Pl. 2: 1–5), Stari grad (Fig. 16; Pl. 3) and the second hoard from Ljubična (Fig.

¹⁵ Curta 2011.

¹⁶ Knific 2010, 91, Pl. 3.

¹⁷ Bitenc, Knific 2001, 103, Cat. No. 338. The stirrup and the belt buckles were found together, while the bridle bit was located, according to the person who found it, roughly a metre away (Š. Karo and T. Knific 2015, *Die frühmittelalterlichen Militärfunde von Höhensiedlungen in Slowenien*. Proceedings from the meeting at Wildon, Vienna 2015, in print).

¹¹ Breščak 2002.

¹² Križ 2011.

¹³ Švajncer 2010.

¹⁴ Švajncer 2010, 5.

17; Pl. 4) contain tools, the hoard (?) from the River Ljubljana contains tools and an axe-shaped ingot,¹⁸ while the Zidani gaber hoard includes a rod-shaped object that could also be an ingot (Fig. 14: 1; Pl. 1: 1).¹⁹ The hoard of the most varied composition was found at Sebenje,²⁰ which consists of weapons, riding gear and tools, both for arable farming and woodworking. The hoard that stands apart from others in Slovenia is the second hoard from Gradišče above Bašelj (Fig. 18), unearthed during the 1998 archaeological investigation and containing a cross-shaped strap divider, two strap ends, a belt buckle, a fragment of a knife, the handle of a bucket, an iron band (probably part of a bucket hoop) and an amorphous piece of iron.²¹

Axes

With the exception of Sebenje, the hoards with tools contain at least one axe. Axes with an extended butt and a rounded eye have been found at Camberk (Fig. 15: 3; Pl. 2: 3), Stari grad (Fig. 16: 4; Pl. 3: 4), Ljubična (Fig. 17: 1; Pl. 4: 1) and the Ljubljana.²² These axes are of two types, with the main difference in the shape of the transition from the butt to the socket; the axes from Camberk and the Ljubljana have a rounded transition, while the axes from Stari grad and Ljubična have the extended butt and the socket meeting at the right angle. The latter two examples are also larger than the former two. The first variant is dated to the 9th century on the basis of the axe-shaped ingot from the Ljubljana hoard (?).²³ Comparisons for the second variant are known from the Ljubljana²⁴ and Gradišče above Bašelj (Pl. 5: 7,8),²⁵ which makes their early medieval date probable, but not certain.

An interesting find is the wide axe with a convex butt with triangular cheeks from the Stari grad hoard (Fig. 16: 5; Pl. 3: 5), a comparison for which is known outside Slovenia, in an almost identical axe from the Žitavská Tůň hoard in Slovakia, which is dated to the mid-9th century; based on its size, shape and eye diameter, this axe is interpreted as a battle axe (Type IIICb).²⁶ Two other similar axes have been found in north-eastern Bulgaria, dated to the 10th and 11th centuries and classified into the group of small and light axes (Type 6) interpreted as battle axes on the basis of their weight.²⁷

The axe from Zidani gaber has small and rounded cheeks on the socket sides (Fig. 14: 7; Pl. 1: 7) and is similar to the later forms of narrow axes with butt extensions from the Early Middle Ages.²⁸

The axes from the early medieval hoards in Slovenia can be divided into three groups based on typological comparisons. The first group, of bearded axes with cheeks on the socket sides or *Bartäxte mit Helmdach*, consists of a single item, i.e. the axe from Stari grad (Fig. 16: 5; Pl. 3: 5). Such axes are mainly interpreted as battle axes; they were found across wide areas from Scandinavia across central Europe to Bulgaria and date from the 9th to the early 12th century.²⁹ The second group consists of the axes from the Zidani gaber (Fig. 14: 7; Pl. 1: 7), Camberk (Fig. 15: 3; Pl. 3: 3) and the Ljubljana hoards,³⁰ the main features of which are similar to the forms of the widely used early medieval axes, but cannot be ascribed to one particular type.³¹ The third group is again readily identifiable, of heavy axes with an extended butt that are typical finds on Slovenian sites. The axes of this group have a flat

¹⁸ Knific 2010, 91, Pl. 2.

¹⁹ The rod-shaped object (Knific 2010, 92) was interpreted as an ingot by F. Curta (2011, 318, 332, Cat. No. 94).

²⁰ Pleterski 1987; Knific 2010, 91–93.

²¹ The hoard find will be presented in greater detail in the contribution by Š. Karo and T. Knific, *Cross Strap Dividers from Gradišče above Bašelj (Slovenia)*, Proceedings of the meeting at Bojna, Nitra 2015 (in print).

²² Knific 2009a, 124, Cat. No. 90; Knific 2010, 91, Pl. 2: 2,3.

²³ Knific 2004a, 191, 193, Fig. 2: 3.

²⁴ Bitenc *et al.* 2009a, 306–307, Cat. No. 92.

²⁵ Bitenc, Knific 2001, 100, Cat. No. 326. The axes are not readily datable, they were found as stray finds with a metal detector during a topographical survey of the site conducted by the *Inštitut za arheologijo ZRC SAZU* in July 1991 and November 1992.

²⁶ Bartošková 1986, 61, 64, 79–80, Figs. 1; 19C: 9. One of the criteria for distinguishing between working and battle axes is the diameter of the eye, which measures between 2.3 and 3cm in battle axes.

²⁷ Iotov 2004, 99–100, 206, Tab. 16, Fig. 55, Pl. 51: 589,590. The author distinguishes between light (up to 330g) and heavy axes (over 330g). The light ones are presumed to be battle axes and the heavy ones working axes, though the use of the latter in battle is not excluded.

²⁸ Heindel 1992, 29–30, Fig. 13a. Curta (2011, 332) determined the axes from Zidani gaber as Type IIB after Bartošková.

²⁹ Bartošková 1986, 80; Heindel 1992, 44, Fig. 23f; Iotov 2004, 99–100, 206.

³⁰ Knific 2004a, 193, Fig. 2: 2,3.

³¹ The axe from Zidani gaber can be compared with the later forms of axes with butt extensions after Heindel (1992, 29–30, Fig. 13a), while the axes from the Ljubljana and Camberk are comparable with the axes of Type IVCa after Bartošková (1986, 7, Fig. 1).

or slightly convex and extended butt, thick socket sides, a rounded rectangular eye and the sides of the socket and butt meeting at the right angle. Such axes were found in the Stari grad (Fig. 16: 4; Pl. 3: 4) and Ljubična hoards (Fig. 17: 1; Pl. 4: 1), but also as stray finds at Gradišče above Bašelj (Pl. 5: 7,8) and the River Ljubljanica at Podpeč.³² The axes weigh between 580 and 1438g; the lightest are the two axes from the Ljubljanica (580 and 660g), the two heaviest from Gradišče above Bašelj (1240 and 1438g), while the Stari grad axe weighs 820g and the Ljubična axe weighs 1008g. They measure between 15.4 and 21.5cm in height. A very important feature is the socket, which is high (4–4.7cm) and narrow (2.1–2.7cm) in all of these axes, made to hold a very thick haft. All of the above reveals them as working axes. The specific form of the socket, however, is not limited to axes; it can also be found on the upper part of the hoe from the Stari grad hoard (Fig. 16: 8; Pl. 3: 8).

Hoes

The most numerously represented group of objects in the early medieval ironwork hoards from Slovenia, alongside axes that were multifunctional tools, sometimes even weapons, are agricultural tools. These include two hoes from the Stari grad hoard (Fig. 16: 7,8; Pl. 3: 7,8). The larger of the two has an extended butt, rectangular eye, thick socket sides (Fig. 16: 8; Pl. 3: 8) and the upper part of a similar shape to the axes with an extended butt (see above). A further similarity with these axes is in the shape and size of the eye (4.7 × 2.3cm). The hoe with a rounded socket (Fig. 16: 7; Pl. 3: 7) is very similar to the hoe from the Sebenje hoard, only slightly smaller and half its weight, while the butt is not extended as in the Sebenje hoe. It ranks among the light hoes of Types K₉/K₁₀/K₁₁ after Henning, which are common finds on the 8th–10th century sites in south-eastern Europe.³³ A very close comparison, in shape, size and weight, was found at Mikulčice.³⁴

³² Bitenc *et al.* 2009a, 306, Cat. No. 92.

³³ Henning 1987, 81–83, Fig. 38. The hoes of this type differ in details, primarily in the shape of the butt and the socket. Henning does not include the hoes with a simple rounded socket.

³⁴ Poláček 2003, 605–606, Fig. 12: 5.

Sickles

The Zidani gaber hoard includes three complete (Fig. 14: 4–6; Pl. 1: 4–6) and fragments of two other sickles (Fig. 14: 3,9; Pl. 1: 3,9), probably all of the same type. The complete sickles have a serrated blade, two have the tapering blade tip triangularly flattened, while the rectangular-sectioned tang in two sickles is bent at the terminal. The two sickle fragments from the Sebenje hoard³⁵ also have a serrated blade, but the tip is not flattened. Other such sickles were found, as stray finds, at Gradišče above Bašelj (Fig. 19)³⁶ and in the areas of the early medieval cemeteries at Ptujski grad³⁷ and Pristava in Bled.³⁸ The sickles are of Type H₂ after Henning, in south-eastern Europe most frequently dated to the 8th–10th century.³⁹ Such sickles also appear in hoards, for example that from Bojna, Slovakia, dating to the second half of the 8th and first half of the 9th century,⁴⁰ the hoard from Semice in the Czech Republic⁴¹ and in six hoards from Mikulčice dating to the late 9th or first half of the 10th century.⁴² Numerous sickles also form part of the hoards from Klaš'ov, the Czech republic; Hoard D3 includes as many as nine sickles in relatively good condition and several fragments, Hoard D5 contains six sickles, as does Hoard D6. These hoards were unearthed during archaeological investigations together with finds characteristic of the late 9th and early 10th century.⁴³ Other comparisons can be found further to the east, in Hungary, in hoards from the 8th and 9th centuries.⁴⁴ A somewhat later date – second half of the 10th and first half of the 11th century – is attributed to the Gamzigrad I and Gamzigrad III hoards, which also contain sickles of this type.⁴⁵ In some areas, for example in Romania,

³⁵ Pleterski 1987, 284–285, Fig. 39.

³⁶ The sickles were found with a metal detector on the western edge of the settlement, before 1986. The well preserved sickle has a serrated blade (Fig. 19: 1; l. 34cm, blade w. up to 2.82cm, weight 132g), while no serrations can be observed on the bent sickle (Fig. 19: 2; blade w. up to 3.42cm, weight 131.3g; blade tip missing).

³⁷ Korošec 1950, 214, Fig. 117; Korošec 1999, 29, 44, 109, Pl. 47: 1.

³⁸ Belak, Pleterski, Knific 2008, 180, Pl. 30: 13.

³⁹ Henning 1987, 86–91, Fig. 43, Pls. 40–41.

⁴⁰ Turčan 2012, Pls. 53, 54, 64, 69, 82, 86, 88.

⁴¹ Beranová 1972, 630–636, Fig. 1.

⁴² Poláček 2003, 612, Figs. 15, 16, 19, 22, 23.

⁴³ Geisler, Kohoutek 2014, 37–43, 47–53, Figs. 23–25, 30–31, 33–34, 106–107, 111; Profantová 2014, 333–336, Figs. 2, 3.

⁴⁴ Müller 1975, 79–80, Fig. 6.

⁴⁵ Bugarski, Ivanišević 2013, 136–139, Figs. 4, 6.

the sickles with a serrated blade are still in use today to harvest einkorn wheat, with bunches of stalks cut close to the ground.⁴⁶

Scythes

The short scythes or *Kurzstielsense* show a similar picture to that observed for sickles.⁴⁷ The Zidani gaber hoard included a folded short scythe (*Fig. 14: 10; Pl. 1: 10*), while two others were found at the same site, but are of unknown context (*Fig. 20: 1,2; Pl. 5: 1,2*).⁴⁸ Three short scythes, two with band-shaped scythe rings, form part of the Stari grad hoard (*Fig. 16: 1–3; Pl. 3: 1–3*). The blades on all three are of an even width measuring 32–39.8cm in length, their tangs are rectangular-sectioned with terminals bent at the right angle. They belong to a type known under different names: Type I₅ after Henning, who observed it was a common item in early medieval hoard finds from south-eastern Europe,⁴⁹ Type I after Beranová (short scythes with a curved back of the blade), characteristic of the areas of the Czech Republic and Slovakia in the late 8th and early 9th century,⁵⁰ or Type 6c after Poláček, who published the finds from Mikulčice.⁵¹ The scythes from Zidani gaber, both from the hoard and the two stray finds, correspond in detail with this type. To the contrary, the blades on all three scythes from the Stari grad hoard make a 90-degree angle with the tang, which is uncommon for the short scythes. Other such scythes are known from the Žabokreky I and II hoards from Slovakia,⁵² as well as a scythe from Hoard D1 from Kľašťov, the Czech Republic.⁵³ The two scythes from Stari grad were found together with two simple band-shaped scythe rings, such as were found in great numbers at Mikulčice and elsewhere.⁵⁴ These scythes were used to reap grass (cutting was done with a long

scythe), but not cereal crops, as the loss of grain would be too significant.⁵⁵

Ploughshares

Two of the early medieval ironwork hoards from Slovenia include large spade-like socketed ploughshares, namely the Sebenje⁵⁶ and Ljubična hoards (*Fig. 17: 2; Pl. 4: 2*). At Camberk, a considerably smaller ploughshare was found 2.5m away from the group of tools (*Fig. 20: 5; Pl. 2: 6*). Small ploughshares⁵⁷ are also known from the Ljubljana (*Fig. 20: 3; Pl. 5: 3*), Sv. Lambert near Pristava nad Stično (*Fig. 20: 4; Pl. 5: 4*), Gradišče above Bašelj (*Fig. 20: 6; Pl. 5: 5*)⁵⁸ and Zaplana (*Fig. 20: 7; Pl. 5: 6*).⁵⁹ These small ploughshares belong to either Type Ic after Bartošková (triangular ploughshares with pronounced shoulders), forming part of 9th-century hoard finds from the Czech Republic and Slovakia,⁶⁰ or the varied Type A₁ after Henning (ploughshares with a wide blade and a marked transition into the socket), which appear from the Late Iron Age onwards, but are particularly common in south-eastern Europe in the Early Middle Ages, i.e. from the 8th to the 10th century.⁶¹ The ploughshares from the Slovenian sites are typologically fairly uniform; all are made from a single piece of metal, the flanges of the socket are bent at an acute angle, the shoulders of the triangular blade are sloping. The socket is usually thicker in the upper part, except on the ploughshares from the Sebenje hoard and the Ljubljana, where the sockets are cylindrical. Minor differences with regards to the above-described features can also be observed on the examples from Camberk and Gradišče above Bašelj, with the flanges of the socket bent at the right angle and the blade more rounded, particularly in the ploughshare from Gradišče above Bašelj. The ploughshare from Sebenje differs from the others in that the flanges do not reach to the lower edge

⁴⁶ Hajnalová, Dreslerová 2010, 177, Figs. 10, 11.

⁴⁷ Cf. Takács 1971.

⁴⁸ The finds were reportedly found with a metal detector, close together, on the west slope and roughly 10m southwards from the pan.

⁴⁹ Henning 1987, 92, Fig. 43, Pl. 45: 10–19; Müller 1975, 84–85.

⁵⁰ Beranová 1957, 109–111.

⁵¹ Poláček 2003, 595, 615–618, 656–658, Figs. 1, 25–28. Some scythes from Mikulčice were also found in hoards, dating to the 9th and mainly the early 10th century.

⁵² Bartošková 1986, 60–62, Figs. 19B: 2; 20: 19.

⁵³ Geisler, Kohoutek 2014, 31, Fig. 17: D1/72.

⁵⁴ Poláček 2003, 618, Figs. 29–31.

⁵⁵ Poláček 2003, 615.

⁵⁶ Pleterski 1987, 257, Fig. 17.

⁵⁷ Because of the find from Camberk, the selection of the ploughshares from Slovenia is intentionally limited to those measuring up to 20cm in height.

⁵⁸ Knific 1999, 399–400, bottom fig. on p. 399.

⁵⁹ Gabrovec 1955, 11, Pl. 2: 4; Horvat 1990, 305, Pl. 38: 5.

⁶⁰ Bartošková 1986, 7–8, Fig. 2. A similar classification of types is also proposed by Poláček for the ploughshares from Mikulčice (Poláček 2003, 599).

⁶¹ Henning 1987, 49–57; Müller 1975, 85–86.

of the socket.⁶² The ploughshares from Sebenje and Ljubična form parts of hoards, while the contexts of the smaller ploughshares are less clear. The ploughshare from Camberk was found in the vicinity of the group of tools, the one from Gradišče above Bašelj was found with a metal detector in the area of the settlement, the one from Sv. Lambert near Pristava nad Stično was found, also with a metal detector, on the west slope below the settlement, the one from the Ljubljana was found during scuba diving in the area of the motorway bridge across the river at Ljubljana, while all we know of the last one is that it was found at Zaplana. There are numerous comparisons for the small ploughshares from Slovenia, but particularly close ones come from Slovakia, both from hoards and from settlements dating to the 9th century,⁶³ and from the Czech site of Klačov.⁶⁴ The good publications of certain Slovak 9th-century ironwork hoards led us to compare those with the Slovenian examples, taking weight as the main criterion (Fig. 21). The small ploughshares from Slovenia show a picture comparable to that of the Slovak finds (weight from 220 to 773g), while the two ploughshares from Slovenian hoards, Sebenje and Ljubična, differ considerably (1850 and 1942g), which may indicate a Late Antique tradition on the territory of the former Roman Empire.

Coulters

The Ljubična hoard includes two coulters (Fig. 17: 3,4; Pl. 4: 3,4). Similarly as ploughshares, coulters also saw little change through time and individual types were used across wide areas. The coulters from Ljubična belong to Type E₁ after Henning (relatively short and curved). These coulters are common finds on the sites of south-eastern Europe in the 8th–10th century, often in combination with

⁶² This ploughshare form is very rare, a comparison is known from Capidava, an early medieval settlement in Romania (9th/10th century; Henning 1987, 119, Pl. 16: 15).

⁶³ Cf. hoard finds: Bartošková 1986, 10–11, Fig. 3:11 (Brankovice); 20, Fig. 7B: 8 (Ivanovice); 22, Fig. 8C: 3 (Kúty – Čepangát); 25–28, Fig. 9: 14,15 (Mikulčice); 47–49, Fig. 15A: 16–18 (Pohansko u Nejdku); 60–64, Figs. 19B: 12; 20: 26–27 (Žabokreky). – Turčan 2012, 46–47, Pls. 64: 4; 66: 1,2; 68: 1,2,4; 92: 3,7 (Bojna); 85: 1–5; 86: 6 (Vrbové); 92: 3,7 (Zemianske Podhradie). – Cf. settlement finds: Poláček 2013, 596–600, Fig. 8: 5,7 (Mikulčice).

⁶⁴ Geisler, Kohoutek 2014, 17, 21, 47, 57, Figs. 9: D1/19,20; 10: D1/21,22; 28: D4/2a; 38: D7/7.

ploughshares.⁶⁵ Close comparisons can be found in the Slovak and Czech hoard finds from the 8th and 9th centuries,⁶⁶ also in contemporary Slav settlements,⁶⁷ while the Klačov hoards containing similar coulters date to the late 9th and early 10th century.⁶⁸

The appearance of two ploughshares in one hoard, as is the case for the Ljubična hoard, is not an exception; the above-mentioned Czech and Slovak hoards regularly contain one or two examples, exceptionally three or four.

Billhook

Another object used in arable farming is the knife from Zidani gaber (Fig. 14: 2; Pl. 1: 2). It belongs to the small knives of Group G₅ after Henning, presumably used in wine growing. These knives have a relatively narrow blade and most often a tang, which held the grip. Individual examples are known already from the 2nd century, but appear in larger numbers on the sites from the 8th–10th century,⁶⁹ though these sites do not lie in close proximity; the closest are located in western Bulgaria and western Romania with a concentration along the west coast of the Black Sea and its hinterland.

Chisel

The early medieval ironwork hoards from Slovenia include only rare craftsman's tools. There is the tongs and chisel from Camberk (Fig. 15: 1,2; Pl. 2: 1,2) and the chisel and two augers from the

⁶⁵ Henning 1987, 61, Fig. 21; Pls. 30, 31.

⁶⁶ Bartošková 1986, 13–16, Fig. 5: 21,25 (Gajary – Pustatina Vrablicova II); 25–28, Fig. 10A: 33,34 (Mikulčice I); 38–40, Fig. 13C: 1 (Pobedim II); 53, Fig. 16C: 1 (Smolnice); 58–60, Fig. 18B: 12 (Vrštatecké Podhradie); 60–64, Figs. 19B: 6; 19C: 1,3; 20: 12 (Žabokreky I and II, Žitavská Ton); Turčan 2012, 21, 23, Pls. 52: 1,2; 65: 1,2; 66: 3 (Bojna II and III); 31–32, Pls. 81: 1–3; 82: 16 (Vel'ký Klíž); 35, Pl. 86: 1 (Vrbové); 38, Pl. 91: 1,3 (Zemianske Podhradie).

⁶⁷ E.g. at Mikulčice (Poláček 2013, 604–605, Figs. 9: 1; 10: 1,2).

⁶⁸ Geisler, Kohoutek 2014, 31, 53, 57, Figs. 19: D2/5; 32: D6/10–11; 36: D7/4.

⁶⁹ Henning 1987, 96, Figs. 44–46. Curta (2011, 311, Tab. 1) classified the billhook from Zidani gaber into Group G_{1b} after Henning. Considering its size, blade width and tang to blade length ratio, however, we believe it rather falls into Henning's Group G₅, though this does not substantially change the attribution of the find as a whole.

Sebenje hoard.⁷⁰ The chisel from Camberk has a rectangular-sectioned shank with bevelled edges in the middle and a rounded blade (*Fig. 15: 2; Pl. 2: 2*), and was probably used in woodworking. A similar chisel from the Sebenje hoard is interpreted as a blacksmith's tool.⁷¹ In the hoards from the Czech Republic and Slovakia, chisels appear in greater numbers.⁷² The closest comparisons for the chisels from Camberk and Sebenje can be found in the Slovak hoard from Zemianske Podhradie, which consisted of two chisels, three small ploughshares, two coulters, three short scythes, a spur, a stirrup, eleven axe-shaped ingots and several other iron objects, all dating the hoard to the 9th century.⁷³ Numerous chisels have also been found within settlements. Those from the settlement at Mikulčice are interpreted as woodworking tools, but also as tools to work with bone, horn and stone. Most of the settlement finds were recovered in the layers dating to the 9th century, three in 10th-century contexts.⁷⁴ In their lengths, the chisels from Camberk (l. 26.5cm) and Sebenje (l. 23.1cm) are comparable with the largest pieces from Mikulčice (l. up to 26cm).

Tongs

Tongs have been found in a single hoard, from Camberk (*Fig. 15: 1; Pl. 2: 1*), but are rare in other early medieval sites in Slovenia as well.⁷⁵ One arm of the tongs from Ančnikovo gradišče near Jurišna vas terminates in a knob similar to those on the arms of the Camberk tongs, while the jaws are different. The tongs from Ančnikovo gradišče are attributed to the Late Antiquity, but the site also revealed habitation traces from the Early Middle Ages, i.e. the 8th and 9th centuries.⁷⁶ Outside Slovenia, tongs are relatively rare in early medieval hoards, but several such hoards included more than one tongs.

⁷⁰ Pleterski 1987, 285, Figs. 40b,c; 41a,b.

⁷¹ Pleterski 1987, 285, Fig. 40a.

⁷² Bartošková 1986, 20, 25, 26, 47, Figs. 7B: 1; 8E: 13; 10A: 38; 15A: 15; – Turčan 2012, 21, 26, 28, 34, 38, Pls. 53: 6; 69: 1; 70: 5; 87: 5; 90: 5,8.

⁷³ Turčan 2012, 36–38, 46–47, 72, Fig. 10; Pls. 89–93.

⁷⁴ Poláček 2000, 320, 339, 340, Figs. 17–19.

⁷⁵ The NMS keeps the tongs from Gradišče above Bašelj (Inv. No. S 4185) and Gradišče above Trebenče (S 3438). Unpublished.

⁷⁶ Strmčnik Gulič, Ciglencečki 2003, 23–25, 27, Fig. 32, Pl. 2: 1; – Knific 2008, 36, Fig. 3: 2 (the bead in the figure is erroneously marked under 4).

Two tongs have been found in the Klašt'ov hoard,⁷⁷ dating to the late 9th and early 10th century, and as many as four in the Vrštatecké Podhradie hoard in Slovakia.⁷⁸ More distant comparisons can be found in the much later Gamzigrad II hoard (11th–12th century), which contains nine tongs.⁷⁹

Jar

The shards of a ceramic vessels found alongside the tools at Camberk were assembled into large parts of the rim and base that revealed the vessel to be a jar (*Fig. 15: 5; Pl. 2: 5*). Its shape, building technique, the decoration of horizontal incised lines and the potter's mark on the bottom indicate an early medieval date. Similar decoration is known on the jars from the Prekmurje region in Slovenia, from sites such as Nova tabla⁸⁰ and Popava near Lipovci 1 and 2, which date to the 8th and 9th centuries, but also from the later site at Gorenje njive 2 that yielded such pottery dating from the 10th century onwards.⁸¹ Even more numerous comparisons can be found among the ceramic ware discovered on the territory of Great Moravia, where such vessels appeared in the first half of the 9th century.⁸² The vessels with the potter's mark impressed on the bottom, found in Slovenia in cemeteries and settlements, for example at Popava near Lipovci 2, date to the late 8th and the 9th century.⁸³

Long-handled pan

The long-handled pan from Zidani gaber is not part of the hoard, but is nevertheless included into this contribution because it was found only half a metre from it (*Figs. 5; 6; Pl. 6: 1*). Such pans are relatively frequent finds in Slovenia: seven complete and parts of further eight pans were recovered from seven sites (*Figs. 22–24; Pls. 6–8*). All are made in the same manner; they are composed of a shallow round plate and a long handle attached to the plate

⁷⁷ Geisler, Kohoutek 2014, 71, Fig. 46: D10/1,2.

⁷⁸ Bartošková 1986, 58–60, Fig. 18B: 18–21.

⁷⁹ Bugarski, Ivanišević 2013, 139, Fig. 5.

⁸⁰ Guštin, Tiefengraber 2002, 56–57, 60, Fig. 16, Type 8, Variants b, c and e.

⁸¹ Šavel, Karo 2012, 67; Šavel, Knific 2013, 26, 30.

⁸² Poláček 1995, 143, Type 2; Macháček 2001, 261–262, Phase 1.

⁸³ Knific 2002, 123–125, 128, Figs. 20, 22, 26; Šavel, Knific 2013, 36–37.

with a rivet. The plate has a rivet hole in the centre and a low rim, while the flat handle terminates in a spear-shaped widening with a rivet hole at one end and a loop at the other. The pans measure from 50.8 to 68cm in length, with four of the seven pans measuring between 62 and 63cm. The diameter of the plate is between 21.5 and 25.5cm. The pans are very similar even in details. Such vessels were suitable for baking in open hearths. Almost all of the pans and their parts were excavated unprofessionally and later acquired for the archaeological collection of the Narodni muzej Slovenije.⁸⁴

The limited data on the contexts in which these objects were found only allow us to propose a date as broad as individual sites. The two pans from Poštela (Pl. 6: 4) and Ljubična (Pl. 6: 5) can thus be dated to the Roman period or the Early Middle Ages,⁸⁵ the pans from Zidani gaber (Fig. 22: 4; Pl. 6: 1–3) and Sv. Lambert near Pristava nad Stično (Fig. 22: 3; Pl. 7: 3,5) can be attributed either to the Roman period, Late Antiquity (late 5th and 6th century) or the Early Middle Ages,⁸⁶ the pans from Gradišče above Bašelj (Fig. 22: 1; Pl. 8) to Late Antiquity or the Early Middle Ages⁸⁷ and the two pans from Gradišče above Trebenče (Fig.

22: 2; Pl. 7: 1,2) to the Early Middle Ages.⁸⁸ As for the pan from Velike Bukve near Logatec (Pl. 7: 4), too little is known on the site to make any kind of chronological conjectures.

What we can observe, however, is that none of the exclusively Roman period or Late Antique sites in Slovenia yielded pans, they only appear on the sites – on elevations – that also revealed early medieval finds. The typologically uniform iron long-handled pans can, on the basis of their size, shape of the handle, handle attached at the centre of the plate, very tentatively be attributed to the early medieval period, roughly from the late 8th to the 10th century.

There are numerous parallels for such pans, with long handles and a central attachment of the handle, across Europe, with a long span of use. They do, however, show considerable differences in the ratio between the handle length and plate diameter, as well as in the shape of the handle and in handle terminals. The earliest pans date to the Late Iron Age⁸⁹ and the Roman period,⁹⁰ several examples are attributed to the Early Migration period, i.e. 4th/5th century.⁹¹ A great number of them came to light in Norway; many were found in graves (of men and women). A handful date to the Merovingian period around 600, while most are later, from the 9th and 10th centuries.⁹² A close parallel for the Slovenian pans is known from the Gajary – Pustatina Vrablicova (II) hoard from Slovakia, dating to the pre-Great Moravian period, which revealed tools, weapons, horse gear and parts of buckets alongside two shallow plates with a central hole and fragments of one or two handles; the terminal on one fragment shows a spear-shaped widening, while another terminal fragment has a loop.⁹³

CONCLUSION

Seven sites in Slovenia have yielded nine ironwork hoards from the Early Middle Ages: two were found

323–324, Fig. 2: 1–5; – Karo, Knific, Lubšina-Tušek 2011, 132–133, 139, Pl. 1: 2; – Karo 2012.

⁸⁸ Karo 2004, 170, 172, Fig. 7. The NMS keeps the finds from Gradišče above Trebenče, the most characteristic of which can be dated to the Early Middle Ages (9th and 10th centuries).

⁸⁹ Čambal 2009, 158–161.

⁹⁰ Krause, Limpach, Spehar 1966, 182.

⁹¹ Henning, 1985, 589; Gerlach 1989–1990, 263.

⁹² Petersen 1951, 419–421, 529–530; Rabeen 2002, 43–44.

⁹³ Bartošková 1986, 16, 94, 105, Figs. 5: 22–23; 6: 56–57.

⁸⁴ In addition a team of the *Inštitut za arheologijo ZRC SAZU* conducted a topographic survey at Gradišče above Bašelj in 1992 and found a plate (Pl. 8: 3) and two pan handles (Pl. 8: 4,5), while the archaeological investigation at Zidani gaber in 1999 revealed a complete pan (Pl. 6: 1).

⁸⁵ Poštela: Pahič 1985; 1986; –Teržan 1990, 27–28, 30, 261; – Bitenc, Knific 2001, 103–104, Cat. No. 341. –Ljubična: Ciglencečki 1994, 242–243, 250, Pl. 3; – Bitenc, Knific 2001, 14, 92, 102, 106, Cat. No. 14, 294–295, 336–337, 353; – Bitenc, Pirkmajer 2001; – Ciglencečki 2001; – Ciglencečki 2007, 321, Pl. 1: 1–14; – Ciglencečki 2008, 487, 489, Figs. 3–4, 6; – Pflaum 2001, 26–27, 29, Cat. Nos. 63–64, 76; – Karo 2004, 169–170, 172, Fig. 6; – Knific 2007, 320, 322, 324–325, Fig. 2: 7–13; – Š. Karo and T. Knific 2015, *Die frühmittelalterlichen Militärfunde von Höhensiedlungen in Slowenien*. Proceedings of the meeting at Wildon, Vienna 2015 (in print). – The Roman period finds kept in the Dolenjski muzej Novo mesto and NMS are being analysed.

⁸⁶ Zidani gaber: Ciglencečki 1994, 246, 251, Pl. 12; – Bitenc, Knific 2001, 33, 47–49, Cat. Nos. 88, 130, 135, 139–141, 215, 234–236, 263–264; – Klasinc 2001, 68–69, Cat. No. 215; – Bitenc, Knific 2008, 99, 101, 103, Figs. 1: 3; 2: 9–13; 4: 5–6. – Sv. Lambert near Pristava nad Stično: Pflaum 2001, 25, 29 Cat. Nos. 55, 75; – Bitenc, Knific 2001, 48, 72, 81, 92, 94, Cat. Nos. 134, 230–231, 262, 297, 307; – Klasinc 2001, 68, Cat. No. 213; – Karo 2004, 166, 171, Fig. 2; – Bitenc, Knific 2008, 98–99, 101, 103, Fig. 1: 2; 2: 7; 4: 3–4 (Figure 4 cites an erroneous site for No. 3); – Karo, Knific, Lubšina-Tušek 2011, 134, 136, 138–139, Pl. 1: 5, 16.

⁸⁷ Gradišče above Bašelj: Bitenc, Knific 2001, 72, 96–101, Cat. Nos. 226, 315–330; – Knific 2007, 317–320,

at Gradišče above Bašelj and Ljubična, respectively, and one at Sebenje, in the River Ljubljanica, at Stari grad, Camberk and Zidani gaber. In their function, the objects are either agricultural implements, woodworking tools, blacksmith's tools, riding and horse gear, weapons, multipurpose items, ingots or lumps of iron. The objects, either used individually or as metal parts of larger implements, were connected with three activities – arable farming, crafts and warfare (*Fig. 25*).

Most numerous are the hoards with agricultural implements: Sebenje (four conical ploughshares, spade-like ploughshare, three scythe rings, fragments of two sickles, hoe),⁹⁴ the Ljubljanica (scythe), Zidani gaber (five sickles, scythe and billhook), Stari grad (three scythes and two hoes) and Ljubična (ploughshare and two coulter).

Some objects are woodworking tools, namely the two spoon augers, a tool with a blade and a hook, possibly also a chisel from Sebenje, and a chisel from Camberk. If we add axes, the list extends with one axe from Zidani gaber and one from Ljubična, as well as two from the Ljubljanica, Camberk and Stari grad, respectively. Connected with smithery is the Camberk hoard, which included tongs and a chisel, while the chisel from Sebenje has also been interpreted as a blacksmith's tool.

Four hoards contained riding and horse gear. Two of the hoards, namely Gradišče above Bašelj (two spurs, bridle bit and stirrup) and Ljubična (stirrup, two large belt buckles with two pins and smaller belt buckle, presumably also bridle bit) contained only riding and horse gear, while the second hoard from Gradišče above Bašelj (cross-shaped strap divider)⁹⁵ and the Sebenje hoard (bridle bit and two stirrups) included other objects as well. The Gradišče above Bašelj and Ljubična hoards do not contain weapons as such, but the spurs and horse gear are, in fact, connected with early medieval soldiers. The two spearheads from Sebenje are the only pieces of weaponry in the hoards from Slovenia,⁹⁶ with the axe from Stari grad (*Fig. 16: 5; Pl. 3: 5*) possibly also being used as a weapon.

Some objects may have been used in several activities, but also as parts of the costume and other personal belongings. Such are the objects from Sebenje (awl, knife, two bucket handles), the

Ljubljanica (awl, pickaxe), Zidani gaber (nail) and Gradišče above Bašelj (second hoard; knife, bucket handle, two strap ends, belt buckle).

Two hoards revealed half-finished iron objects. One is an axe-shaped ingot from the Ljubljanica hoard (?),⁹⁷ the other is a rod-shaped object, possibly also an ingot, from Zidani gaber. The second hoard from Gradišče above Bašelj yielded a small amorphous lump of iron.

The early medieval hoards from Slovenia contain objects of very different uses, with the Sebenje hoard standing apart as particularly diverse (containing 24 objects connected with agriculture, crafts and warfare),⁹⁸ while the hoards from Gradišče above Bašelj in Ljubična stand at the other end, being most uniform and containing only riding and horse gear.

The objects from the hoards can also be distinguished on the basis of their condition, whether complete, still usable, damaged in need of repair or damaged to the point of serving as scrap metal (*Fig. 26*). Exclusively complete objects were found in the Ljubična hoard, of agricultural implements, and in the Gradišče above Bašelj hoard, of riding and horse gear. The find from the Ljubljanica probably also contained only complete objects, as the damage on the scythe can be ascribed to the natural processes it was exposed to. Considering that the damaged bridle bit was found a metre away from the other objects, the horse gear hoard from Ljubična may also fall into this group. The objects in this group of hoards were presumably hidden so as to be dug up at a later time and used again.

Other hoards contain complete, but often much worn objects together with damaged items or only their parts. This is the case for the hoards from Sebenje (two sickle fragments, part of a knife, two folded bucket handles), Zidani gaber (two partially surviving sickles, folded scythe, damaged axe), Camberk (two axes broken at the socket), Stari grad (damaged axe, iron band from an undetermined object) and Gradišče above Bašelj (part of a knife, broken handle and hoop fragment from a bucket). These objects may be interpreted as scrap iron, which is further corroborated by the presence, in these hoards, of items purposely made for further processing. These are the axe-shaped ingot from the Ljubljanica hoard (?), the amorphous lump of iron from the Gradišče above Bašelj hoard and possibly the rod-shaped object

⁹⁴ Pleterski 1987, 257–281, 283–285; Knific 2010, 85, 90; Curta 2011, 331, No. 66.

⁹⁵ Knific 2010, 89–90; Karo 2012, 301–302, 305–309; Ciglencečki 2001.

⁹⁶ Pleterski 1987, 241–248; Knific 2010, 88–89.

⁹⁷ Knific 2004a; 191–193, *Fig. 2: 1*; Knific 2010, 85, 91, *Pl. 1: 1*.

⁹⁸ Pleterski 1987, 289–291.

from the Zidani gaber hoard. Regardless of the motive for assembling these iron objects and of the purpose of such hoards, they must have been of a certain value which led someone to bury them and served as a sort of an 'iron reserve'.

The third criterion for distinguishing between individual hoards is the context, which allows us make inferences on how and why the objects came to be where they were found. We may distinguish between intentionally hidden objects (hoards *sensu stricto*) and those that were jointly stored or deposited. Surprisingly, all were found at shallow depths of up to 30cm, regardless of whether the hoards were excavated by archaeologists or the depth data was acquired second-hand from the persons who found them.⁹⁹ The knowledge we have today suggests that they were buried at random, with the exception of the Sebenje hoard, which was hidden at the top of a small moraine heap (measuring 0.80m in height and roughly 5m in diameter). The objects in this hoard were deposited next to one another, forming a 0.25–0.20m wide and 0.50m long assemblage, and covered with stones.¹⁰⁰ The objects from the Zidani gaber hoard were also deposited close to one another (*Fig. 4*), possibly either bound together or wrapped into something at burial.

The hoards in *sensu stricto* were hidden either within contemporary settlements (riding and horse gear hoard at Gradišče above Bašelj), outside contemporary settlements, but often in close proximity (Zidani gaber, Ljubična; *Figs. 3; 12*),¹⁰¹ while sometimes the wider location of the hoard has not been investigated enough to allow us to tie the hoard to a particular archaeological site (Sebenje, the Ljubljana, Stari grad).

For the second hoard from Gradišče above Bašelj (with a cross-shaped strap divider), we may presume that the objects were not hidden, but merely stored or deposited within the settlement.

⁹⁹ A similar observation has been made for the Klač'ov site, where only two of the eight professionally investigated hoards were found at greater depths (62 and 40cm), while the others were found between 8 and 25cm deep (Geisler, Kohoutek 2014, 37, 45, 47, 49, 53, 67, 71, *Figs. 4; 5*).

¹⁰⁰ Pleterski 1987, 238.

¹⁰¹ Ljubična revealed numerous finds from the (roughly) 9th century (cf. Bitenc, Knific 2001, 102, 103, *Cat. Nos. 336–340*), while the stray finds from Zidani gaber suggest that this area as well was inhabited in the same period (Knific, Langus, Milić 2003; Š. Karo and T. Knific 2015, *Die frühmittelalterlichen Militärfunde von Höhensiedlungen in Slowenien*. Proceedings of the meeting at Wildon, Vienna 2015, in print).

A similar observation can be made for the riding gear hoard from Ljubična, where the existence of a contemporary settlement is highly likely, considering the high number of finds in the area, but not yet proven. As for Camberk, no habitation traces are known in the area, but the terrain and the location of the early medieval cemetery suggest that a settlement can be sought in the vicinity of the location of the tools (*Fig. 7*). Judging from the position of its shards, the jar from Camberk (*Pl. 2: 5*) can be brought into connection with the tools; it is large enough (reconstructed height of roughly 26cm) to have held the tongs, chisel and both axes (*Pl. 2: 1–4*).¹⁰² The investigation found no evidence of the objects, either the jar or the tools, being buried; the Camberk hoard might thus represent the belongings of a blacksmith who stored away his tools, but never picking them up again.

The wider geographical context of the hoard finds varies. The Sebenje hoard was buried in a remote location in a mostly flat and fertile area of Bled that was inhabited through long periods of time. Habitation traces are also known from Late Antiquity and up to the early 7th century, as revealed by the cemetery at Pristava associated with an as yet unidentified settlement on the castle hill. In the Early Middle Ages, Bled was even more densely populated, as attested to by the numerous archaeological sites, mostly cemeteries along the lake and its surroundings, as well as the settlement at Pristava.¹⁰³

A different environment is that of the River Ljubljana hoard (?). The objects were presumably buried on the bank of the river and fell in as the river gradually eroded the bank. Throughout archaeological periods, the Ljubljana represented a navigable waterway.¹⁰⁴ The traffic along the river did not cease in the Early Middle Ages, as may be inferred from the numerous river finds from the 9th and 10th centuries (winged spearheads, spurs, pottery, jewellery).¹⁰⁵ Also found on this traffic route was the axe-shaped ingot, an object recovered far away from the main distribution area of such items, where they appear in large numbers within hoard finds.¹⁰⁶

¹⁰² In Moravia, a single example of storing tools in a vessel is known (Pohansko), but it is typical of the ironwork hoards from Bulgaria (Curta 2011, 309).

¹⁰³ Knific 2004b.

¹⁰⁴ Turk *et al.* (eds.) 2009b.

¹⁰⁵ Knific 2009b.

¹⁰⁶ Knific 2004a; Turčan 2012, 51–52, 73.

Lines of communication were an important factor for other hoard finds as well. As may be inferred from the numerous early medieval small finds showing a strong Carolingian influence, Gradišče above Bašelj and Ljubična were the sites of important settlements located so as to enable control of the passages between Carniola and Carinthia, as well as between the Celje Basin and the Dravsko polje. Although we have little evidence, the existence of an early medieval settlement can also be presumed in the area of the Late Antique ruins at Zidani gaber, across which leads the so-called Laška pot, a road leading across the Gorjanci Hills and Žumberak from the Krško Basin to the region of Bela Krajina and the Karlovac Basin. The Zidani gaber hoard was hidden only a few metres below this road. The Stari grad hoard as well was found in the vicinity of a pass, connecting Planinsko polje on one side and Unec and Lake Cerknica on the other. As for the Camberk hoard, a settlement, as yet unidentified, may be presumed in the vicinity of the recently documented cemetery from the 9th century (Fig. 7). The 9th, as well as the early 10th century, is also the period to which we date the early medieval ironwork hoard finds from Slovenia.

These hoards are comparable to a number of similar finds across central and south-eastern Europe.¹⁰⁷ In the function of the objects, the Slovenian hoards correspond with the proposed division into six main groups of objects, as well as the largest group being that of agricultural tools and implements.¹⁰⁸ Another common point is that axes represent objects most frequently associated with other objects in hoards. Also important is the ratio between ingots and other objects; the largest group of objects in the 27 hoards from the Great Moravia region is agricultural implements, while ingots come second.¹⁰⁹ In Slovenia, two hoards revealed ingots: the Zidani gaber hoard contained a rod-shaped object possibly an ingot and the Ljubljana hoard (?) an axe-shaped ingot. The latter ingot is also one of the rare finds of its kind recovered outside its area of origin in central Europe.

The current state of knowledge does not yet allow us to determine the purpose of these assemblages – either as working tools, as merchant's stocks,

scrap metal, payments, dues or cult offerings.¹¹⁰ The hoards only contain iron objects, but they nevertheless represent a fortune, an assemblage of great value, as can be inferred from the historical sources on the value of iron and iron tools in the Early Middle Ages.¹¹¹

Translation: Andreja Maver

Polona Bitenc
Narodni muzej Slovenije
Prešernova 20
SI-1000 Ljubljana
polona.bitenc@nms.si

Timotej Knific
Narodni muzej Slovenije
Prešernova 20
SI-1000 Ljubljana
timotej.knific@nms.si

¹⁰⁷ Curta's list of 96 ironwork hoards (2011, 327–332) includes three from Slovenia: Tinje above Loka pri Žusmu (attributed to Late Antiquity), Sebenje and Zidani gaber.

¹⁰⁸ Curta 1997, 252–253.

¹⁰⁹ Curta 2011, 317, 318, Tab. 5.

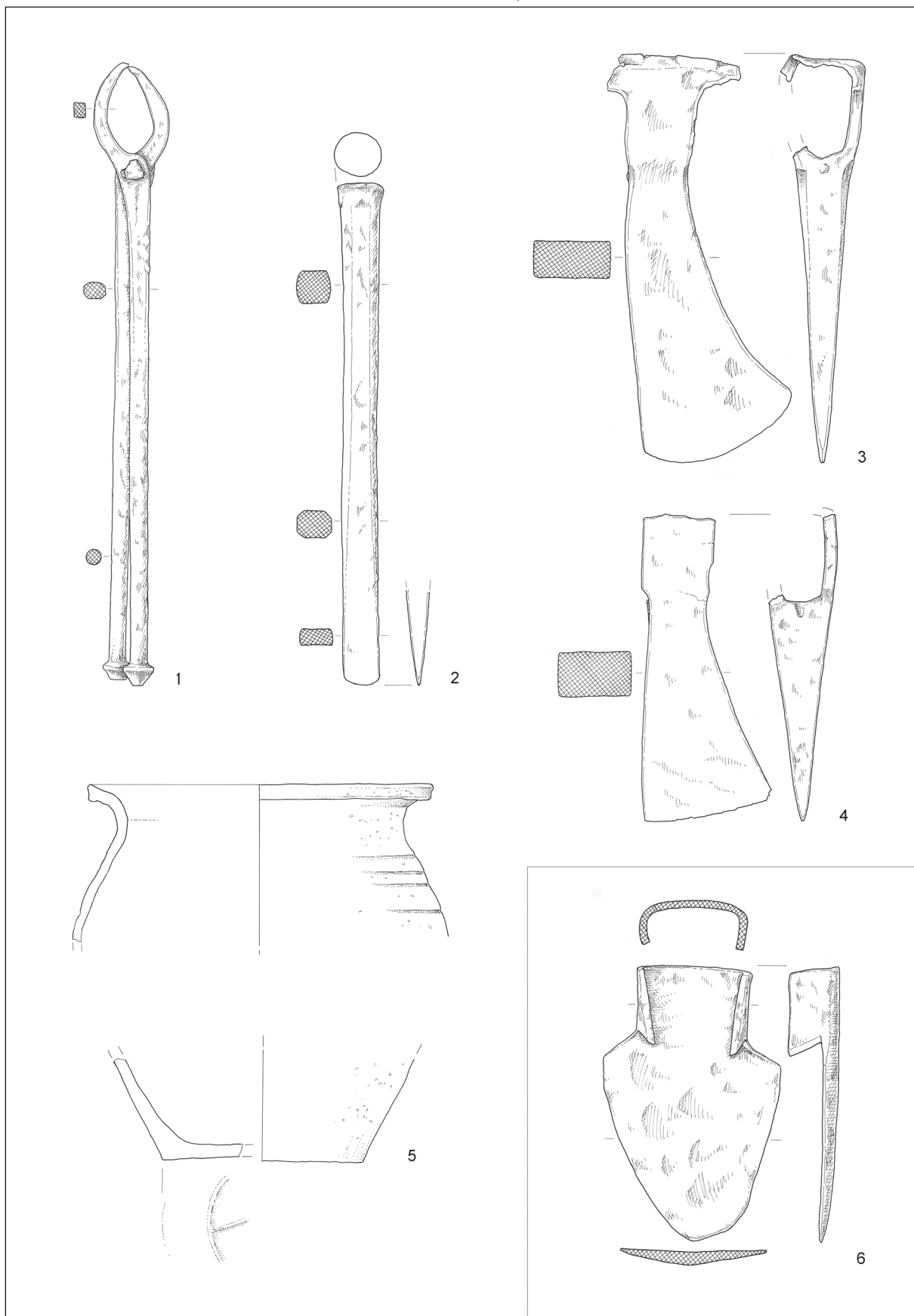
¹¹⁰ Barford 2001, 162; Jaworski 2005; Curta 2011; Turčan 2012, 72–73, 45–46; Geisler, Kohoutek 2014, 106–107, 111.

¹¹¹ Le Goff 1974, 248–250.

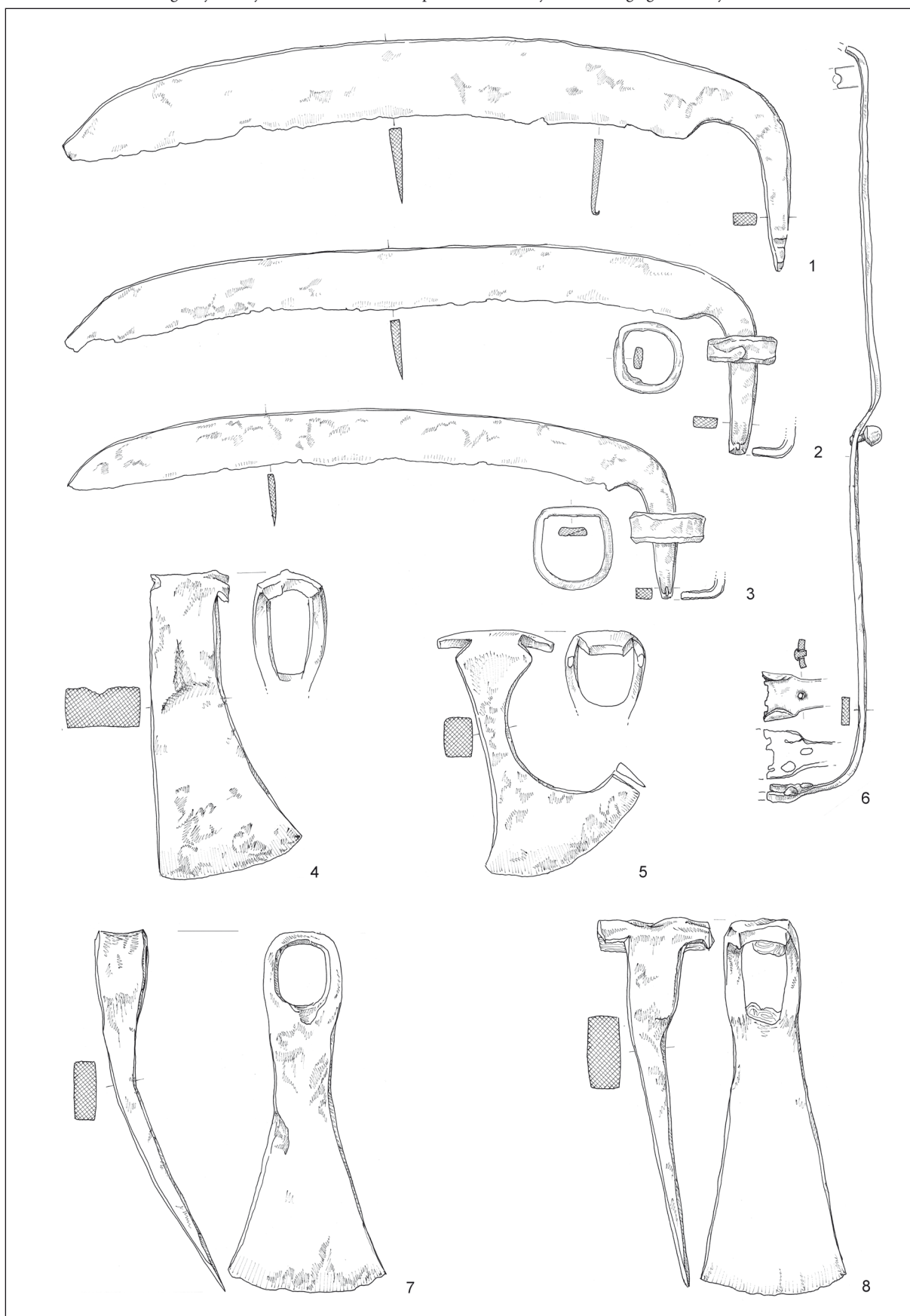

T. 1: Zidani gaber nad Mihovim, zakladna najdba. Vse železo. M. = 1:3.

Pl. 1: Zidani gaber above Mihovo, hoard find. All iron. Scale = 1:3. (Risba / Drawing: D. Knific Lunder)

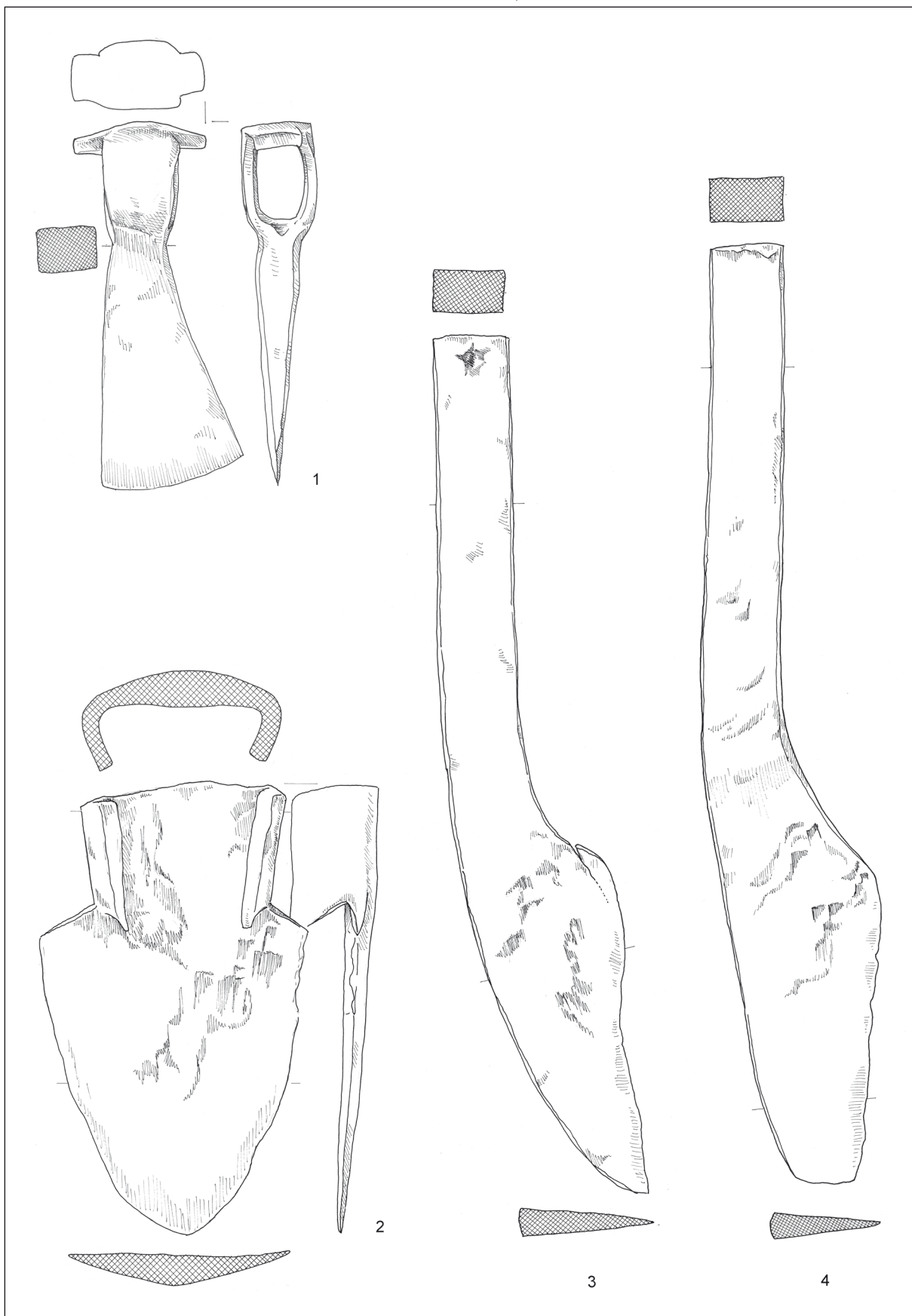

T. 2: Camberk nad Cerovim Logom. 1–5 zakladna najdba; 6 posamična najdba. 1–4,6 železo; 5 keramika. M. = 1:3; 5 = 1:4.
 Pl. 2: Camberk above Cerov Log, 1–5 hoard find, 6 stray find. 1–4,6 iron, 5 pottery. Scale = 1:3; 5 = 1:4.
 (Risba / Drawing: I. Murgelj).

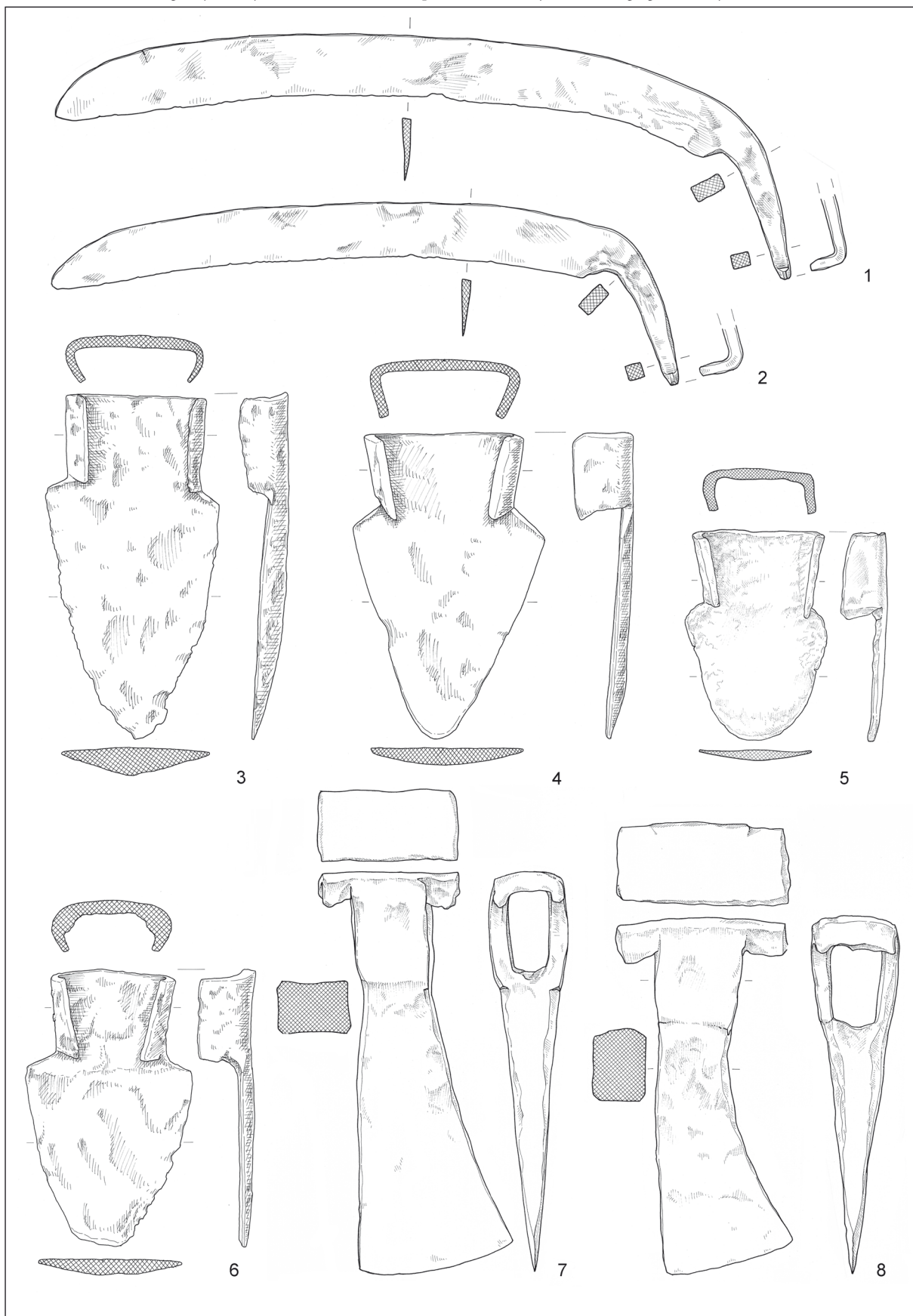
T. 3: Stari grad nad Uncem, zakladna najdba. Vse železo. M. = 1:3.

Pl. 3: Stari grad above Uncem, hoard find. All iron. Scale = 1:3. (Risba / Drawing: D. Knific Lunder)

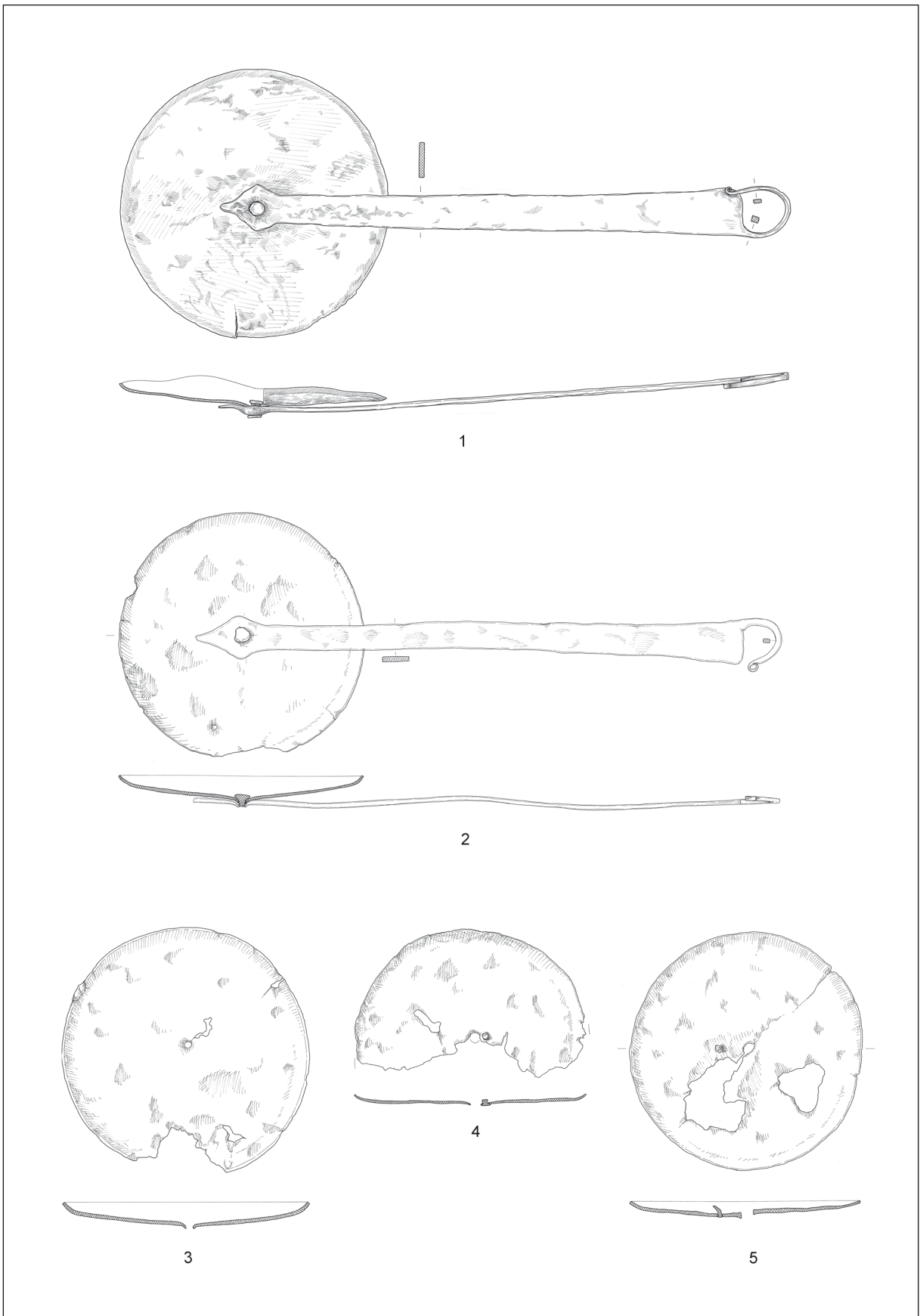
T. 4: Ljubična nad Zbelovsko Goro, zakladna najdba. Vse železo. M. = 1:3.

Pl. 4: Ljubična above Zbelovska Gora, hoard find. All iron. Scale = 1:3. (Risba / Drawing: I. Murgelj).

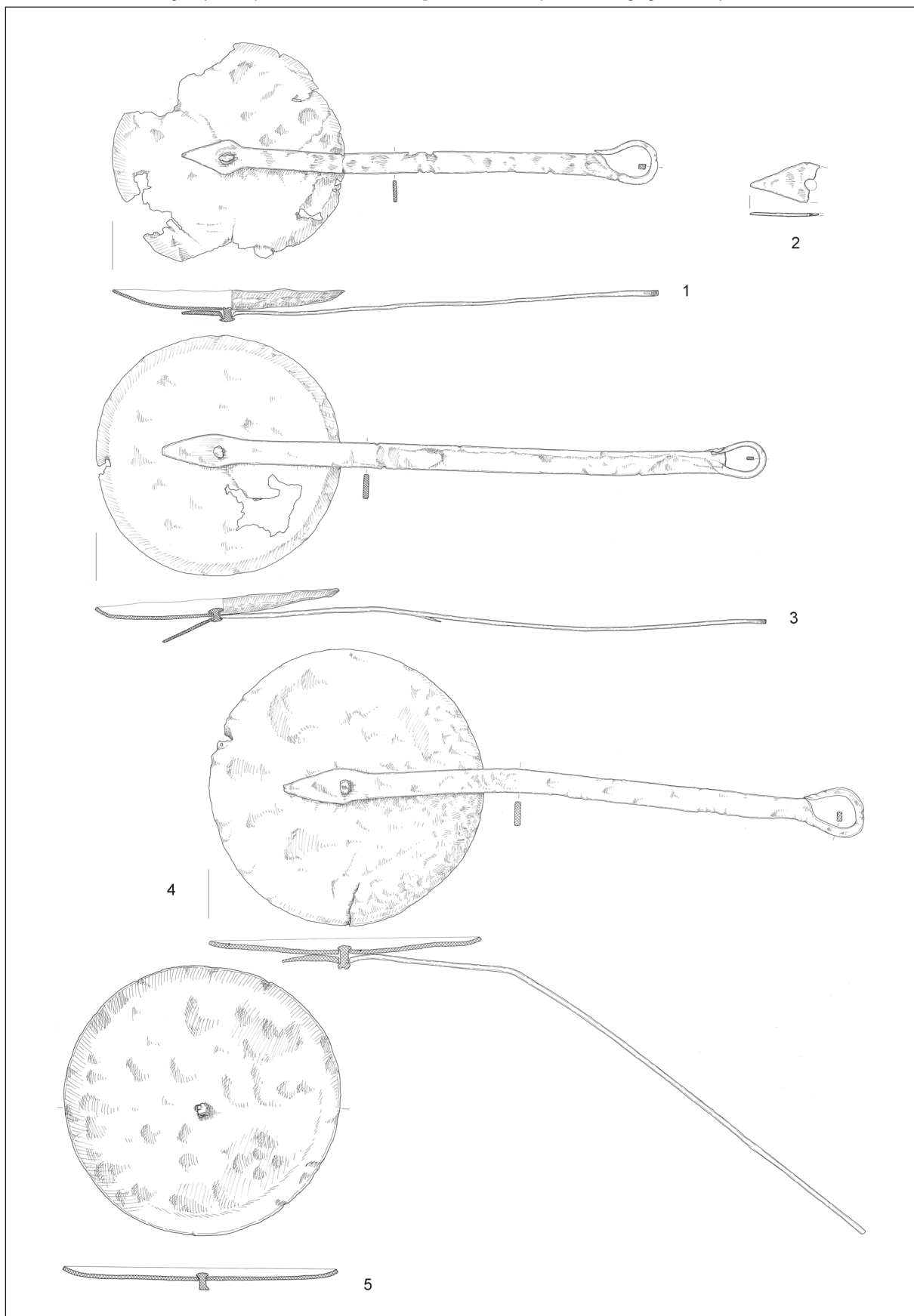

T. 5: Posamične najdbe. 1,2 Zidani gaber; 3 Ljubljaniča; 4 Sv. Lambert; 5,7,8 Gradišče nad Bašljem; 6 Zaplana. Vse železo. M. = 1:3. (Risba: 1,2,5,7,8 D. Knific Lunder; 3,4,6 I. Murgelj).

Pl. 5: Stray finds. 1,2 Zidani gaber; 3 the Ljubljaniča; 4 Sv. Lambert; 5,7,8 Gradišče above Bašelj; 6 Zaplana. All iron. Scale = 1:3.

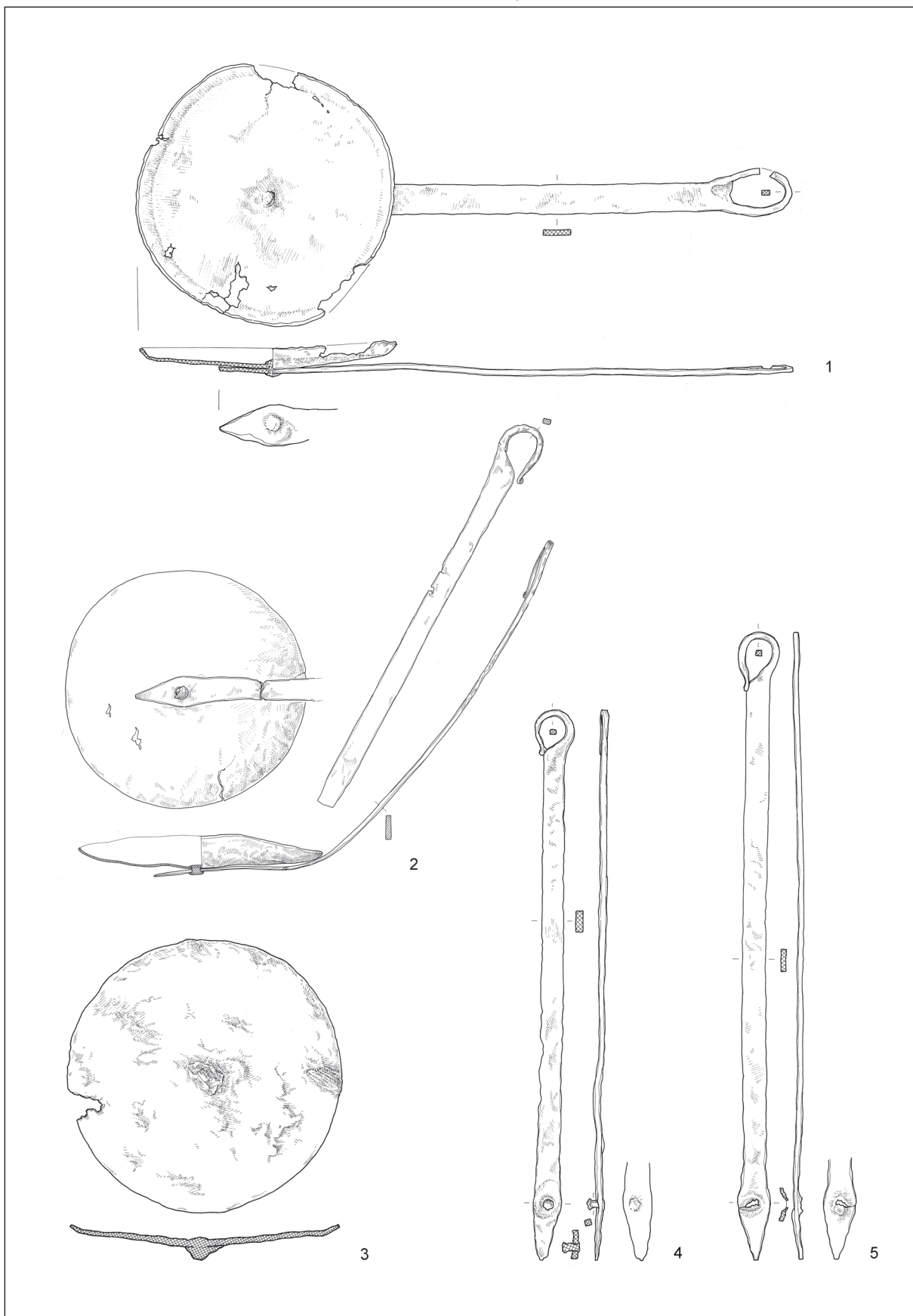

T. 6: Posamične najdbe. 1–3 Zidani gaber nad Mihovim; 4 Poštela; 5 Ljubična nad Zbelovsko Goro. Vse železo. M. = 1:5.
 Pl. 6: Stray finds. 1–3 Zidani gaber above Mihovo; 4 Poštela; 5 Ljubična above Zbelovska Gora. All iron. Scale = 1:5.
 (Risba / Drawing: 1 D. Knific Lunder, 2–5 I. Murgelj)

T. 7: Posamične najdbe. 1,2 Gradišče nad Trebenčami; 3,5 Sv. Lambert pri Pristavi nad Stično; 4 Velike bukve pri Logatcu. Vse železo. M. = 1:5.

Pl. 7: Stray finds. 1,2 Gradišče above Trebenče; 3,5 Sv. Lambert near Pristava nad Stično; 4 Velike bukve near Logatec. All iron. Scale = 1:5. (Risba / Drawing: I. Murgelj)

T. 8: Gradišče nad Bašljem, posamične najdbe. Vse železo. M. = 1:5.

Pl. 8: Gradišče above Bašelj, stray finds. All iron. Scale = 1:5. (Risba / Drawing: D. Knific Lunder)